

HELSINGIN YLIOPISTO

Taistelu rakentajien luottamusmiehistä

Luottamusmiesjärjestelmä Rakennusliiton toiminnan kohteena
vuosina 1984–1992

Rakennusliitto 60 vuotta, juhlijoita lippuineen, 1984?, Rakennusliiton kokoelma, Kansan Arkisto.

Tuomas Veli Tapio Suihkonen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Maisterintutkielma
kevät 2022

Tiivistelmä

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Poliittinen historia

Tekijä: Tuomas Veli Tapio Suihkonen

Työn nimi: Taistelu rakentajien luottamusmiehistä. Luottamusmiesjärjestelmä Rakennusliiton toiminnan kohteena vuosina 1984–1992

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Huhtikuu 2022

Sivumäärä: 89

Avainsanat: Rakennusliitto, rakennusala, luottamusmies, ammattiyhdistysliike, työmarkkinapolitiikka, lama

Ohjaaja tai ohjaajat: Kimmo Rentola ja Tauno Saarela

Säilytyspaikka: Maisterintutkielmissa Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Maisterintutkielmassa selvitetään, miksi Rakennusliiton merkittäväksi tavoitteeksi nousi pääalansa talonrakennusalan yritysکوhtaisen luottamusmiesjärjestelmän saavuttaminen. Rakennusalan yritysکوhtainen luottamusmiesjärjestelmäkokeilu eri vaiheineen ja sen lopullinen saavuttaminen sijoittuivat vuosien 1984–1992 välille.

Yritykset alkoivat hyödyntämään aliorakointia yhä enemmän 1980-luvulla, mikä loi epävarmuutta luottamusmiesjärjestelmään. Luottamusmiesjärjestelmän yritysکوhtaisuudella Rakennusliitto tavoitteli järjestelmän jatkuvuutta, varmuutta sekä parempaa otetta työpaikoista. Aiemmin yritysکوhtaisen luottamusmiesjärjestelmän puuttuminen oli syönyt Rakennusliiton omia resursseja.

Rakennusliiton yritysکوhtaisen luottamusmiesjärjestelmän tutkiminen avaa uudenlaisen tirkistysikkunan perinteisen työmarkkinapolitiikan historiaan, jota on usein tutkittu kolmikannan näkökulmasta. Yritysکوhtainen luottamusmiesjärjestelmä luotiin aikana, jolloin 1990-luvun lama oli iskenyt erityisesti rakennusalaan sekä Rakennusliittoon, ja Suomessa toimi työnantajamyönteinen Esko Ahon hallitus. Tämä vaikutti siihen, ettei työntekijäpuoli saanut juuri parannuksia työehtosopimuksiin. Suomen 1990-luvun lama on nähty myös taitekohtana, jonka jälkeen ay-liikkeen voima on hiipunut, ja sen jäsenmäärä on lähtenyt laskuun.

Tutkielman metodina on käytetty historiankirjoituksen lähdekriittistä menetelmää. Tutkielma on tehty narratiivisesta näkökulmasta. Tutkielman tärkeimmät aineistot ovat Kansalliskirjaston digitoidusta aineistosta löytyvät Etelä-Suomen ja Länsi-Savon sanomalehdet, Rakennusliiton toimintasuunnitelmat, liittokokousten ja hallituksen pöytäkirjat, työehto-osaston yhteenvedot ja arviot työehtosopimuskierroksista. Tutkielmaa varten on haastateltu myös Rakennusliiton entisiä

työntekijöitä. Tutkielma päättyy analysointiin rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän nykyisistä käytännöistä, sen tulevaisuudesta sekä tämänhetkisestä työmarkkinapolitiikan tilanteesta.

Koko luottamusmiesjärjestelmä kehittyi Rakennusliiton ajamaan suuntaan työnantajaosapuolen vastustuksesta huolimatta, koska Rakennusliitto oli asettanut uudistuksen niin isoksi kysymykseksi työehtosopimuksia laadittaessa. Tästä johtopäätöksenä voi esittää, että yleinen käsitys koko ammattiyhdistysliikkeen heikentymisestä 1990-luvun laman aikana ei täysin pidä paikkansa Rakennusliittoon osalta.

Rakennusliiton yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän tutkiminen antaa tietoa siitä, miksi rakennusalan yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä muodostui Rakennusliiton toimintakohteeksi 1980- ja 1990-luvulla, ja miten Rakennusliitto saavutti yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän.

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	3
Lyhenteet.....	4
1 Johdanto	5
1.1 Lähtökohta Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmään	5
1.2 Miksi tutkia Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmää?	7
1.3 Tutkielman viitekehys	8
1.4 Tutkielman aineisto	11
2 Rakennusliiton työehtosopimuskierrosten rakenne	13
3 Yrityskohtainen luottamusmies Rakennusliiton tavoitteeksi.....	19
3.1 Rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän historiaa	19
3.2 Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän ja keskitetyn ratkaisun tavoittelusta liittokohtaiseen sopimiseen 1984	21
3.3 Rakennusliitto päätyy sopimaan Pekkas-ratkaisun pohjalta	25
3.4 Pekkas-ratkaisun pohjalta oikeuksia luottamusmiehille.....	26
4 Uusi luottamusmiesjärjestelmä syntyy	29
4.1 Kohti vuoden 1988 liittokohtaisia neuvotteluja	29
4.2 Keskustelu yrityskohtaisista luottamusmiehistä vuoden 1988 sopimuskierröksellä.....	32
4.3 Sopimaton tila ja lakkouhka vuoden 1988 sopimuskierröksellä ...	36
4.4 Uusi luottamusmiesjärjestelmä käytännössä ja luottamusmiesjärjestelmän laajennusurakan alkaminen	41
5 Laman vaikutus työmarkkinapolitiikkaan, rakennusalaan ja Rakennusliittoon	46
5.1 Työmarkkinajärjestelmä Ahon hallituksen ja työnantajapuolen pyönteissä	46
5.2 Laman vaikutus rakennusalaan	49
5.3 Rakennusliiton kohtalonhetki.....	53
6 Luottamusmiesjärjestelmän vaarantumisesta sen laajentumiseen	56

6.1	Työmarkkinaosapuolien keskustelu luottamusmiesjärjestelmän laajennuksesta ja kavennuksesta	56
6.2	Neuvottelut kriisissä	65
6.3	Laajennetun yrityskohtaisen luottamusmiessopimuksen sisältö ...	68
7	Rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän ja työmarkkinapolitiikan nykytilanne.....	72
7.1	Rakennusalan pirstaleisuus ja luottamusmiehet	72
7.2	Sopimisen kulttuuri nykypäivänä	77
8	Johtopäätökset.....	82
	Lähteet.....	85

Esipuhe

Osoitan mitä lämpimimmät kiitokset Rakennusliitolle, Kansan Arkistolle ja Kansan Sivistysrahastolle, jotka mahdollistivat tämän maisterintutkielman. Aiheen tarkentamisesta, suunnan löytämisestä lähteiden äärelle ja aina avuliaasta asenteesta kiitän poliittisen historian emeritusprofessoria Pauli Kettusta. Erityiskiitokset kuuluvat myös haastateltavilleni Pekka Hynöselle, Jouko Parkkoselle, Kari Lambergille ja Kyösti Suokkaalle. Tutkielma on omistettu kaikille rakennusalan työntekijöille ja edunvalvojille.

Lyhenteet

Ay-liike	Ammattiyhdistysliike
EK	Elinkeinoelämän keskusliitto
IL	Insinööriliitto
RAL	Rakennusteknisten liitto
RTK	Rakennusteollisuuden Keskusliitto
SAJ	Suomen Ammattijärjestö
SAK	Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö
SRTL	Suomen Rakennusteollisuusliitto
STK	Suomen Työnantajain Keskusliitto
STTK	Toimihenkilökeskusjärjestö
TES	Työehtosopimus
TKL	Teollisuuden Keskusliitto
Tupo	Tulopoliittinen kokonaisratkaisu
TVK	Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto

1 Johdanto

1.1 Lähtökohta Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmään

Rakennusliiton¹ suurin työehtosopimusala on talonrakennusala, jolla työskenteli Rakennusliiton jäsenistä noin kaksi kolmasosaa 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Rakennusliitolle syntyi 1980-luvulla talonrakennusalan luottamusmiesjärjestelmän uudistamisesta strateginen kysymys, koska käytössä oli vain työmaakohtainen luottamusmiesjärjestelmä. Tämä tarkoitti sitä, että rakennustyömaan valmistuttua luottamusmiehen toimintakausi päättyi. Toimintamalli oli erilainen verrattuna esimerkiksi rakennusaineteollisuuteen, Rakennusliiton toiseen sopimusalaan, jossa luottamusmiehen toimintakausi ei lopu työn valmistuttua.²

Luottamusmiehen valitseminen jokaiselle työpaikalle aina uudestaan vähensi Rakennusliiton resursseja, koska luottamusmiehen valintaan ja kouluttamiseen tarvittiin liiton työntekijöiden tukea. Näin talonrakennusalan luottamusmiesjärjestelmällä ei ollut jatkuvuutta, eivätkä luottamusmiestehtävään vaaditut taidot ehtineet kehittyä ja vakiintua. Samaan aikaan oikeusjutut työllistivät paljon liittoa ja Rakennusliitossa ajateltiin, että riita-asioiden hoitaminen tulisi suunnata työpaikoille ja yrityksiin, edunvalvontaketjun alkupäähän. Asia loi Rakennusliitolle tarpeen pysyvämmälle järjestelmälle, jossa luottamusmiehen asema on kohtalaisen turvattu ja luottamusmiestoimi jatkuu työmaan töiden loppumisen jälkeen.³

Rakennusteollisuuden tuotanto eriytyi 1980–1990-lukujen taitteessa, mikä johti rakennusurakoiden pilkkoontumiseen ja ketjuuntumiseen pääurakoitsijoiden ja aliurakoitsijoiden välillä. Urakoiden ketjuuntuessa työsuhteiden ehtojen ja sopimussuhteiden kontrolli hämärtyi. Alihankkijat käyttivät työvoimana vuokrausyritysten kautta tullutta ulkomaalaista työvoimaa. Rakennustyön luonteen

¹ Liiton nimi oli vuoteen 1991 asti Rakennustyöläisten Liitto, mutta lukemattomissa alkuperäislähteissä käytetään jo ennen vuotta 1991 liiton nykyistä nimeä Rakennusliitto. Täten tutkielmassa käytetään nimeä Rakennusliitto. Rakennustyöläisten Liitto r.y:n liittokokouksen 9.-12.5.1991 painettu ptk., s. 199–205, Kansan Arkisto (KansA.).

² Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

³ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018; Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 14 & 19.

takia ulkomainen työvoima saattoi aiheuttaa myös omat riskit työmailla kulttuuri- ja kielierojen takia.⁴

Aliurakoinnin lisääntyminen tarkoitti sitä, että yhdellä työmaalla saattoi olla monia eri urakoitsijoita.⁵ Rakennusliiton huoli työntekijöiden sopimusturvasta lisääntyi⁶ ja liitto arvioi, että yrityskohtaiset luottamusmiehet pystyisivät valvomaan aliurakointia ja edustamaan kaikkia yritysten työmailla olevia työntekijöitä. Rakennusliitto arvioi lisäksi, että yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä toisi luottamusmiestoimintaan jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Pelkällä työmaakohtaisella luottamusmiesjärjestelmällä näitä asioita ei pystyisi saavuttamaan.⁷ Yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä oli myös käytössä jo muilla aloilla.⁸

Rakennusliiton merkittäväksi tavoitteeksi nousi täten pääalansa talonrakennusalan yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän saavuttaminen.⁹ Rakennusliitto tavoitteli aliurakoinnin valvonnan lisääntymisen lisäksi liiton vallan lisääntymistä työpaikoilla työnantajiin nähden.¹⁰ Yrityskohtaiset luottamusmiehet olivat olleet liitossa esillä puheenaiheena talonrakennuspuolella jo 1970-luvulla,¹¹ mutta se lähti tavoittelemaan niitä johdonmukaisesti 1980-luvulla.

Yrityskohtainen luottamusmies nähtiin arvokkaaksi sekä Rakennusliiton hallinnon ja työntekijöiden näkökulmasta että myös liiton ns. rivijäsenten mielestä. Tämä johtui siitä syystä, että yrityskohtainen luottamusmies pystyi kiertämään yrityksiä luvan kanssa ammattiliiton toimitsijan, eli toimihenkilön tavoin. Yrityskohtainen luottamusmies pystyi täten tarkastelemaan koko yrityksen toimintatavan.¹²

Yrityskohtaisessa luottamusmiesjärjestelmässä oli kyse myös työnantajapuolen ja Rakennusliiton välisestä valta-asetelmasta. Yrityskohtaisen

⁴ Vanamo-Chireux 2012, 69.

⁵ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

⁶ Etelä-Suomen Sanomat 22.03.1988.

⁷ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

⁸ Suihkosen sähköpostiviesti Rönkölle, 26.2.2022.

⁹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierruksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 13, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹¹ Etelä-Suomen Sanomat 08.10.1974.

¹² Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020.

luottamusmiesjärjestelmän kautta Rakennusliitto sai tietoa vastapuolen, työnantajan, toimista ja näin pystyi toimimaan tehokkaammin työmarkkinapelikentällä.¹³

1.2 Miksi tutkia Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmää?

Tutkielma tuo ensisijaisesti tarkentavaa tietoa rakennusalan yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän synnyn eri vaiheista. Rakennusliitto tutkimuskohteena luo lisäarvoa työmarkkinapolitiikan historian tutkimukseen, koska liitto ei ole ollut vaivattomin neuvottelukumppani – se esimerkiksi vastusti usein keskitettyjä sopimuksia vahvan periaatteellisesti pitäen niitä usein liian maltillisina. Rakennusliitto oli valmis käyttämään myös työtaistelutoimenpiteitä tavoitteidensa saavuttamiseksi.¹⁴ Rakennusliiton työmarkkinapoliittinen linja näkyy esimerkiksi vuoden 1991 liittokokouksessa hyväksytyssä TES-poliittisessa lausumassa. Siinä sanotaan demokratian olevan vaillinaista työelämässä, kun puhutaan vallasta, päätöksentekooikeudesta ja tulkintaoikeudesta, jotka olivat liiton näkökulmasta omistajilla ja heidän edustajillaan.¹⁵

Työmarkkinapolitiikan historiaa ja ammattiyhdistysliikettä tutkiessa rakennusala on 1990-luvun työmarkkinapolitiikan tutkimiseen erilainen indikaattori verrattuna totuttuun. Rakennusalan ominaispiirteitä ovat suhdanneherkkyys ja kausiluonteisuus, jotka johtavat rakennusalan työpaikkojen määrän vaihteluun.¹⁶ Yhtenä esimerkkinä tästä on Suomen 1990-luvun lama, joka iski erityisesti rakennusalaan. Samalla lama on nähty taitekohtana, jonka jälkeen ay-liikkeen jäsenmäärä on lähtenyt laskuun¹⁷.

Luottamusmiesjärjestelmän tutkiminen Rakennusliiton toiminnan kohteena luo myös uudenlaisen tirkistysikkunan työmarkkinapolitiikkaan 1990-luvun laman aikaan. Rakennusliitto sai merkittävän parannuksen suurimpaan työehtosopimusalaansa aikana, jolloin työnantajapuoli oli voimantunnonsa oikeistohallituksen myötä, Suomessa oli talouslama ja työehtosopimuksissa oli ns. nollalinja. Luottamusmiehet

¹³ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020.

¹⁴ Kts. Helin 1997.

¹⁵ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n 9.-12.5.1991 hyväksymät ajankohtaislausumat, s.1, Aitamurto Aarno, DC, KansA.

¹⁶ ”Rakennusalan työmarkkinat, perustietoa”. Rakennusteollisuuden verkkosivut.

<<https://www.rakennusteollisuus.fi/Tietoa-alasta/Tyoelama/Tietoja-tyovoimasta-rakennusalalla/>> [luettu 12.10.2018]

¹⁷ Nurminen 2018, 14.

ovat tutkimusaiheena ajankohtainen, koska sopimisen kulttuuri on tällä hetkellä arvaamattomassa myllerryksessä, mikä koskettaa myös luottamusmiessopimuksia.

Pekka Sauramon tutkimuksessa *Tulopolitiikka, funktionaalinen tulonjako ja palkkamallit Suomessa vuosina 1962—2014* väitetään, että ammattiyhdistysliike (ay-liike) tavoitteli ennen 1990-luvun puoliväliä palkansaajille oikeutta päästä osalliseksi työn tuottavuuden ja kasvun mahdollistamaa elintason nousua.¹⁸ Tätä kohtaa tutkielmassa pyritään työmaan myös esiin Rakennusliiton kohdalta. Uusliberaalinen tendenssi talouspolitiikassa ja sen uudistamisessa alkoi vahvistumaan Suomessa koetun 1990-luvun laman aikoihin, mikä tarkoitti sitä, että korkea työttömyys ja julkisen talouden ongelmat sysättiin rakenteellisten ongelmien syyksi, eikä seuraukseksi esimerkiksi kireästä rahapolitiikasta.¹⁹ Näihin ongelmiin laskettiin myös ay-liikkeen jäykkyys.²⁰ Tämä puoli näkyy tutkielmassa työnantajapuolen suhtautumisessa työntekijäpuoleen.

Samansuuntaisen arvion Jyrki Helin on tehnyt teoksessaan *Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995*. Helinin näkemyksen mukaan Rakennusliiton suuri linja on ollut alan työntekijöiden oikeuksien puolustaminen suhteessa työnantajaan ja julkiseen valtaan. Helinin mielestä liiton työntekijöiden puolustaminen oli oikeastaan hyökkäämistä, kun otetaan huomioon tapahtunut kasvu alan työntekijöiden palkkauksessa, työasemassa, työsuojelussa, sosiaalisissa oikeuksissa sekä arvostuksessa. Helin kuvailee Rakennusliiton edunvalvontaa oma-aloitteiseksi,²¹ joka ei kokenut katveaikaa edes 1990-luvun talouslaman aikana, jos otetaan huomioon yrityskohtaisen luottamusmiesorganisaation laajeneminen vielä vuonna 1992.

1.3 Tutkielman viitekehys

Tutkimuskysymykset ovat, miksi rakennusalan yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä muodostui Rakennusliiton toimintakohteeksi vuosina 1984–

¹⁸ Sauramo 2016, 5.

¹⁹ Sauramo 2016, 5.

²⁰ Kiander 2001, 3.

²¹ Helin 1997, 465.

1992, ja miten Rakennusliitto saavutti yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän. Tutkimushypoteesi on se, että rakennusalan luottamusmiesjärjestelmä kehittyi vahvasti Rakennusliiton ajamaan suuntaan työnantajaosapuolen vastustuksesta huolimatta, koska Rakennusliitto oli asettanut uudistuksen niin isoksi kysymykseksi työehtosopimusten sopimisessa. Täten voidaan sanoa, että neuvottelu- ja sopimusvoima eivät siirtyneet rakennusallalla yhtä merkittävästi työntekijäosapuolelta työnantajaosapuolelle laman aikana. Vaikka 1990-luvun ajan murrosvaikuttimet, kuten uusliberaalinen talouspolitiikka, näkyivät yleisesti työmarkkinapolitiikassa ja maan politiikassa ylipäänsä, Rakennusliiton edunvalvontaan se ei olisi vaikuttanut yhtä voimakkaasti.

Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmästä ei ole aiempia yhtenäisiä ja seikkaperäisiä tutkielmia ja Rakennusliitosta ja luottamusmiesjärjestelmistä on tehty yleisesti vähän tutkimuksia. Jyrki Helinin teoksessa *Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995* on paikoitellen kerrottu Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmän eri vaiheista, mutta syväluotaavampi kuvaus on ollut tarpeen. Erkki Salomaa teoksissa *Luottamusmies* (1956) ja *Rakentajat eilen ja tänään: 70 vuotta ammattiyhdistystoimintaa* (1959) ei juuri kerrota Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmästä. Aiheen tutkimattomuus antaa täten syyn sen tutkimiselle

Tutkielman aineistoa tutkitaan historiankirjoituksen lähdekriittisen menetelmän tavoin. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistoa on tutkittu ennakko-oletusten sijaan lähteiden valossa tutkimuksen ajallinen viitekehys sekä näkökulma huomioiden. Lähteitä on tulkittu myös yksityiskohtien ja niille annettujen merkityksien kautta, jolloin yksityiskohdat tai yksittäiset teemat eivät määritele tutkimusta liian yksioikoisesti.

Tutkielmassa käytetään laajaa aineistoa, jotta aineiston laadullinen tulkinta varmentuisi. Tietoa työn aiheesta löytyy lähteistä pirstaleisesti, ja ne ovat usein epätäydellisiä aiheen rajausta ajatellen. Riittävä aineisto ja sen vertaaminen toisiinsa paljastaa aineiston epätäydellisyyden, ja tällä tavalla voidaan saavuttaa mahdollisimman tarkka kuvaus menneestä. Aineiston vertaaminen ehkäisee myös

mahdolliset yksinkertaistukset ja liian pelkistetyin kokonaiskuvan, ja laajempien havaintojen selitys mahdollistuu.²²

Teemaa tarkastellessa tukeudutaan pääasiassa kronologiseen lähestymistapaan, mutta lukuja on jaoteltu myös temaattisesti sen ollessa kokonaisuuden kannalta paras ratkaisu. Tutkielmasta toisinaan löytyvä temaattisuus mahdollistaa alleviivaamaan Rakennusliiton yrityskohtaiseen luottamusmiesjärjestelmään vaikuttaneet tekijät, kuten liiton jäsenten vaikutuksen, Suomen ja Rakennusliiton taloustilanteen sekä yleisen työmarkkinapolitiikan tilanteen. Jälkimmäiseen kytkeytyy Rakennusliiton ja maan hallituksen talous- ja työmarkkinapolitiikka, keskusjärjestöjen välinen sopiminen. Kokonaisuudesta ei myöskään sovi unohtaa sen hetken globaalia kriisiä, eli 1990-luvun talouslamaa.

Kronologisen otteen myötä työehtosopimuskierrosten ja luottamusmiesjärjestelmään kohdistuneiden muutosten yksityiskohdat erottuvat paremmin. Tutkielman lopussa pyritään hyödyntämään historiallisia havaintoja ja asettamaan ne historialliseen viitekehykseen, peilaten niitä nykypäivään - kuitenkin niin, että lähteiden muodostumisen aika ja tarkoitus on huomioitu.

Rakennusliiton luottamusmiesjärjestelmän kehityksen tarkastelulla avataan 1980- ja 1990-luvun taitteen rakennusalan työmarkkinapolitiikkaa. Tutkielmassa käydään järjestelmällisesti Rakennusliiton työehtosopimuskierrokset, yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän vaiheet sekä tutkielmalle oleelliset keskitetyt ratkaisut ja tulopoliittiset kokonaisratkaisut vuosien 1984—1992 välillä. Tutkielma päättyy analysointiin rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän nykyisistä käytännöistä ja sen tulevaisuudesta sekä tämänhetkisestä työmarkkinapolitiikan tilanteesta. Tutkielma tuo yksityiskohtaisen ja uuden näkökulman rakennusalan työmarkkinapolitiikkaan 1980- ja 1990-lukujen taitteesta.

Tutkielmassa tarkasteltavana ajanjaksona Rakennusalan työmarkkinakentässä toimi Rakennusliiton neuvottelukumppanina kolme erinimistä järjestöä. Suomen Rakennusteollisuusliitto (SRTL), joka perustettiin vuonna 1946, vastasi alusta asti yksin työnantajanpuolen työmarkkinapoliittisesta edunvalvonnasta rakennusalalla. Suomen Rakennusteollisuuden Keskusliitto (RTK) syntyi vuonna 1986, johon yhdistyi

²² kts. Tosh 2015; kts. Varto 2005.

SRTL:n lisäksi Suomen Rakennusliikkeiden Liitto ja Suomen rakennusurakoitsijaliitto. Rakennusteollisuuden Keskusliitto aloitti toimintansa kuitenkin vasta vuonna 1992. Nykyinen keskusjärjestö Rakennusteollisuus syntyi vuonna 2002, kun RTK ja Rakennustuoteteollisuus yhdistyivät.²³ Tutkielmassa käytetään lähteiden mukaan työnantajapuolen järjestöistä nimiä Suomen Rakennusteollisuusliitto (SRTL), Suomen Rakennusteollisuuden Keskusliitto (RTK) tai Rakennusteollisuus (RT).

1.4 Tutkielman aineisto

Tutkielmassa tarkastellaan yrityskohtaista luottamusmiesjärjestelmää Rakennusliiton näkökulmasta. Tutkielma nojaa vahvasti työntekijäpuolen lähteisiin, mutta esimerkiksi sanomalehtiä ja työnantajapuolen lähteitä on pyritty käyttämään siltä osin, kun ne on nähty tarpeelliseksi.

Tutkielman aineistoksi valikoitui Kansan Arkistosta löytyviä Rakennusliiton mittavia alkuperäislähteitä, joista tutkielmaan valikoitui tarpeelliseksi nähdyt Rakennusliiton työehto-osaston yhteenvedot ja arviot työehtosopimuskiirroksista, liittokokouspöytäkirjat, toimintakertomukset, liiton liittotoimikunnan kokousten pöytäkirjat ja muutamat kiertokirjeet. Tutkielman aineistona on hyödynnetty myös Etelä-Suomen ja Länsi-Savon sanomalehdet, koska Kansalliskirjaston digitoitun aineiston haussa käytettiin sanoja ”yrityskohtainen luottamusmies”. Lehdet ovat uutisoineet ajan työmarkkinapolitiikasta suhteellisen seikkaperäisesti ja näin antavat monipuolisen ja kattavan kuvan koko tutkielman aiheesta. Lehdissä on kerrottu sekä työntekijöiden että työnantajien näkökulmat.

Tutkielmaa varten haastatellaan neljää henkilöä: Pekka Hynöstä, Jouko Parkkosta, Kari Lambergia ja Kyösti Suokasta. Haastateltavat valikoituvat tutkielmaan heidän osallisuudestaan tutkielman aiheeseen tai siihen liittyvän tiedon takia. Haasteltavien kertomuksista syntynyttä aineistoa ei joiltakin osin löydy muista lähteistä. Täten haastatteluja on verrattu muuhun alkuperäisaineistoon ja toisiinsa, jotta niiden todenperäisyys olisi mahdollisimman varma. Tutkielmaa tukee ja tarkentaa

²³ Rakennusteollisuus RT:n historiikki 2021, 24, 33 & 38.

tutkimuskirjallisuus, verkkolähteet ja sähköpostiviestit kahdelta Rakennusliiton yrityskohtaiselta luottamusmieheltä.

Tutkielmassa käytettävät valokuvat ja kuvat asiakirjoista havainnollistavat tutkielman keskeisiä aiheita, henkilöitä ja tapahtumia. Valokuvia ja asiakirjakuvia ei analysoida, vaan niiden rooli on tutkielman kuvittaminen.

2 Rakennusliiton työehtosopimuskierrosten rakenne

Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän sopimisen vaiheita on taustoittava Rakennusliiton laajoilla työehtosopimuskiirroksiin liittyvillä prosesseilla. Luvussa käydään läpi Rakennusliiton jäsenistön valmistaminen ja aktivoiminen sekä liiton toimenpiteet TES-kiirroksilla.

Suurin osa Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön (SAK) liittojen historiateoksista on keskittynyt ammattiliittojen hallinnon näkökulmaan.²⁴ Täten tutkielmassa on pyritty tuomaan Rakennusliiton jäsenten mielipiteet ja näkemykset esiin mm. Rakennusliiton jäsenäänestyksien tulosten muodossa.

Rakennusliitossa TES-kiirroksiin valmistauduttiin aina perusteellisesti keräämällä TES-sopimustavoitteet koko liitto-organisaatiosta. Toimintatapa toi esiin koko jäsenistön tahdon ja se sitoutti, aktivoi ja valmisti heidät TES-neuvotteluita varten. Konkreettisesti tämä tarkoitti sitä, että jäsenistö oli valmis kamppailemaan tavoitteiden puolesta, mikä vahvisti liiton mandaattia sopia työehtosopimukset. Rakennusliiton säännöissä luki, että työehtosopimusten neuvottelutuloksista suoritettiin jäsenäänestys ennen niiden hyväksymistä. Varjopuoli kattavassa valmistautumassa liiton TES-tavoiteasetteluun oli se, että siitä muodostui varsin raskas prosessi.²⁵

Liitto keskusteli myös tavoitteista aktiivisesti jäsenistön kanssa erilaisissa sopimusala- ja ammattikohtaisissa kokouksissa sekä luottamusmiespalavereissa ympäri Suomea. Jouko Parkkosen, joka toimi Rakennusliiton toimitsijana eri tehtävissä vuosina 1975—2001, mukaan kyselyillä muodostui koko liiton sopimuspoliittinen linja. Kyselyitä koottiin yhteen, joita Rakennusliiton työehto-osasto jalosti yhä pidemmälle. Jäsennellyt tavoitteet käytiin läpi liiton liittotoimikunnassa, jossa ne hyväksyttiin. Prosessi seuloi tärkeimmät tavoitteet, jotka koettiin juuri sillä hetkellä tärkeimmiksi TES-kiirroksella.²⁶

²⁴ Savtschenko 2015, 15.

²⁵ Parkkonen 2019, 150—152 & 170.

²⁶ Parkkonen 2019, 150—151.

Jouko Parkkonen kommentoi työnantajaosapuolen suhtautumista Rakennusliiton TES-tavoitteisiin seuraavanlaisesti:

”Ne [TES-tavoitteet] esitettiin vastapuolten vastaaville elimille ihmeteltäviksi. Niiden toivuttua ensihämmästyksestä kuulumme monesti alkukommentteina, että ”eihän se ole hullu joka pyytää, hullu on se, joka näihin teidän esityksiinne suostuu”.”²⁷

Yleensä ennen neuvottelutuloksen syntyä työnantajapuoli ennusti kierroksen olevan pitkä ja raskas. Neuvotteluiden kuluessa palkankorotuksen taso ja sopimusten sisäinen painotus korostuivat. Parkkosen näkemyksen mukaan hänen toimiessa Rakennusliiton työehto-osaston osastosihteerinä 1983—1993, liton linjana ja painopisteenä oli työehtosopimuksissa kirjattujen vähimmäispalkkojen korottaminen yleiskorotusta enemmän niin, että alimmilla palkoilla työskenteleville korotukset olisivat suurimmat.²⁸

Vähimmäispalkkojen korottaminen yleiskorotusta enemmän merkitsi Parkkosen mielestä sitä, että heikompina suhdeaikoina työehtosopimusten vähimmäistaso pystyttiin turvaamaan.²⁹ Tämä oli perusteltua, koska rakennusala on metsäteollisuuden ohella Suomen suhdanneherkin ala.³⁰ Rakennusliitossa nähtiin, että alimpien palkkojen suuremmalla korottamisella tapahtui työntövaikutusta myös korkeampia palkkoja ansaitsevien palkkoihin.³¹

Palkankorotuksien lisäksi sopimuksissa tärkeitä olivat myös tekstimääräykset, joihin useimpiin sisältyi kustannusvaikutuksia. Tunnetuimpia esimerkkejä työehtosopimuksissa tällaisista tekstimääräyksistä ovat korvattavat arkipyhät ja pekkaspäivät. Esimerkkejä talonrakennusalan työehtosopimuksen tekstimääräyksistä, joihin sisältyy kustannusvaikutuksia ovat ammattitaito-, kokemus-, vauhti-, ja puutavaran puhdistuslisä.³²

²⁷ Parkkonen 2019, 138, 150—151 & 226.

²⁸ Parkkonen 2019, 150.

²⁹ Parkkonen 2019, 138, 150—151 & 226.

³⁰ ”Rakentaja on ollut aina vuoristoradalla - rahamarkkinoiden muuttoliikkeen ja finanssipolitiikan heiteltävänä”. Rakennuslehden verkkosivut, 20.5.2016
<<https://www.rakennuslehti.fi/2016/05/rakentaja-on-ollut-aina-vuuristoradalla-rahamarkkinoiden-muuttoliikkeen-ja-finanssipolitiikan-heiteltavana/>> [luettu 9.1.2022]

³¹ Parkkonen 2019, 150—151.

³² Parkkonen 2019, 150—152.

Jouko Parkkonen kuvaili Rakennusliiton jäsenten toimia neuvottelukierrosten suhteen:

”Jos kierroksen valmistelu ja lopetus meni jäsenten tahdon mukaisesti, niin siihen pyrittiin myös kierroksen kestäessä. Avoin tiedotus neuvottelujen kulusta merkitsi sitä, että elleivät asiat edenneet, laitettiin herkästi ”persettä penkkiin”. Toteutettiin paikallisia ja alakohtaisia toimia, joilla näytettiin konkreettisesti jäsenistön seuraavan valppaasti neuvottelujen kulkua”³³

Parkkosen mielestä tämä toimintatapa johti siihen, että kierros venyi ja monesti neuvottelut katkesivat. Neuvotteluiden katkeaminen merkitsi usein myös sopimuksettoman tilan alkamista ja työrauhavelvoitteen loppumista. Tämän jälkeen ryhdyttiin sovitteluun, jota työriitojen sovittelulaki edellytti. Valtakunnansovittelijalle vietiin ensin viesti, että neuvottelut ovat poikki ja liitto aloittaa lakon tilanteen eteenpäin viemiseksi. Sovittelijalle esitettiin lakkorajat ja aikataulu, jonka jälkeen sovittelija pyysi osapuolet koolle, ja näin käytiin läpi lakkorajat ja ristiriidat. Sovittelijalle annettiin aloite neuvotteluiden jatkosta kahdeksi viikoksi, ja tänä aikana hän pyrki sovittelemaan ja tekemään sovintoesityksiä.³⁴

Rakennusliitossa saatettiin katsoa valtakunnansovittelijan väliesityksen hyväksyminen edullisemmaksi vaihtoehdoksi kuin lakon aloittaminen. Väliesitys alistettiin jäsenäänestyksen alaiseksi. Väliesitys voitiin hylätä myös jo neuvottelukunnassa, jolloin sovittelija ei antanut esitystä laisinkaan. Neuvotteluita saatettiin kuitenkin käydä lakon aikana, joka vei työmarkkinakierrosta eteenpäin. Tässä kohtaa neuvotteluja myös sovittelija saattoi olla aktiivinen ja sovittaa osapuolten riitaa.³⁵

Jouko Parkkosen mielestä Rakennusliitolla oli neuvotteluiden taustalla aina tavoite saada kohtuullinen tulos mahdollisimman nopeasti, erityisesti palkkojen kohdalla. Tavoitteiden liian tiukka kiinnipito saattoi johtaa siihen, että tulosta voitiin joutua odottelemaan. Rakennusliitto piti myös huolta työmarkkinatilanteen tiedottamisesta

³³ Parkkonen 2019, 170.

³⁴ Parkkonen 2019, 170—171.

³⁵ Parkkonen 2019, 170—171.

jäsenistölle, minkä ansiosta liitossa suhtauduttiin myötämielisesti työtaistelutoimiin Parkkosen mukaan.³⁶

Parkkonen puhuu palkansaajien näkökulmasta työmarkkinatoiminnan suhteen:

”Hyvä nyrkkisääntö työmarkkinatoiminnassakin on se, että kohtuulliseen tulokseen pitäisi päästä mahdollisimman vähillä vaurioilla. Ammattiliiton kannalta kyse on koko ajan sellaisten ihmisten asioista, joiden toimeentulo riippuu palkasta. Palkansaajille on tärkeää, ettei palkan maksuun tule tarpeettomia keskeytyksiä ja että korotukset tulevat tilipussiin viivytyksittä.”³⁷

Vaikka kohtuulliseen tulokseen piti päästä mahdollisimman vähillä vaurioilla, Parkkosen mielestä huonoa tulosta oli silti turha tarjota jäsenille.³⁸

Rakennusliiton kiertokirjeessä vuonna 1989 mainitaan, että liiton toimintalinjaan kuuluu jäsenvaltaisuus. Työehtosopimuskierroksen suhteen se merkitsi avointa käsittelyä sopimuskierroksen alusta loppuun.³⁹ Voidaan sanoa, että jäsenvaltaisuus todella tapahtui TES-kierroksilla, kun liitto keskusteli tavoitteista aktiivisesti jäsenistön kanssa erilaisissa kokouksissa ympäri Suomea. Näiden keskustelujen pohjalta muodostui koko liiton sopimuspoliittinen linja. Liiton panos oli iso ottaen huomioon, että Rakennusliitto solmi 14 valtakunnallista työehtosopimusta, viisi niihin liittyvää pöytäkirjasopimusta sekä viisi ulkomaan kohteita koskevaa sopimusta vuonna 1985.⁴⁰

Rakennusliiton työehto-osasto, joka teki esimerkiksi päätökset liiton oikeusapupäätöksistä, oli aktiivinen. Osastoa johti liiton toinen puheenjohtaja Matti Ojala ja osaston alaisuudessa pyöri liiton oikeusvaliokunta ja sosiaalivaliokunta, joissa toimi liiton työntekijöitä. Lisäksi työehto-osaston toimintaa tuki 18 koko maan käsittäviä ammattialajaostoja ja sosiaali- työsuojeluosasto.⁴¹

³⁶ Parkkonen 2019, 171.

³⁷ Parkkonen 2019, 171.

³⁸ Parkkonen 2019, 170.

³⁹ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n kiertokirje, Nro. 9/1989, 25.8.1989, s. 1, Rakennusliitto, KansA.

⁴⁰ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n liittokokouksen 14.-17.5.1987 painettu ptk., s. 73. KansA.

⁴¹ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 11.

Rakennusliiton työehto-osaston keskeisin toiminto oli nimensä mukaisesti työehtosopimuskierrrokseen valmistautuminen. Tämä prosessi lähti maajaostojen kokoontumisella vuoden alussa, jossa käsiteltiin TES-tilannetta ja alustavia tavoitteita seuraavaan työehtosopimukseen. Tämän jälkeen alkusyksystä suoritettiin tavoitekäsittely, joka koski keskusjärjestötavoitteita. Rakennusliiton tavoitteet keskusjärjestöneuvotteluja varten hyväksyttiin liittotoimikunnassa, aluejärjestöissä ja näiden ammattialajaostojen puheenjohtajien kokouksista tulleiden esitysten pohjalta.⁴²

Esimerkkinä Rakennusliiton laajasta jäsenvaltaisesta valmistautumista TES-kierrokseen voidaan pitää vuoden 1986 liittokohtaisia neuvotteluja. Rakennusliitto aloitti jo vuoden 1985 elokuussa valmistautumisen. Vastauksia liiton kaikkia sopimusaloja koskevia aloitteita tuli liittoon aluejärjestöiltä, näiden ammattialajaostoilta, ammattiosastoilta- osastojen ammattialajaostoilta, työmaakokouksilta sekä yksityisiltä jäseniltä yhteensä 143 kappaletta. Näiden lisäksi liittoon saapui paljon eri alojen erityiskysymyksiä sisältäviä tavoite-esityksiä.⁴³

Vuoden 1985 marraskuussa esiteltiin liittoon tulleet tavoite-esitykset ammattialajaostojen kokouksissa. Kyseisissä kokouksissa käsiteltiin myös eri alojen erityistavoitteet ja urakkahinnoittelumuutosehdotukset.⁴⁴

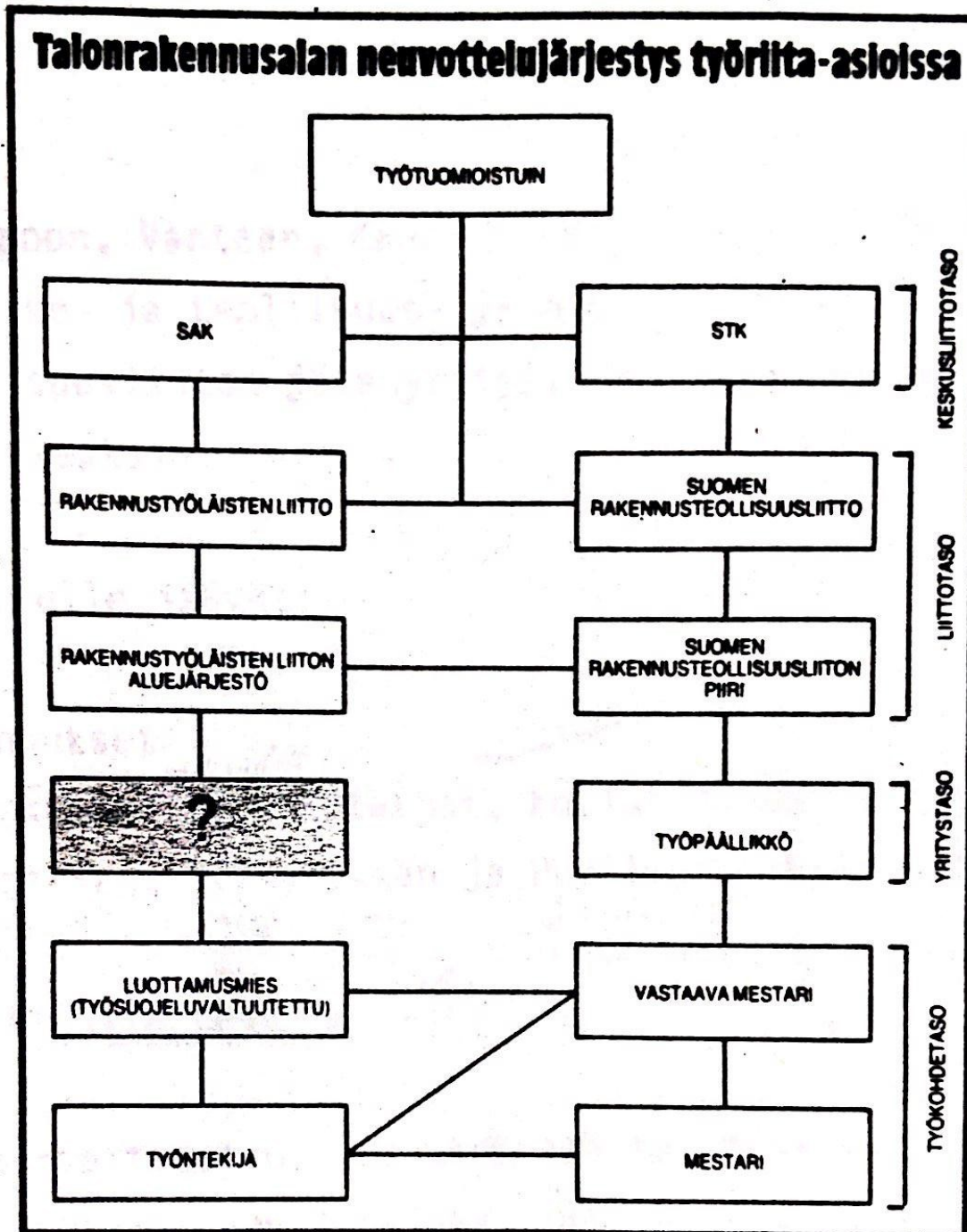
Työehto-osasto teki yhteenvedot jaostojen päätösten pohjalta. Nämä käsiteltiin vielä joulukuussa maankäsittävässä kokouksissa. Tehtyjen TES-tavoitekäsittelyjen pohjalta työehto-osasto valmisteli lopulliset tavoitetekstit, jotka hyväksyttiin tammikuun 1986 liittotoimikunnan kokouksessa. Samassa kokouksessa hyväksyttiin TES-neuvottelukunnat.⁴⁵

⁴² Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 11—12.

⁴³ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 12.

⁴⁴ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 12.

⁴⁵ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 13.

Tutkimukseen sisältyvä kaaviokuva nykyisestä neuvottelujärjestyksestä osoittaa, että työmaatasolta riita-asiat siirtyvät välttämättä työntekijäpuolella liitto-organisaatioon. Yrityskohtainen neuvottelutaso, joka puuttuu kokonaan, on kaaviossa raskoteroitu.

Kuva 1: Rakennusliiton kaaviokuva talonrakennusalan neuvottelujärjestyksestä työriita-asioissa, Rakennusliiton kokoelma, Kansan Arkisto.

3 Yrityskohtainen luottamusmies Rakennusliiton tavoitteeksi

3.1 Rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän historiaa

Rakennusliiton työmaakohtaisilla luottamusmiehillä oli keskeinen asema edunvalvojina koko sodanjälkeisen ajan. Luottamusmiehen asema perustui työehtosopimukseen ja SAK:n yleissopimukseen. SAK, SAJ ja STK solmi luottamusmiessopimuksen vuonna 1969, mikä loi pohjan luottamusmiessopimuksen kehittämiseksi. Samana vuonna sopimus neuvoteltiin sovellettavaksi myös rakennusosalalla. Maalaus- ja lattianpäällystys aloilla kyseiset sopimusneuvottelut olivat vaikeat ja niihin tarvittiin keskusjärjestöjen tukea. Sopimuksella yhtenäistettiin ja parannettiin luottamusmiesten valitsemisprosessia, irtisanomissuojaa, informaation saantioikeutta, työstä vapauttamista, ansiomenetyksen korvaamista, koulutusta, toimintatiloja ja neuvottelujärjestystä koskevia määräyksiä.⁴⁶

Vuoden 1971 työmarkkinakerroksella talonrakennusalan sopimus oli kytkettynä maalausalan sopimukseen. Neuvotteluita hiersivät luottamusmieskysymys, kun Rakennusliitto esitti yrityskohtaisia luottamusmiehiä maalausosalalle ja työnantajapuoli alueellisia luottamusmiehiä. Maalausosalalla yrityskohtainen luottamusmies vietiin läpi kolmen viikon lakko- ja sulkukamppailun ansiosta. Maalausalan yrityskohtaisella luottamusmiehellä oli merkitystä myös talonrakennusosalalle, koska se viitoitti tietä uudentilaisiin luottamusmieskäytäntöihin. Samaan aikaan Rakennusliitossa luottamusmiesten kouluttaminen otettiin erityiseksi painopisteeksi ja vuonna 1970 viikonloppukursseilla koulutettiin jo 600 luottamusmiestä. Luottamusmiesten koulutuksia järjestettiin pääosin Rakennusliiton toimesta, mutta luottamusmiehiä koulutettiin myös työnantajien tuella ja SAK:n järjestämissä koulutuksissa.⁴⁷

Rakennusliiton seminaarissa vuonna 1974 TES-asioita käsiteltäessä yhtenä merkittävänä asiana pidettiin yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän aikaansaamista ja luottamusmiesten oikeuksien lisäämistä talonrakennusosalalla. Tuolloin myös aliurakoinnin valvonnan tehostaminen oli esillä seminaarissa.⁴⁸

⁴⁶ Helin 1997, 358.

⁴⁷ Länsi-Savo 04.04.1971; Helin 1997, 358–359.

⁴⁸ Etelä-Suomen Sanomat, 08.10.1974.

Ajankohta kyseisille aiheille selittyy sillä, että rakennusalalla oli sovittu vuonna 1974 luottamusmiessopimus, joka muuttui yrityskohtaiseen muotoonsa vasta paljon myöhemmin.⁴⁹

Rakennusliitto asetti jo vuoden 1980 lopulla liittokohtaiseksi erityistavoitteekseen yrityskohtaisen luottamusmies- ja työsuojeluorganisaation saavuttamisen. Liitto julisti, että olisi valmis käyttämään työtaisteluita tavoitteidensa ajamiseksi.⁵⁰ Uusi luottamusmiesjärjestelmä vaati kuitenkin vielä kypsymistä työnantajaleirissä.⁵¹

Rakennusliiton puheenjohtaja Pekka Hynönen kommentoi työmaakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän olevan hauras ja vailla jatkuvuutta. Hänen mielestään oli ihme, että Rakennusliitto pärjäsi kyseisellä systeemillä.

”Luottamusmiessysteemi aina purkautui ja hävisi savuna ilmaan silloin kun työmaa oli valmis.”⁵²

Hynösen mielestä Rakennusliitto pärjäsi hauraan työmaakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän kanssa, koska liitolla oli laaja, mutta samalla raskas toimitsijaverkosto. Laaja toimitsijaverkosto paikkasi työmaakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän jatkuvuuden puutetta.⁵³

Rakennusliiton jäsenmäärän kasvu ja luottamusmiestoiminnan kehittyminen vahvisti liiton edunvalvontaa. Työntekijöiden oikeuksien puolustamista auttoi myös Rakennusliitossa lisääntyneet sopimustoimitsijat ja juristit. Jyrki Helin kirjoittaman *Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995* mukaan liiton lisääntyneet työntekijät vahvistivat edunvalvonnan ketjua 1980-luvulla. Tämä merkitsi myös järjestökulttuuriin muutosta. Järjestölakot onnistuivat yhä, mutta suora toiminta vähentyi. Tämä näkyi lakkolaisten mielenosoitusten loppumisessa. Aktiivien tietämystason kasvu johti asioiden siirtämiseen työntekijöiltä luottamusmiehille, luottamusmiehiltä aluetoimitsijoille, niiltä keskustoimiston työehto-osastolle ja sieltä mahdollisesti oikeustoimiin.

⁴⁹ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

⁵⁰ Länsi-Savo 15.12.1980.

⁵¹ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020.

⁵² Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

⁵³ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

Rakennusliitto omaksui suurten organisaatioiden hierarkian ja hallintokäytäntöjä.⁵⁴ Jäsenten suoran toiminnan epäaktivoituminen vaati lisäresursseja liiton edunvalvontaketjun alkupäähän ja Rakennusliiton lisääntyneet työntekijäresurssit eivät voineet kasvaa loputtomiin. Näiden syiden takia yrityskohtainen luottamusmies katsottiin olevan tarpeellinen myös talonrakennusalalle.

3.2 Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän ja keskitetyn ratkaisun tavoittelusta liittokohtaiseen sopimiseen 1984

Rakennusliiton osastopäällikkö Markku Salomaa esitti vuoden 1984 alussa, että saman vuoden TES-kierroksella liiton kynnyksysymys olisi yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän luominen suurimpiin rakennusyhtiöihin. Tämä tarkoitti ensisijaisesti Etelä-Suomen rakennusyhtiöitä, jonka myötä liiton lakkosuunnitelmien kärki oli suunnattu näihin yhtiöihin. Rakennusliitto esitti, että yli 30 työntekijän yhtiöihin tulisi perustaa päätoiminen luottamusmiehen tehtävä. Tämä aiheutti vastustusta työnantajapuolella.⁵⁵ Talonrakennusalalla toimi tällöin vain työmaa- ja ammattiryhmäkohtaiset luottamusmiehet.⁵⁶

Rakennusliiton työehto-osaston mukaan vuoden 1984 TES-kierrokselle valmistauduttiin edellisvuodesta poiketen taloudellisen nousun kynnyksellä. Julkaistujen talousselvitysten ja ennusteiden mukaan yrityksillä meni hyvin. SAK:lainen ay-liike näki, että palkankorotustavoitteiden lisäksi keskeisiksi tavoitteiksi tuli asettaa myös pitkäaikaisvaikutteiset laadulliset parannukset. Jälkimmäisillä parannuksilla tarkoitettiin työehtosopimusten tekstimääräyksiä, joihin sisältyisi kustannusvaikutuksia. TES-kierrosta raamitti valtion budjettivalmistelu, jossa oli varauduttu 3 % palkankorotuksiin ja verokorotuksiin.⁵⁷

Rakennusliitto lähti työehtosopimuskierron kahdella erilaisella tavoitellistalla: toinen SAK:n suuntaan ja toinen liittokohtaisia neuvotteluja varten.⁵⁸

⁵⁴ Helin 1997, 359.

⁵⁵ Etelä-Suomen Sanomat 05.02.1984.

⁵⁶ Länsi-Savo 12.02.1984.

⁵⁷ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierron 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 1, Rakennusliitto, KansA.

⁵⁸ Parkkonen 2019, 153.

Neuvottelukierroksen alussa tavoitteena oli SAK:n johdolla tehty keskitetty ratkaisu. Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän lisäksi Rakennusliiton tavoitteiden listalla olivat mm. työ- ja suojavaatetus, arkipyhäkorvaukset ja talvilomaoikeuden laajentaminen. Tavoitteet hyväksyttiin tammikuussa 1984 Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksessa.⁵⁹

Rakennusliiton tavoitteet TES-kierrokselle oli asetettu liiton periaatteita noudattaen laajan osasto- ja työpaikkakäsittelyn pohjalta.⁶⁰ Rakennusliitto oli kerännyt yli kahdensadan ammattiosaston eniten suosiota saaneet TES-tavoitteet.⁶¹

SAK:laiset liitot lähtivät yhteisvoimin hakemaan SAK:n johdolla neuvottelukierrokselta keskitettyä ratkaisua. Suurin kysymys, palkankorotustavoite, asetui kaikilla liitoilla samansuuruiseksi. Muita keskeisiä pidemmän linjan tavoiteasetuksia olivat työajan lyhennys ja työttömyysajan toimeentuloturvan parantaminen.⁶²

SAK:n valtuustossa todettiin 10.2.1984, että neuvottelutulosta ei ole saatu aikaan.⁶³ Tämän takia Rakennusliiton omat TES-neuvottelut, jotka oli aloitettu vuoden 1984 helmikuun alussa, laahasivat paikallaan.⁶⁴ SAK:ssa lähdettiin suunnittelemaan liittojen yhteislakkoa keskitetyn ratkaisun saamiseksi. Rakennusliiton tehtäväksi tuli toteuttaa viiden päivän lakko maaliskuun toisella ja kolmannella viikolla. Tätä varten Rakennusliitossa perustettiin keskuslakkotoimikunta ja ylityökielto julistettiin samalla alkavan 1. maaliskuuta lähtien.⁶⁵

Parin viikon työntekijä- ja työnantajapuolen välisten rakennusalan TES-neuvotteluiden jälkeen edistystä ei ollut tapahtunut keskeisten neuvottelukysymysten osalta. Rakennusliitto vaati tässä vaiheessa neuvotteluita, että yrityskohtainen

⁵⁹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierruksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 1–2 & 4, Rakennusliitto, KansA.

⁶⁰ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierruksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 4, Rakennusliitto, KansA.

⁶¹ Parkkonen 2019, 153.

⁶² Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierruksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 1–2, Rakennusliitto, KansA.

⁶³ Parkkonen 2019, 159.

⁶⁴ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierruksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁶⁵ Parkkonen 2019, 159.

luottamusmies olisi päätoiminen 400 työntekijän yrityksissä. Tämä olisi liiton laskelmien mukaan tarkoittanut rakennusalalle 10–20 päätoimista luottamusmiestä.⁶⁶

Helmikuun lopulla SAK:n ja Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) välillä ei ollut päästy sopuun. Rakennusliiton osalta talonrakennusalan työehtosopimuksesta oli käyty kolme neuvottelua, mutta edistystä ei ollut tapahtunut. Rakennusalan työnantajaliitto vältti vielä tässä vaiheessa esitysten tekemistä, koska keskitetyn sopimuksen kohtaloa ei vielä tiedetty.⁶⁷

Rakennusliiton työehto-osaston osastosihteerin Jouko Parkkosen mielestä STK:n esitykset palkankorotuksista ja työajan lyhennyksestä olivat liian matalia työntekijäosapuolen näkökulmasta. STK oli esittänyt myös työttömyysturvan ammattisuoja poistettavaksi ja sen ikärajaa 18 ikävuoteen. Parkkonen arvioi jälkepäin, että työnantajaosapuolen pyrkimyksenä oli ainakin laajentaa työtaistelusta aiheutuvaa vahingonkorvausvelvoitetta.⁶⁸

Helmikuun lopussa Rakennusliiton liittotoimikunta teki päätöksen sopimuksettoman tilan toimenpiteistä, joita olivat mm. ylityökielto, työajan siirtokiello, aliurakoiden ja työkauppojen tehostettu valvonta. Rakennusliiton ylimääräiselle liittotoimikunnan kokoukselle tuli myös päätettäväksi SAK:n yhteislakkovalmisteluihin liittyvät päätökset Rakennusliiton lakkorajoista ja lakkoavustusten tarkistamisesta.⁶⁹

Lopulta silloinen pääministeri Kalevi Sorsa puuttui neuvotteluihin ja asetti välitysmieheksi Metsäteollisuuden Keskusliiton⁷⁰ toimitusjohtajan Matti Pekkasen.⁷¹ Pekkasen esitti väliesityksen, joka oli paljon maltillisempi SAK:n alkuperäisiin tavoitteisiin nähden. SAK:n valtuusto kuitenkin hyväksyi 5.3.1984 väliesityksen äänestyksen jälkeen.⁷² SAK peruutti keskitetyn ratkaisun tueksi suunnitellut toimet. Rakennusliitolle tämä ei riittänyt ja se piti erityisesti palkankorotuksen

⁶⁶ Länsi-Savo 12.02.1984.

⁶⁷ Parkkonen 2019, 160.

⁶⁸ Parkkonen 2019, 156–158.

⁶⁹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁷⁰ Metsäteollisuuden Keskusliitto oli suomalainen metsäteollisuusyritysten edunvalvontajärjestö. Järjestö muutti nimensä Metsäteollisuus ry:ksi vuonna 1993. ”KANTO – Kansalliset toimijatiedot”. Finton verkkosivut <<http://finto.fi/finaf/fi/page/000037346>> [luettu 7.2.2022].

⁷¹ Parkkonen 2019, 160–161.

⁷² Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 2–3, Rakennusliitto, KansA.

prosenttipohjaista korotusta epäsolidaarisena. Hyväksytyssä sopimusesityksessä oli myös työtuomioistuinten hyvityssakkojen korotus yhdeksänkertaiseksi, mikä aiheutti Rakennusliitossa pahennusta.⁷³

Rakennusliitolle oli ollut erityisen tärkeää, että palkankorotukset tehdään rakennusalalla pennimääräisinä, jotka olisivat samansuuruisia kaikkiin palkkaryhmiin ja korotusten painottumista työehtosopimusten mukaisesti ns. kirjapalkkoihin.⁷⁴ SAK:n hyväksymään Pekkas-ratkaisuun olivat Rakennusliiton lisäksi monet muutkin liitot tyytymättömiä. Pettyneet liitot kokivat, että laaja yhtenäinen tavoiteasettelu oli mennyt hukkaan. Monet SAK:laiset liitot irrottautuivat Pekkas-ratkaisusta.⁷⁵

Vuoden 1984 maaliskuun lopussa Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksessa päätettiin, että yrityskohtaisesta luottamusmiesasiasta voidaan alkaa tehdä yritysten kanssa erillissopimuksia. Erillissopimus tarkoitti tässä yhteydessä sitä, että yrityskohtaisesta luottamusmiesasiasta sopimuksen tehnyt yritys olisi sen jälkeen vapaa sopimuksettoman tilan rajoituksista.⁷⁶

Rakennusliiton yritys tehdä erillissopimuksia yritysten kanssa ei edennyt toivotulla tavalla, mutta Rakennuskunta Haka ja sen sisaryritykset sopivat erillissopimuksen ja ne vapautuivat sopimuksettoman tilan toimista.⁷⁷ Huomionarvoista on se, että Rakennuskunta Hakan tausta oli työväenliikkeessä.⁷⁸

Työnantajaliitto Rakennusteollisuusliitto aikoi vastata Rakennusliiton erillissopimus päätökseen työsululla ja ay-jäsenmaksujen perinnän keskeyttämisellä. Työnantajapuolella ei ollut silloisen Rakennusliiton toisen puheenjohtajan ja työehtopäällikön Matti Ojalan mukaan halua antaa alan työntekijöille myöskään samankaltaisia talvilomaoikeuksia ja arkipyhäkorvauksia kuin oli jo käytössä muilla aloilla.⁷⁹

⁷³ Parkkonen 2019, 160–161.

⁷⁴ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n kiertokirje yleisjaostoille, aluejärjestöille/sivutoimistoille ja keskuustoimiston toimitsijoille, Nro. 18/1984, 7.5.1984, Rakennusliitto, KansA.

⁷⁵ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 4, Rakennusliitto, KansA.

⁷⁶ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁷⁷ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁷⁸ Kts. Luukko 2000.

⁷⁹ Länsi-Savo 06.04.1984.

3.3 Rakennusliitto päätyy sopimaan Pekkas-ratkaisun pohjalta

Vuoden 1984 maaliskuun lopussa Rakennusliitto järjesti jäsenäänestyksen Pekkas-ratkaisusta.⁸⁰ Samalla äänestettiin työtaisteluvaltuuksien antamista liiton hallinnolle.⁸¹ Rakennusliiton pääalan eli talonrakennuksen sopimusneuvottelut olivat keskeytyneet, ja liiton hallinnon mukaan niiden jatkuminen riippui yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmän etenemisestä. Tässä vaiheessa neuvottelija Rakennusliitto ajoi kokeilua päätoimisista yrityskohtaisista luottamusmiehistä seuraavan sopimuskauden ajaksi niihin yrityksiin, joiden työntekijämäärä on vakinaisesti vähintään 500.⁸² Sopimuksen hylkäämiseen vaadittiin äänistä kaksi kolmasosaa, ja Rakennusliiton jäsenäänestyksessä hylkäämisääniä oli tätä vähemmän. Rakennusliitto neuvotteli täten liittokohtaiset TES-sopimukset Pekkasen-ratkaisun pohjalta.⁸³

Huhtikuun puolivälissä rakennusalan sopimusneuvottelut olivat olleet lähes kuukauden tauolla, jonka jälkeen neuvotteluita jatkettiin rakennustyömaiden työnseisauksien päätyttyä.⁸⁴

Talonrakennusalan neuvottelut olivat jämähtäneet Rakennusliiton ja Rakennusteollisuusliiton välillä, joten neuvottelut eivät edenneet muillakaan rakennusalan sopimusaloilla. Rakennusliitossa päätettiin julistaa 16 suurimman rakennusalan yritykset hakusaartoon. Hakusaarto tarkoittaa, että ammattiliiton jäsenet eivät hae töitä tai solmi työsopimusta saarron kohteena olevan yrityksen kanssa. Hakusaarron tavoitteena oli luoda painetta juuri yrityskohtaisen luottamusmieskysymyksen suhteen. Hakusaartopäätöksen myötä neuvottelutuloksia syntyi pitkin vuoden 1984 huhtikuuta muilta aloilta paitsi talonrakennusalalta.⁸⁵

Rakennusliitto uhkasi julistaa lopulta lakon Suomen Rakennustyönantajaliiton Uudenmaan ja Pohjois-Hämeen alueiden jäsenyrityksiin, ellei talonrakennusalalla päästäisi neuvottelutulokseen. Tämän jälkeen osapuolet kävivät neuvotteluita, joissa

⁸⁰ Etelä-Suomen Sanomat 21.03.1984.

⁸¹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁸² Etelä-Suomen Sanomat 21.03.1984.

⁸³ Parkkonen 2019, 164–165.

⁸⁴ Etelä-Suomen Sanomat 11.04.1984.

⁸⁵ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 6, Rakennusliitto, KansA.

liittojen kiistana oli luottamusmiesten koulutusoikeuden laajentaminen. SRTL:n esitti sopimuspaketin Rakennusliitolle, jonka se hylkäsi.⁸⁶

Hakusaartojen ja lakkouhkien lisäksi Rakennusliitto päätti muuttaa työpäivät kuusituntisiksi. Rakennusliiton painostustoimien jälkeen SRTL:n suhtautuminen neuvotteluihin muuttui, ja juuri ennen lakon alkamista valtakunnansovittelija teki sopimusesityksen. Valtakunnansovittelijan esitys laitettiin Rakennusliiton jäsenäänestyksen alaiseksi ja jäsenet päättivät hyväksyä esityksen. Neuvottelutuloksessa luottamusmiesten koulutusoikeuden laajentaminen meni työnantajapuolen vaatimusten mukaisesti, mutta samalla asetettiin työryhmä selvittämään luottamusmiessopimuksen toimivuutta. Lopulta sopimukset allekirjoitettiin 1984 toukokuun alussa talonrakennusalalle ja muille rakennusaloille.⁸⁷

SRTL osoitti sopimuksen teon jälkeen kuitenkin vastahakoisuutta sopimusta kohtaan. SRTL esitti sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa, että ellei Rakennusliitto lopettaisi käynnissä ollutta työtaistelua ja muita painostustoimenpiteitä noin kolmen päivän päästä allekirjoitustilaisuudesta, joutuisi Rakennusliitto maksamaan SRTL:lle 200 000 markkaa ja sen jälkeen 100 000 markkaa jokaiselta lisävuorokaudelta. Tätä Rakennusliitto ei hyväksynyt, ja SRTL ilmoitti lopulta allekirjoituspäivän iltana, että se allekirjoittaisi jo sovitut sopimukset ilman erillisiä työrauhaehtoja.⁸⁸

3.4 Pekkas-ratkaisun pohjalta oikeuksia luottamusmiehille

Vuoden 1984 työehtosopimuskierron rakennusalan osalta saatiin loppuun vasta saman vuoden toukokuussa.⁸⁹ Pekkas-ratkaisun pohjalta tehtyyn liittokohtaiseen ratkaisuun Rakennusliiton työehto-osastossa oltiin kohtuullisen tyytyväisiä. Rakennusliitto ei saanut liittokohtaisessa ratkaisussa juurikaan Pekkas-ratkaisua parempia kustannusvaikutuksia, mutta ns. laadullisia muutoksia tuli joihinkin sopimuksiin. Työehto-osaston osastosihteerin Jouko Parkkosen mielestä Rakennusliitto eteni

⁸⁶ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 6–7, Rakennusliitto, KansA.

⁸⁷ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 6–7, Rakennusliitto, KansA; Parkkonen 2019, 164–165.

⁸⁸ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n kiertokirje yleisjaostoille, aluejärjestöille/sivutoimistoille ja keskustojen toimitsijoille, Nro. 18/1984, 7.5.1984, Rakennusliitto, KansA.

⁸⁹ Parkkonen 2019, 165.

talonrakennusalalla asettamissaan keskeisissä tavoitteissaan, jotka olivat yrityskohtainen luottamusmiessopimus ja talvilomaoikeuden saaminen.⁹⁰ Tyytyväisyyttä sopimusta kohtaan loivat myös pennimääräisesti samansuuruiset korotukset kaikkiin palkkaryhmiin, yleiskorotusta suuremmat korotukset kirjapalkkoihin ja luottamusmiesvapaan lisääntyminen.⁹¹

Rakennusliiton tavoite yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän osalta jäi vielä tällä kierroksella saavuttamatta. Tähän syyksi Rakennusliiton työehto-osasto arvioi sen, että tiedottamista yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmästä olisi pitänyt tehdä aikaisemmin ja tehokkaammin työnantajien suuntaan. Jäsenet olivat laajasti omaksuneet yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän ajettavaksi tavoitteeksi, joten sen savuttamattomuus tuotti kritiikkiä jäsenistön keskuudessa.⁹²

Neuvotteluissa saavutettu luottamusmiesten koulutusoikeuden laajentaminen tarkoitti työehto-osaston mielestä sopimusperäistä lupaa luottamusmiehille osallistua kerran kuukaudessa järjestettäviin luottamusmieskokouksiin. Työehto-osasto asetti myös merkitystä liittojen väliselle työryhmälle, jonka tehtävänä oli selvittää luottamusmiessopimuksen toimivuus. Tässä työryhmässä Rakennusliitto aikoi pitää esillä myös yrityskohtaista luottamusmiesmallia.⁹³ Jouko Parkkosen ja Kyösti Suokkaan mielestä työnantaja- ja työntekijäliittojen väliset työryhmät tarkoittivat usein lähinnä pattitilanteessa olevien sopimusasioiden siirtämistä tulevaisuuteen.⁹⁴

Työryhmiä kuitenkin perustettiin melko paljon eikä niiden toimintaan välttämättä liittynyt tulosvaatimusta, joten niiden merkitys väheni. Työehto-osastossa pohdittiin, voisiko yrityskohtaista luottamusmieskysymystä ajaa hiljaisella vyörytyksellä. Tällä se tarkoitti sitä, että asia sovittaisiin yrityskohtaisesti niissä yrityksissä missä se olisi mahdollista.⁹⁵ Asia oli saatu tällä työehtosopimuskierröksellä sovittua Rakennuskunta

⁹⁰ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 10, 12 & 13, Rakennusliitto, KansA.

⁹¹ Parkkonen 2019, 165.

⁹² Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 12, Rakennusliitto, KansA.

⁹³ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 12–14, Rakennusliitto, KansA.

⁹⁴ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020; Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

⁹⁵ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 12–14, Rakennusliitto, KansA.

Hakan kanssa.⁹⁶ Mistään pienestä rakennusliikkeestä ei ollut kyse, vaan yhdestä Suomen suurimmasta.⁹⁷

Sopimukseton tila tarkoittaa tilannetta, jossa työehtosopimus ei ole voimassa. Kyseinen sopimukseton tila venyi jopa kahden kuukauden mittaiseksi vuoden 1984 sopimuskierröksellä.⁹⁸ TES-kierröksen sopimuksettomien tilan venyminen suhteellisen pitkäksi nähtiin Rakennusliiton työehto-osastossa ongelmallisena.⁹⁹

Rakennusliitto ei ollut saanut ajettua läpi yrityskohtaista luottamusmiesjärjestelmää vuoden 1984 TES-kierröksellä. Liitossa nähtiin sen olevan yhä saavutettavissa, koska muilla aloilla vastaava järjestelmä jo oli käytössä.¹⁰⁰ Tyytymättömyys Pekkasratkaisua kohtaan loi paineita seuraavalle TES-kierrökselle.¹⁰¹

⁹⁶ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

⁹⁷ Luukko 2000, 22.

⁹⁸ Rakennustyöläisten Liitto r.y. kiertokirje yleisjaostoille, aluejärjestöille/sivutoimistoille ja keskustoimiston toimitsijoille, Nro. 18/1984, 7.5.1984, Rakennusliitto, KansA.

⁹⁹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 7.6.1984, Jouko Parkkonen, s. 12, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰⁰ Rakennusliiton työehto-osaston Rakennusliiton liittokohtaisen tes-tavoitekäsittelyn tulokset vuoden 1986 työehtosopimuskierröksestä varten, 7.11.1985, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰¹ Parkkonen 2019, 165.

4 Uusi luottamusmiesjärjestelmä syntyy

4.1 Kohti vuoden 1988 liittokohtaisia neuvotteluja

Rakennusliitto oli asettanut vuosien 1985 ja 1986 sopimuskierröksillä uudestaan tavoitteeksi luottamusmiesten oikeuksien laajentamisen ja talonrakennuspuolella yritysکوhtaiseen järjestelmään siirtymisen, mutta tavoitteet eivät edenneet. Vuonna 1986 Rakennusliitto joutui karsimaan omat TES-tavoitteensa, koska keskusjärjestöneuvotteluissa saatiin sovittua tulopoliittinen kokonaisratkaisu (tupo). Rakennusliiton jäsenet hyväksyivät tupon jäsenäänestyksessä. Täten liittokohtaiset neuvottelut käytiin sen pohjalta.¹⁰²

Rakennusalalla sopimusosapuolten välillä käytiin myös jatkuvasti riitamuistioneuvotteluita ja yksi työllistävimpiä aloja oli tässä suhteessa talonrakennusala. Rakennusliiton vuoden 1985 toimintakertomuksessa kerrotaan, että oikeusjutut työllistivät paljon liittoa ja riita-asioiden hoitaminen olisikin syytä suunnata työpaikka- ja yritysکوhtaisesti. Tästä syystä luottamusmiesorganisaation kehittäminen yritysکوhtaiseksi nähtiin välttämättömänä.¹⁰³ Yhtenä syynä Rakennusliiton tarpeelle saada talonrakennusosalta yritysکوhtaiset luottamusmiehet olivat se, että näin työpainetta saataisiin pois liiton toimistoilta työpaikoille.

Vuoden 1986 neuvottelukierroksella nähtiin SAK:n järjestämä yhteislakko, joka oli laajin työtaistelu sitten vuoden 1956 yleislakon. Tämän myötä keskusjärjestöt sopivat tupo-ratkaisun, joka sisälsi työajan lyhentämisen yhteensä 68 tunnin verran neljän vuoden aikana. Yhteislakkoa ja sen tulosta pidettiin yleisesti merkittävänä voittona SAK:lle.¹⁰⁴

Samana vuonna käytiin myös SRTL:n julistama työsulku¹⁰⁵ talonrakennusalalla ja Rakennusliiton julistama ylityökielto, työajan siirtokielto ja tehostettu aliurakoinnin

¹⁰² Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 12; Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 1986, 31.7.1986. s. 3–6, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰³ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1985, s. 14 & 19.

¹⁰⁴ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierröksestä 1986, 31.7.1986. s. 3–4, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰⁵ Työsulku on työnantajapuolen painostuskeino, jolla estetään tietyn alan ammattiliittoon kuuluvia työntekijöitä pääsemästä työhön ja samalla keskeyttäen heidän palkanmaksunsa.

valvonta. Rakennusliitto oli täten vuonna 1986 laajimmassa työtaistelussa sitten vuoden 1973.¹⁰⁶

Rakennusliiton vuoden 1987 liittokokouksessa liiton puheenjohtajaksi valittiin Pekka Hynönen edellisen puheenjohtajan Aarno Aitamurron siirtyessä SAK:n toiseksi puheenjohtajaksi¹⁰⁷. Liittokokouksessa kokousedustajia puhututti palkkojen lisäksi alan luottamusmiesjärjestelmä, josta syntyi kannanottokin. Muita puheenaiheita kokouksessa olivat aliurakoinnin seuraaminen ja sen valvomisen lisääminen.¹⁰⁸

Aarno Aitamurto puhui liittokokouksessa rakennusalan murroksesta, koska alalla oltiin siirtymässä kohti yrityskohtaista työvoimapolitiikkaa ja osittain vakiintuneita työsuhteita. Nämä syyt antaisivat perusteet yrityskohtaisen toimintamuodon ja neuvottelujärjestelmän kehittämiseen, jonka osana yrityskohtainen luottamusmies olisi.¹⁰⁹

Rakennusliiton vuonna 1987 pidetyssä liittokokouksessa hyväksytyksi tulleessa TES-poliittisessa ohjelmassa tärkeimmäksi kehittämistavoitteeksi asetettiin luottamusmiesten ja työsuojelutehtävissä olevien työsuhdeturvan parantaminen ja toimintaoikeuksien sekä toimintaedellytyksien laajentaminen. Tavoitteeksi otettiin myös luottamustehtäviin valittujen päätösvallan kasvattaminen työolosuhteisiin ja työsuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Samaisessa TES-ohjelmassa TES-tavoitteiden kärjessä oli yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä.¹¹⁰

Liittokokouksessa hyväksytyksi tulleesta TES-poliittisesta ohjelmasta selviää, että Rakennusliiton tavoitteena oli luottamustehtäviin valittujen päätösvallan kasvattamisen lisäksi liiton vallan kasvattaminen työpaikoilla, koska luottamusmies edusti työpaikoilla työntekijöiden lisäksi liittoa.

¹⁰⁶ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 1986, 31.7.1986. s. 7–8, Rakennusliitto, KansA.

¹⁰⁷ SAK:ssa toimi vuoteen 1991 asti samaan aikaan kolme erillistä puheenjohtajaa. ”SAK:n puheenjohtajat, varapuheenjohtajat ja sihteerit”. SAK:n arkistoidut verkkosivut. <<http://web.archive.org/web/20071217130921/http://www.sak.fi/site/include/tulosta.jsp?id=30769>> [luettu 6.2.2022].

¹⁰⁸ Helin 1997, 432–433.

¹⁰⁹ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n liittokokouksen 14.-17.5.1987 painettu ptk., s. 64, KansA.

¹¹⁰ Rakennusliiton liittokokouksessa 14.-17.5.1987 hyväksytty Tes-poliittinen ohjelma. s. 3–5, Aitamurto Aarno, DC, KansA.

SAK selvitti liitoille tekemällään kyselyllä, mitä keskusjärjestöneuvotteluissa tulisi ottaa esille. Rakennusliitto vastasi kyselyyn edellisen kierroksen tapaan, perustaen vastauksensa liittokokouksessa tehtyihin päätöksiin ja aluejärjestökäsittelystä tulleisiin kannanottoihin. Liitto piti keskitetyn ratkaisun edellytyksenä sitä, että se kattaa sitovasti kaikki etupiirit ja on peruslähtökohdiltaan tulo- ja varallisuuseroja tasaava. SAK:n tavoitteet päätettiin yksimielisesti, ja siinä oli huomioitu varsin hyvin Rakennusliiton esitykset.¹¹¹ Liiton toinen puheenjohtaja Matti Ojala puhui liittokohtaisten sopimusten puolesta, jos sopimusten umpeutumiseen mennessä keskitetyn ratkaisun sisältö jäisi laihaksi.¹¹²

SAK ja STK eivät päässeet sopuun sopimuksen pituudesta, eikä Suomen hallitus saanut lupaamansa verouudistusta valmiiksi. Keskusjärjestöneuvottelut siirtyivät täten hyvin nopeasti liittokohtaisiksi. Rakennusliitto vaati silti SAK:n toimia keskusjärjestöneuvotteluiden aikaansaamiseksi. Tätä ei SAK:n puolelta tapahtunut.¹¹³

Työllisyysaste oli hyvällä mallilla vuonna 1988 ja rakentamisen taso oli korkea.¹¹⁴ Rakennusalalla alkoi näkyä jopa ylikuumentumisen merkkejä.¹¹⁵ Vuoden 1988 tammikuusta alkaen työntekijä- ja työnantajapuoli alkoivat valmistautua liittokohtaiseen sopimiseen, kun kummankaan osapuolen keskusjärjestöllä ei ollut haluja lähteä sopimaan tupoa tai keskitettyä ratkaisua. Tässä vaiheessa mieli muuttui Rakennusliitossa, kun SAK taipui työnantajaosapuolen haluttomuuteen hyväksyä keskitettyjä sopimuksia ja tupoa. Kyseinen seikka sai Rakennusliiton kannattamaan liittokohtaisia sopimuksia keskitettyjen sopimusten sijasta. Ammattiyhdistysliikkeessä ajateltiin keskitettyjen ratkaisujen ajan olevan ohitse.¹¹⁶

¹¹¹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 1988, 8.6.1988, s. 3 & 5, Rakennusliitto, KansA.

¹¹² Etelä-Suomen Sanomat 17.01.1988.

¹¹³ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto ja arvio työehtosopimuskierrroksesta 1988, 8.6.1988, s. 5, Rakennusliitto, KansA.

¹¹⁴ Helin 1997, 437.

¹¹⁵ Helin 1997, 433.

¹¹⁶ Helin 1997, 437.

Kuva 2: Rakennusliiton 16. liittokokous, keskellä Suomen Rakennusliiton puheenjohtaja Aarno Aitamurto, 14.5.1987-17.5.1987, Rakennusliiton kokoelma, Kansan Arkisto.

4.2 Keskustelu yrityskohtaisista luottamusmiehistä vuoden 1988 sopimuskierröksellä

Yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä asetettiin Rakennusliiton sopimustavoitteeksi heti vuoden 1988 alussa.¹¹⁷ Tavoiteltu järjestelmä oli toteutunut virallisesti jo Hakassa ja muutamassa suurissa yrityksissä epävirallisesti. Haka oli ollut työnantajaliiton jäsen jo 70-luvulta, mikä tarkoitti tiukempaa henkilöstöpolitiikkaa. Merkille pantavaa oli, että Haka sai sopia työnantajaliiton myönnytyksen takia Rakennusliiton kanssa yrityskohtaisesta pääluottamusmiehestä.¹¹⁸ Muita keskeisiä Rakennusliiton tavoitteita olivat aliurakoitsijoiden palveluksessa olevien työntekijöiden sopimusturvan parantaminen, talvilomaoikeuden laajentaminen sekä palkankorotukset.¹¹⁹

¹¹⁷ Etelä-Suomen Sanomat 17.01.1988.

¹¹⁸ Luukko 2000, 205; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹¹⁹ Etelä-Suomen Sanomat 17.01.1988.

Rakennusliitossa ajateltiin, että yrityskohtaiset sopimukset luottamusmiesjärjestelmästä eivät riitä, vaan että järjestelmä pitäisi saada koko kentälle. Rakennusliitossa päätettiin vuoden 1988 sopimuskierroksen alla, että nyt on korkea aika järjestelmän yhteensovitukselle työnantajaliiton kanssa. Rakennusliitto kertoi työnantajaosapuolelle, että liitto oli valmistautunut käyttämään koviakin keinoja järjestelmän saavuttamiseksi. Kovilla keinoilla liitto tarkoitti laajoja lakkoja ja valmistautumista sulkutaisteluun.¹²⁰

Pekka Hynösen mielestä Rakennusteollisuusliiton johdossa oli näihin aikoihin vielä ns. vanhan linjan miehiä, jotka mielsivät työnantajien ja työntekijöiden suhteen puhtaasti ideologisenä. Rakennusteollisuusliiton johdossa luottamusmieskysymys ajateltiin olevan taistelua kommunismia vastaan, ja Hynösen mukaan työnantajapuoli nimitti yrityskohtaista luottamusmiesjärjestelmää vallankumousorganisaatioksi. Hynösen mielestä kyseessä oli enemmän käytännöllinen kuin ideologinen asia.¹²¹ Tosin, yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä hyödyttäisi myös Rakennusliittoa. Hynösen näkökulman mukaan yrityskohtaisessa luottamusmiesjärjestelmässä neuvotellessa työnantajien ja työntekijöiden välinen suhde oli tasavertainen neuvottelusuhde. Työnantajaosapuoli tarkasteli suhdetta työn ja pääoman epäsuhtaisuudella.¹²² Työnantajaosapuoli katsoi, että yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä loisi epävarmuutta työntekijöiden ja työnantajien väliselle suhteelle.

Rakennusliiton puheenjohtaja Pekka Hynönen ilmaisi, että järjestelmän tarkoitus olisi olennaisesti parantaa luottamusmiesten toimintaa. Tämä tarkoitti hänen mielestään pysyvien neuvottelusuhdeiden kehittämistä yritysten johdon ja työntekijöiden välille.¹²³

Aliurakointi oli tällä aikavälillä lisääntynyt, ja Rakennusliitto toivoi yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän vastaavan tarpeeseen valvoa aliurakointia.

¹²⁰ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹²¹ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹²² Kettunen 1998, 106.

¹²³ Etelä-Suomen Sanomat 23.01.1988.

Luottamusmiesten kykyä valvoa aliurakointia vaati luottamusmiesten toiminnan jatkuvuutta ja pysyvyyttä, joka parinisi Rakennusliiton arvion mukaan yrityskohtaisella luottamusmiesjärjestelmällä. Rakennusliitto halusi lisäksi laajentaa pääurakoitsijan velvoitteita. Rakennusliiton tavoitteena oli myös palkankorotuksien kasvattaminen kirjapalkkapainotteisesti niin, että kaikkiin palkkaryhmiin tulisi palkankorotukset markkamääräisesti samansuuruisina.¹²⁴

Kun Rakennusliitolle luottamusmiesjärjestelmä oli keskeisin asia sopimusneuvotteluissa, STTK:lainen Rakennusteknisten liitto (RAL)¹²⁵ ajoi oman yhdysmiesjärjestelmänsä parantamista ja Akavalainen Insinööriliitto (IL) tavoitteli ylempien toimihenkilöiden yrityskohtaisen yhteyshenkilöjärjestelmän luomista. Mainitut kaksi ammattiliittoa ajoivat kyseistä asiaa jo toista kertaa yhdessä. IL:n ja Rakennusliiton puheenjohtajien sekä RAL:n pääsihteerin mukaan näillä uudistuksilla voitaisiin ratkaista riitoja ja sovellutuksia yritystasolla ennen kuin ne päätyisivät liittotasolle. Tukea yrityskohtaisille luottamusmies-, yhdysmies- ja yhteyshenkilöjärjestelmille tuli työelämän suhteiden neuvottelukunnan tutkimukselta. Edellä mainitun kanta oli, että rakennusalalta puuttui yritystason neuvotteluorganisaatio. Kyseisen tutkimuksen mukaan yrityskohtaisen luottamusmiehen valintaa piti erittäin tai melko tarpeellisena työntekijöistä jopa 86 %, luottamusmiehistä 93 % ja mestareista 43 %. Työnantajista uuden järjestelmän kannalla oli vain 10 % ja jopa 63 % näki sen täysin tarpeettomaksi.¹²⁶

Rakennusliitto asetti tavoitteeksi, että luottamusmies olisi päätoiminen yli 500 työntekijän yrityksissä. Aiemmin Rakennusliitto oli vaatinut luottamusmiesvalintaa edellyttävän työntekijämäärän olevan 400¹²⁷. Jos yrityksellä olisi päätoimipaikan lisäksi vähintään 150 hengen itsenäisiä yksikköjä, tulisi niihin pääluottamusmies. Täten talonrakennusalalle heitä tulisi 10–20. Työnantajapuoli Rakennusteollisuusliitto arvioi, että Rakennusliitto pyrki siirtämään toimitsijaorganisaation työnantajien maksettavaksi. Työnantajaliitto muistutti, että käytössä oli jo kolmitasoinen

¹²⁴ Etelä-Suomen Sanomat 24.01.1988.

¹²⁵ Rakennusteknisten liitto yhdistyi Toimihenkilöunioniin 2001, joka yhdistyi 2011 Ammattiliitto Pro:hon. ”Historia”. Helsingin Rakennustoimihenkilöiden TU ry:n arkistoidut verkkosivut. <<https://web.archive.org/web/20150210040125/http://www.hrt-tu.com/?Historia>> [luettu 3.2.2022].

¹²⁶ Etelä-Suomen Sanomat 23.02.1988.

¹²⁷ Länsi-Savo 12.02.1984.

neuvottelujärjestelmä; työmaa-, piiri- ja liittotaso. Rakennusteollisuusliiton näkökulmasta olemassa oleva järjestelmä oli tehokkain ja henkilömäärältään suurin luottamusmiesjärjestelmä kuin millään muulla teollisuuden alalla, koska muilta aloilta puuttui piiritason neuvottelujärjestelmä.¹²⁸

Rakennusteollisuusliiton toiminnanjohtaja totesi, että yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän osalta tulisi edetä pienin askelin. Työnantajaosapuolen näkemyksen mukaan yrityskohtaisessa luottamusmiesjärjestelmäkysymyksessä voitaisiin lähteä siitä, että se tulisi aluksi suuriin, yli 500 rakennustyöntekijän yrityksiin, joissa yrityskohtaiset luottamusmiehet olisivat päätoimisia. Myöhemmin kokeilu voisi laajentua sadan työntekijän, ja sitä suurempiin yrityksiin. Tällöin luottamusmiehet olisivat osittain vapautettu työstä, esim. kahdeksan viikkotuntityömäärän verran. Rakennusliiton mukaan yli sadan rakennusmiehen yrityksiä oli noin 50, joista noin kymmenen oli yli 500 rakennustyöntekijän yrityksiä.¹²⁹

Liiton toinen puheenjohtaja Matti Ojala kommentoi vuoden 1988 helmikuussa, että liittokohtainen neuvottelu tuntui menevän ripeästi eteenpäin. Ojalan mukaan Rakennusliitto oli valmis jopa kolme vuotta kestävään sopimukseen, joka tässä tapauksessa olisi siis vuoteen 1991 asti. Työnantajaosapuoli vastusti luottamusmiesjärjestelmää edelleen. Tätä se perusteli sillä, että se horjuttaisi vastaavien mestareiden, työpäälliköiden, rakennuspäälliköiden ja teknisten johtajien rooleja.¹³⁰

Talonrakennusalan sopimusneuvottelut kuitenkin jumiutuivat ja neuvotteluita käytiin valtakunnansovittelija Teuvo Kallion kanssa.¹³¹ Suurinta hankausta sopimuksen tekemisessä aiheutti edelleen yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä. Yleiskorotuksesta Rakennusliitto ja työnantajaosapuoli olivat sen sijaan yhtä mieltä, mutta myös taulukkopalkkakysymys vaikeutti sopimuksen tekemistä.¹³² Matti Ojalan

¹²⁸ Etelä-Suomen Sanomat 23.02.1988.

¹²⁹ Länsi-Savo 19.03.1988.

¹³⁰ Etelä-Suomen Sanomat 24.02.1988.

¹³¹ Länsi-Savo 19.03.1988.

¹³² Länsi-Savo 19.03.1988.

toiveikkuus neuvotteluista muuttui kuitenkin pian 7000 rakennusalan työntekijän lakonuhaksi vuoden 1988 maaliskuun lopulla.¹³³

**Rakennusalan
työehtosopimusta
neuvoteltaessa
RAKENNUS-
YRITYKSET**

HALUAVAT:

- Nopean ja selvän TES-ratkaisun, joka varmistaa töiden jatkumisen.
- Että rakennusalan työntekijät saavat heille kuuluvan osan yhteisestä ”kakusta”.
- Toimivat ja avoimet neuvotteluyhteydet työntekijöiden ja työnantajan välille.
- Että myös rakennusyriyten työntekijät voivat vaikuttaa yrityksen kehitykseen.

EIVÄT HALUA:

- Rakennusyriyksiin ay-toimitsijoiden uutta organisaatiota.
- Aiheuttaa työntekijöille menetyksiä turhilla työtaisteluilla.

**SUOMEN
RAKENNUS-
TEOLLISUUSLIITTO**

Kuva 3: Suomen Rakennusteollisuusliiton vaatimukset, Rakennusliiton kokoelma, Kansan Arkisto.

4.3 Sopimaton tila ja lakkouhka vuoden 1988 sopimuskierröksellä

Vaikka Rakennusliiton sopimusalojen neuvottelut olivat alkaneet varsin nopeasti jo vuoden 1987 puolella, etenivät neuvottelut kuitenkin hitaasti. Täten Rakennusliitossa

¹³³ Länsi-Savo 19.03.1988.

jouduttiin turvautumaan sopimuksettoman tilan ohjeisiin, jotka hyväksyttiin 1.3.1988. Ohjeet sisälsivät mm. ylityökiellon ja aliurakoinnin asettamisen erityiseen valvontaan.¹³⁴ Neuvotteluissa hankasi erityisesti yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän sisällyttäminen sopimukseen.¹³⁵

Rakennusliiton julistama 7000 työntekijän lakko näytti toteutuvan pääkaupunkiseudulla, Turussa ja Tampereella, ja se oli kohdistettu liike- ja teollisuusrakentamiseen. Ulkopuolelle jäi vain asuinrakentaminen, julkisten palvelutalojen rakentaminen sekä neljä suurta rakennusyritystä, joissa oli joko virallisesti tai epävirallisesti käytössä yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä. Nämä yritykset olivat Haka, YIT, Puolimatka ja Hartela.¹³⁶

Työnantajapuoli oli uhannut Rakennusliittoa työsululla. Pekka Hynönen arvioi jälkeenpäin, ettei työsulkua välttämättä olisi tapahtunut koska joidenkin yritysten kanssa oli jo sovittu yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmästä. Hynösen mukaan yritysten välillä ei olisi ollut yhtenäistä näkemystä työsulun käytöstä. Hynönen mainitsi myös, että niiden yritysten rajaaminen pois työtaisteluiden piiristä, joiden kanssa oli jo sovittu yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmästä, saattoi olla yllätys työnantajapuolelle. Tämä toimintatapa oli myös taktista neuvokkuutta Rakennusliitolta.¹³⁷

Neuvotteluja käytiin osittain valtakunnansovittelijan johdolla. Valtakunnansovittelija esitti ehdotuksen, että 18.3.1988 alkava lakko siirrettäisiin alkamaan muutamaa päivää myöhemmäksi. Valtakunnansovittelijan esityksen tarkoituksena oli saada osapuolet sopimaan ennen lakon alkamista. Tämän Rakennusliitto hyväksyi.¹³⁸ Rakennusliitto ja Rakennusteollisuusliitto hyväksyivät Teuvo Kallion kaksivuotisen sovintoesityksen viime tipassa juuri ennen rakennusalan lakon alkamista. Samaan aikaan käynnissä ollut ylityökielto ja betoniraidoittajien lakko päättyi. Sovintoesityksen mukaisesti alalla alkoi neljä vuotta kestävä yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän kokeilu, joka oli koko neuvotteluiden ajan Rakennusliiton yksi suurimmista

¹³⁴ Rakennusliiton työehto-osasto, työehtosopimuskierron 1988, 8.6.1988, s. 6–7, Rakennusliitto, KansA.

¹³⁵ Helin 1997, 437.

¹³⁶ Länsi-Savo 21.03.1988.

¹³⁷ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹³⁸ Rakennusliiton työehto-osasto, työehtosopimuskierron 1988, 8.6.1988, s. 8, Rakennusliitto, KansA.

kynnyskysymyksistä sopimukseen pääsyssä. Tämä tarkoitti sitä, että työmaakohtaiset luottamusmiehet saivat viimein yritysکوhtaiset kollegat.¹³⁹

Uuden luottamusmiesjärjestelmän ruuvaaminen oli laitettu työryhmän tehtäväksi, jonka työnantajapuolen vetäjä oli Markku Kalliomäki. Hynösen mielestä Kalliomäen vastustus esti luottamusmiesjärjestelmän sopimista. Rakennusliitto pystyi vaihtamaan Kalliomäen pois työnantajapuolen vetäjän asemastaan Hynösen kerrottua asiasta valtakunnansovittelija Kalliolle. Rakennusliitto esitti Kalliolle, että luottamusmiesjärjestelmää esitettiin työnantajapuolelle kokeiluun, mikä edesauttoi pattitilanteesta pääsemistä. Hynösen arvion mukaan Rakennusliiton ja työnantajaliiton neuvotteluvälit olivat yleisestikin huonot erityisesti Aarno Aitamurron aikana, mutta myös hänen puheenjohtajakautensa alussa.¹⁴⁰

Rakennusliiton laatimalta 50 yrityksen listalta työnantajapuoli nimesi 20 yritystä, joihin tuli yritysکوhtainen luottamusmies.¹⁴¹ Myös palkkojen osalta Rakennusliitto otti voiton työnantajaosapuolesta. Talonrakennusalan palkkojen yleiskorotus ja urakkatariffien korotukset sovittiin lähes Rakennusliiton esityksen mukaisesti. Taulukkopalkkojen osalta päädyttiin kompromissiin.¹⁴²

Sopimukseen kirjoitettu kokeilu toteutui tarkemmin niin, että järjestelmää kokeiltiin vuoden 1988 kesäkuusta lähtien ensin kahden vuoden ajan kuudessa suuressa rakennusyrityksessä. Näissä yli 500 alan työntekijää työllistävissä yrityksissä yritysکوhtaiset pääluottamusmiehet olivat päätoimisia. Kahden vuoden kokeilujakson jälkeen se laajeni 14 pienempään rakennusyritykseen, joissa luottamusmiehen palkallinen luottamusmiesvapaa määräytyi työntekijämäärän mukaan. Päätoimiset yritysluottamusmiehet sovittiin aloittavan Polar-rakennusyhtiössä, Rakennustoimisto A:ssa, Puolimatka Oy:ssä, YIT-Yhtymä Oy:ssä, Rakennus-Ruola Oy:ssä, Rakennusosakeyhtiö Hartelassa ja Kummila Oy:ssä.¹⁴³

¹³⁹ Etelä-Suomen Sanomat 22.03.1988.

¹⁴⁰ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

¹⁴¹ Helin 1997, 437.

¹⁴² Länsi-Savo, 22.03.1988.

¹⁴³ Etelä-Suomen Sanomat 22.03.1988.

Rakennusliitossa ollut huoli aliurakoinnista lieveni hieman, kun samalla aliurakoitsijoiden palveluksessa olevien työntekijöiden sopimusturvaa saatiin parannettua. Pääurakoitsijalle syntyi vastuu alihankkijansa ja aliurakoitsijansa työntekijöiden palkkojen maksusta kaikissa tilanteissa.¹⁴⁴

Rakennusalan vuoden 1988 sopimustulokset saavutettiin pääosin neuvottelupöydässä. Rakennusliiton työehto-osaston mielestä tämä johtui työnantajapuolen uudesta asennoitumisesta, johon vaikutti vuoden 1986 sopimuskierron. Silloin työnantajapuolen sulkutoimenpiteet epäonnistuivat, mikä vaikutti vuoden 1988 tulokseenkin.¹⁴⁵

Työnantajapuolen asenne oli muuttunut yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän suhteen, koska järjestelmä oli tullut toimintatavaksi Hakassa ja muutamissa muissa yrityksissä. Jouko Parkkonen sanoi, että järjestelmä tuli täytäntöön alalle hivuttaen. Työnantaja joutui sitten toteamaan todellisuuden, ja päätyi sopimaan asiasta TES-kierroksella.¹⁴⁶ Saman tyyppisen analyysin järjestelmän toteutumisesta teki myös entinen yrityskohtainen luottamusmies Esko Rönkkö. Hän sanoi, että työnantajaliitto vastusti järjestelmää henkeen ja vereen, mutta rakennusyrietykset olivat myötämielisiä järjestelmästä sopimisen suhteen.¹⁴⁷

Unto Luukko kirjoittaa Hakan historiateoksessaan *Rakentajan Elämäkerta*, että Hakan hyvät kokemukset ja myönteinen asenne yrityskohtaiseen luottamusmiehestä vaikuttivat Rakennusliiton vaatimuksen hyväksymiseen työnantajaliitossa.¹⁴⁸

Työehto-osasto arvioi myös, että liitto eteni asettamissaan laadullisissa tavoitteissaan vuoden 1988 sopimuskierroksella vähintään kohtuullisesti.¹⁴⁹ Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän saanti talonrakennusalalle osoittaa työehto-osaston arvion liiton etenemisistä tavoitteissaan oikeaksi.

¹⁴⁴ Etelä-Suomen Sanomat 22.03.1988.

¹⁴⁵ Rakennusliiton työehto-osasto, työehtosopimuskierron 1988, 8.6.1988, s. 10 & 12, Rakennusliitto, KansA.

¹⁴⁶ Jouko Parkkonen haastattelu, 28.8.2020.

¹⁴⁷ Suihkosen sähköpostiviesti Rönkkölle, 26.2.2022.

¹⁴⁸ Luukko 2000, 208.

¹⁴⁹ Rakennusliiton työehto-osasto, työehtosopimuskierron 1988, 8.6.1988, s. 10 & 12, Rakennusliitto, KansA.

SOPIMUKSETTOMAN TILAN OHJEET 1.3.1988 ALKAEN

Voimassaolo

Päätös on voimassa 1.3.1988 kello 6.00 alkaen ja on voimassa jäljempänä mainitulla tavalla kunnes ao. alaa koskeva neuvottelutulos on syntynyt tai sopimus allekirjoitettu.

**RAKENNUSTYÖLÄISTEN LIITTO r.y.
LIITTOTOIMIKUNTA 12.1.1988**

4.4 Uusi luottamusmiesjärjestelmä käytännössä ja luottamusmiesjärjestelmän laajennusurakan alkaminen

Yrityskohtaiset luottamusmiehet aloittivat vuoden 1988 kesäkuussa kuudessa suuressa rakennusyrityksessä, jotka kattoivat kokonaisuudessaan 5000 työntekijää.¹⁵⁰ Rakennusliike Kummilan luottamusmies Reijo Saarinen kuvaili yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmäkokeilun alkua näin:

*”Kesäkuu on mennyt työmaita kierrellessä. Olen tutustunut työtovereihin ja esitellyt itseäni” – ”Hyvin on työnantaja ottanut uuden järjestelmän vastaan. Mitään kielteistä en ole huomannut”*¹⁵¹

Rakennusliiton työsuojelusihteri Pentti Junnilainen kertoi uudesta järjestelmästä seuraavanlaisesti:

”Olen vakuuttunut siitä, että aika on mennyt pelkän työpaikkakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän ohi. Monet työkohteet ovat lyhytaikaisia. Siinä ei ehdi syntyä yhteistyö- ja neuvottelusuhdetta luottamusmiehen ja työnantajan edustajan välille”.¹⁵²

Junnilainen arvioi, ettei työmaakohtainen luottamusmies pystynyt sisäistämään tehtävään vaadittua lakiosaamista muutamassa kuukaudessa. Neuvottelemine oli myös hankalaa pelkän työmaakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän kanssa, koska jokainen asia piti neuvotella saman yrityksen kanssa eri työmailla aina uudestaan. Junnilainen arveli myös, että yrityskohtaiset luottamusmiehet alkaisivat kontrolloida ylitöitä, valvomaan lomakorvauksia ja seuraamaan aliurakointia.¹⁵³

Työsuojelusihterin Junnilaisen mielestä uusi luottamusmiesjärjestelmä vähentäisi kiistojen viemistä liittotasolle. Junnilaisen näkemyksen mukaan luottamusmies pystyi hoitamaan asioita matalalla kynnyksellä verrattuna liittotasoon, jossa mukaan astuisi myös arvovaltapeli. Tähän syynä oli se, että yrityskohtaisten luottamusmiesten

¹⁵⁰ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵¹ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵² Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵³ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

neuvottelukumppani oli korkeammalla tasolla yrityksessä kuin työmaakohtainen luottamusmies.¹⁵⁴

Työsuojelusihteeri näki myös ongelmia uudessa järjestelmässä. Yhden yrityskohtaisen luottamusmiehen alueena saattoi olla kaikki ne alueet, joissa yhdellä yrityksellä oli rakennustoimintaa. Tämä tarkoitti pahimmassa tapauksessa koko Suomea. Junnilainen sanoi, että aluekohtaisuus olisi ollut syytä huomioida luottamusmiesjärjestelmässä. Ratkaisua ongelmaan Junnilainen ehdotti seuraavan esimerkin avulla: jos yrityksellä on Kuopiossa tulostavasti aluekonttori, siellä olisi alueesta vastaava luottamusmieskin. Junnilainen perusteli esimerkkiään sillä, että kyseisessä paikassa yrityksen toimintaa koskevat päätökset tehdään.¹⁵⁵

Suomen Rakennusteollisuusliiton johtaja Fred Ehrström kommentoi uutta järjestelmää seuraavanlaisesti:

*”Työnantajapuolella on ollut etukäteen pelkoa ja varauksia uutta järjestelmää kohtaan. On esimerkiksi sanottu, että näin työntekijäpuolen organisaatio laajenee yrityksiin ja se rahoitetaan yritysten varoin.”*¹⁵⁶

Ehrström sanoi, ettei uutta luottamusmiesjärjestelmää kokeilun jälkeen purettaisi, ja että TES-pyörällä on tapana pyöriä vain yhteen suuntaan.¹⁵⁷

Rakennusliiton vuoden 1989 toimintakertomuksen mukaan talouden tasapaino-ongelmat lisäsivät vuoden aikana painetta keskitetyn talous- ja tulopoliittisen ratkaisun aikaansaamiseksi. Yleinen työmarkkinapoliittinen ilmapiiri ei kuitenkaan kannustanut keskitettyyn ratkaisuun, koska mm. vuoden 1988 vakautussopimuksen kattavuus oli ollut liian pieni.¹⁵⁸

Harri Holkerin hallitus asetti valtakunnansovittelijan Teuvo Kallion selvittämään edellytyksiä talous- ja tulopoliittiselle kokonaisratkaisulle. Kallio teki nopeassa aikataulussa ratkaisuesityksen, jossa oli Rakennusliiton näkökulmasta vaatimaton

¹⁵⁴ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵⁵ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵⁶ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵⁷ Etelä-Suomen Sanomat 03.07.1988.

¹⁵⁸ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1989, s. 8–9.

nimelliskorotus, tasa-arvo- ja matalapalkkaerä sekä aikuiskoulutusta, kuntoutusta ja luottamusmiehen asemaa koskevia laadullisia elementtejä.¹⁵⁹

Holkerin hallitus lupasi esityksessä verohelpotuksia ja muilla tavoin tukea kattavaa tulopoliittista sopimusta. Toisaalta hallitus ilmoitti joutuvansa kiristämään verotusta talouden tasapainottamiseksi, mikäli sopimusta ei syntyisi. SAK:n jäsenliittojen osalta neuvotteluissa ei kuitenkaan edetty. Täten SAK katsoi, ettei se voi allekirjoittaa Kallion esitystä.¹⁶⁰

Rakennusliitto suoritti tapansa mukaisesti vuoden 1989 loppupuolella laajan tavoitekyselyn tulevasta työehtosopimuskierruksesta. Luottamusmiessopimusta koskevissa vastauksissa vaadittiin luottamusmiehen toimintaoikeuksien ja luottamusmiestehtäviin käytetyn ajan laajentamista. Useissa vastauksissa haluttiin myös yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän laajentamista edelleen.¹⁶¹

SRTL oli esittänyt, että sopimuskauden aikana luottamusmiessopimuksesta neuvottelisi työryhmä, mutta tämä ei Rakennusliitolle käynyt.¹⁶² Tämän takia neuvottelut keskeytyivät, mutta ne alkoivat uudelleen SRTL:n aloitteesta.¹⁶³

Vuonna 1989 alkanut työehtosopimuskierrös jatkui vuodelle 1990 Kallion kokonaisratkaisun pohjalta monien takarajasiirtojen, valtion esittämän veronkorotusuhkauksen ja tasavallan presidentin uudenvuodenpuheessaan neuvottelijoille esitetyn vetoomuksen siivittämänä. Valtakunnansovittelijan Teuvo Kallion nimeä kantanut kaksivuotinen tupo saatiin sovittua lopulta Rakennusliiton toimintakertomuksen mukaan vaivoin vuoden 1990 alussa.¹⁶⁴

SAK neuvottelema tupo sovittiin kaksivuotiskaudeksi 1990—1992. Tupon pohjalta SAK:n eri liitot alkoivat neuvottelemaan liittokohtaisia sopimuksia. Huomattavaa oli, että Kallion tupossa oli parannuksia luottamusmiesten asemaan: luottamusmiesten

¹⁵⁹ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1989., s. 8–9.

¹⁶⁰ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1989., s. 9.

¹⁶¹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto tes-tavoitekäsittelystä, 26.10.1989, s. 1 & 3, Rakennusliitto, KansA.

¹⁶² Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksen ptk. 27.-28.12.1989, s. 95, C, Rakennusliitto, KansA.

¹⁶³ Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksen ptk. 14.-15.1.1990, s. 2, C, Rakennusliitto, KansA.

¹⁶⁴ Rakennustyöläisten Liitto ry:n toimintakertomus 1990, s. 9–10.

irtisanomissuojaa laajennettiin luottamusmiesten ehdokkaanoloaikaan ja tehtävän hoidon jälkeiseen aikaan.¹⁶⁵

Rakennusliitto tavoitteli Kallion tupon pohjalta luottamusmiesjärjestelmän laajennusta.¹⁶⁶ Rakennusliitto asetti sopimuksen synnyn kynnyksysymykseksi paremman sopimuksen yrityskohtaisista luottamusmiehistä. Työnantajapuolella oltiin eri mieltä, ja heillä ei ollut myötämielisyyttä päästä sopimukseen asiasta.¹⁶⁷

Suomen Rakennusteollisuusliitto jätti Rakennusliitolle sopimustarjouksen vuoden 1990 maaliskuun puolivälissä. Esityksessä palkankorotusten ja sairausajan karenssin poistumisen lisäksi esitettiin, että työmaakohtaisista luottamusmiehistä siirryttäisiin yrityskohtaisiin luottamusmiehiin vuoden 1992 alusta. Rakennusliitto oli tarjoukseen tyytymätön,¹⁶⁸ koska palkankorotukset eivät kelvanneet Rakennusliitolle.¹⁶⁹ Rakennusliitto oli myös päättänyt, ettei se tee yrityskohtaisia erillissopimuksia Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Tupon piirissä rakennusaloista oli vain maa- ja vesirakennusala, jolla työskenteli noin 6000 liiton jäsentä. Kaikki avoinna olleet alat olivat ylityökiellossa.¹⁷⁰

Neuvotteluissa eniten hankasivat Rakennusliiton talonrakennus- ja kivenjalostusala. Työnantaja- ja työntekijäosapuolet lähentyivät kuitenkin luottamusmies- ja sairausaikakysymyksissä. Työtaistelutoimiin Rakennusliitto oli valmiina, ja se oli tuolloin julistanut jo betonteollisuuteen ja putkieristysalaan lakkovaroitukset. Neuvottelutulos asfalttialalle sekä kalkki- ja sementtiteollisuuteen saavutettiin kaikista nopeimmin. Neuvottelutuloksille haettiin myös jäsenten hyväksyntä Rakennusliiton liittotoimikunnan kautta menneellä jäsenäänestyksellä.¹⁷¹

Talonrakennuspuolella päästiin sopuun maaliskuun loppupuolella 1990. Sovittu sopimus oli kaksivuotinen, ja palkatkin saatiin asetettua molemmille sopimusvuosille.

¹⁶⁵ Helin 1997, 441–442.

¹⁶⁶ Helin 1997, 439.

¹⁶⁷ Helin 1997, 441–442.

¹⁶⁸ Etelä-Suomen Sanomat 17.03.1990.

¹⁶⁹ Etelä-Suomen Sanomat 23.03.1990.

¹⁷⁰ Etelä-Suomen Sanomat 17.03.1990.

¹⁷¹ Etelä-Suomen Sanomat 23.03.1990.

Rakennusliiton mukaan ensimmäisenä sopimusvuonna tulisi 15 % korotus taulukkopalkkoihin. Sopimus koski noin 65 000 rakennusalan työntekijää.¹⁷²

Kevään 1990 neuvotteluissa kirjattiin työehtosopimukseen määräys vuoden 1988 ratkaisuun pohjautuen, että vuoden 1992 alusta rakennusalalla toimeenpannaan yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä. Tämä tarkoitti sitä, että vaikka kyseessä olisi vain Suomen Rakennusteollisuusliittoon kuuluva yritys, Rakennusliitolla olisi silti oikeus valita koko maahan 400 yrityskohtaista luottamusmiestä.¹⁷³

Yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän toteuttamiseksi perustettiin työntekijä- ja työnantajapuolen välinen työryhmä, mutta työryhmän työ eteni hitaasti. Hynönen uhkasi, että jos työryhmä ei saa asiaa ratkaistua, ja jos se jäisi haittamaan seuraavan kauden sopimusneuvotteluita, Rakennusliitolle olisi mahdollisuudet voimakkaampien keinojen käyttöön.¹⁷⁴

¹⁷² Etelä-Suomen Sanomat 28.03.1990.

¹⁷³ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 9–10. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

¹⁷⁴ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 9–11. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

5 Laman vaikutus työmarkkinapolitiikkaan, rakennusalaan ja Rakennusliittoon

5.1 Työmarkkinajärjestelmä Ahon hallituksen ja työnantajapuolen pyörteissä

Rakennusalan työmarkkinakierroksiin ja työehtosopimukseen kohdistui paineita 1990-luvun alussa laman ja Suomen lama-ajan politiikan myötä. SAK:laisista liitoista lama vaikutti erityisesti Rakennusliittoon, vieden se lähelle liiton kaatumista. Rakennusliiton toimintaan vaikutti työnantajaliittojen muuttunut suhtautuminen työmarkkinapolitiikkaan, joka johtui sille myötämielisestä maan hallituksesta. Tämä vaikutti erityisesti vuoden 1992 työmarkkinakierrokseen luoden epävarmuutta jo sovittuun talonrakennusalan yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän laajentumiseen. Merkittävää oli se, ettei Rakennusliitto luopunut yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän tavoittelusta, vaikka työnantajapuoli painosti siihen.¹⁷⁵

Vuoden 1991 Keskustan eduskuntavaalivoiton ja Esko Ahon porvarihallituksen muodostumisen keskellä lama alkoi syventyä, johon vaikutti myös Neuvostoliiton romahdus. Ahon porvarihallitus tarkoitti kovia aikoja koko ay-liikkeelle, koska työnantajapuoli sai porvarihallituksesta liittolaisen ay-liikettä vastaan. Hallitus yritti heikentää laman aikana ay-liikkeen tärkeimpiä saavutettuja etuja, kuten työehtosopimusten yleissitovuutta, työaikalakia, vuosilomalakia, työttömyysturva- ja eläkejärjestelmää. Laman pahimpana aikana työttömiä oli jopa puoli miljoonaa. Samalla ihmisten järjestäytymisaste ammattiliittoihin kääntyi kasvuun.¹⁷⁶

Suomen Työnantajien Keskusliitto (STK) lähti Esko Ahon oikeistohallituksen kanssa tavoittelemaan työehtojen yleisten heikentämisten lisäksi koko työmarkkinajärjestelmän muutosta. Aho esitti tuolloin perinteisen kolmikantaperiaatteen tilalle uutta mallia, jossa Suomen Pankki vastaisi raha- ja korkopolitiikasta, ja hallitus finanssipolitiikasta. Työmarkkinajärjestöille suunniteltiin jäävän sovittavaksi vain palkat. Suomen Pankin tiukka korkopolitiikka, hallituksen ajamat sosiaaliturvan leikkaukset ja verojen korotukset lisäsivät epävarmuutta.

¹⁷⁵ Kts. Helin 1997.

¹⁷⁶ Korhonen 2001, 121—124; Bergholm 2018, 496—497.

Kotimainen kysyntä supistui ja rakennustoiminta putosi laman pahimpana aikana alle puoleen huippuvuosista.¹⁷⁷

Vuoden 1991 elokuussa Ahon hallitus esitti palkansaajajärjestöjen johdolle parinkymmenen kohdan tavoiteohjelman, jota SAK:n varapuheenjohtaja ja Rakennusliiton entinen puheenjohtaja Aarno Aitamurto myöhemmin nimitti saatanallisiksi säkeiksi. Tavoiteohjelma sisälsi toimenpiteitä, joilla palkkoja alennettaisiin, ja työmarkkinoiden voimasuhteita muutettaisiin työntekijöille hyvin epäedullisiksi. Suunnitellut taulukkopalkkoja alhaisemmat palkat olisivat pantu toimeen kahden vuoden aikana, jonka lisäksi olisi karsittu myös lomarahat.¹⁷⁸

Saatanalliset säkeet olivat kirjoitettu STK:n puolelta ay-liikkeelle niin vakavin mielin kuin shokeeraustarkoituksella. Ay-liike vastaanotti vaatimukset raskaasti, ja oli valmis neuvottelemaan palkkojen alentamisesta muilla keinoin kuin sisäisellä devalvaatiolla. Sisäisellä devalvaatiolla tarkoitetaan palkkojen alentamista, työehtojen heikentämistä ja työnantajien sivukulujen leikkaamista yritysten kannattavuuden parantamiseksi.

STK ja Ahon hallitus pitivät kuitenkin omat linjansa, eivätkä kuunnelleet palkansaajajärjestöjä. SAK ei jäänyt tilanteessa neuvottomaksi, vaan kokosi vuoden 1991 lokakuussa noin 40 000 ihmistä Senaatintorille puolustamaan työntekijöitä ja järjesti toimintapäivän vuoden 1992 huhtikuussa, jolloin 300 000 työntekijää oli päivän tai osan päivästä lakossa.¹⁷⁹

Rakennusalalle tilanne oli hankala, koska alalla oli jo entuudestaan vääntö luottamusmiesjärjestelmästä. Rakennusalan työnantajapuolen vaatimus luottamusmiesten aseman radikaalista muuttamisesta olisi voinut pahimmillaan sekoittaa alan työmarkkinapelisääntöjä.¹⁸⁰ Saatanalliset säkeet olisivat voineet muuttaa koko maan työmarkkinoita ja siihen kuuluvia säädöksiä.

Työnantajaosapuolien, STK:n ja Teollisuuden Keskusliiton (TKL), välillä oli suuria erimielisyyksiä tavoiteohjelmasta. Ristiriitaa aiheuttivat työnantajapuolen esittämät eri vaihtoehdot laman hoitamiseen, jotka olivat markan devalvaatio tai sisäinen

¹⁷⁷ Bergholm 2018, 497.

¹⁷⁸ Korhonen 2001, 124—125.

¹⁷⁹ Korhonen 2001, 125—127. Bergholm 2018, 497.

¹⁸⁰ Rakentaja 12/1992, 15.

devalvaatio. STK kannatti ensimmäistä tietä, mistä TKL oli eri mieltä. Markan devalvaation puolesta puhui moni työmarkkinajärjestö, mutta STK oli kovempien vaatimusten linjalla.¹⁸¹

SAK ja muut työntekijäjärjestöt suostuivat ratkaisuihin, jotka siirsivät aiemmin työnantajien maksamia eläke- ja työttömyysvakuutusmaksuja myös työntekijöiden maksettavaksi. Vuoden 1991 lopulla allekirjoitettiin myös tulopoliittinen kokonaisratkaisu seuraavalle kahdelle vuodelle. Palkansaajille tupo oli karu, koska se ei sisältänyt palkankorotuksia. Samalla hallitus oli devalvoinut markan isolla kädellä. Työttömyysturvan heikennyksistä ja lakkoavustusten verottamisesta hallitus kuitenkin luopui.¹⁸²

Rakennusliitto alkoi poikkeuksellisesti kääntymään tulopoliittisen kokonaisratkaisun puolelle vuoden 1992 sopimusneuvotteluissa, joita oli käyty jo edellisvuonna. Suurin syy Rakennusliiton myötämielisyydelle tupoa kohtaan oli porvarienemmistöisen eduskunnan ja toteutetun devalvaation lisäksi myös talonrakennusalan luottamusmieskiista.¹⁸³

Talouden heikentyessä veroja kiristettiin, mutta valtio velkaantui entisestään. Markka devalvoitiin uudestaan syyskuussa 1992, ja se jätettiin kellumaan. Hallitus yritti keväällä 1993 murentaa suomalaisen työmarkkinamallin perusteet muuttamalla eräitä keskeisiä osia työlainsäädännössä. Hallituksen valmistelemat esitykset olisivat puuttuneet valtakunnallisten työehtosopimusten tarjoamaa palkka- ja työehtojen vähimmäisturvaa, lakko-oikeutta ja muitakin työntekijöiden oikeuksia. Työnantajakeskusjärjestöt tukivat hallituksen esityksiä ja Ay-liike pelkäsi esitysten heikentävän työehtosopimusten yleissitovuutta ja työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmää. Hallitus joutui perääntymään palkansaajajärjestöjen yleislakkouhan edessä pääosin esittämistään työttömyysturvaan suunnittelemissa heikennyksistä, ja kokonaan työlainsäädäntöön kaavailemistaan muutoksista. Hallitus vastasi tähän verojen nostamisella, mutta hallitus sai sovittua työmarkkinajärjestöjen kanssa työlainsäädännön valmistelusta yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa.

¹⁸¹ Korhonen 2001, 125—127.

¹⁸² Korhonen 2001, 131; Bergholm 2018, 497.

¹⁸³ Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksien ptk. 18.11.1991 s. 45–46 & 12.12.1991, s. 57, Rakennusliitto, CC, KansA.

Suunta parempaan alkoi vasta 1993, kun Suomen vientiteollisuus vilkastui. Tämä ei kuitenkaan näkynyt palkoissa. Vasta vuonna 1993 tehdyssä tupossa teollisuuden puolella saatiin aikaan palkankorotus.¹⁸⁴

Hallitus oli tehtyihin kompromisseihin tyytymätön ja esitti vielä vuoden 1995 talousarvioesityksessään työttömyysturvan leikkauksia ja ammattiliittojen jäsenmaksujen verovähennysoikeuden poistamista. Hallitus joutui taas perääntymään esittämistään heikennyksiä työntekijäpuolelle SAK:n ilmoittamien lakkouhkien jälkeen vuoden 1994 syksyllä.¹⁸⁵

Laman aikana työnantajat vaativat työmarkkinoilla joustovaatimuksia. Tällä se tarkoitti työaikojen- ja työmenetelmäjoustojen lisäämistä. Paikallisen sopimisen ja joustojen mahdollisuuksista keskusteltiin keväällä 1993 SAK:n teollisuusliittojen keskuudessa, mutta asiasta ei tehty päätöksiä.¹⁸⁶

Työmarkkinajärjestöt joutuivat turvautumaan Ahon hallituksen aikana yleislakkouhkaan kolme kertaa. Suurin uhka yleislakolle oli keväällä 1993. Vielä vuonna 1994 hallitus pyrki laittamaan ay-jäsenmaksut verolle ja tekemään työttömyysturvaan heikennyksiä. Hallitus joutui luopumaan heikennyksistä työntekijöiden vastustuksen takia, mutta se johti verojen nostamiseen. Syksyllä 1994 sopimukset tehtiin liittokohtaisesti. Näissä sopimuksissa oli vain palkkojen nimellisiä korotuksia. Ahon hallituksen ja STK:n tekemien heikennysten sijasta maltilliset tupot palasivat vallitseviksi työehtojen neuvottelu- ja sopimismalliksi.¹⁸⁷

5.2 Laman vaikutus rakennusalaan

Rakentaminen oli yksi suurimmista 1990-luvun lama-ajan kärsijöistä, ja sen seuraukset vaikuttivat rakennusalaan koko vuosikymmenen. Keskeisempiä tekijöitä Suomen ajautumisessa lamaan olivat kiinteistö- ja rahoitusmarkkinoiden

¹⁸⁴ Korhonen 2001, 131—132; Bergholm 2018, 498.

¹⁸⁵ Korhonen 2001, 131—132; Bergholm 2018, 498; Outinen 2015, 247.

¹⁸⁶ Outinen 2015, 245—246.

¹⁸⁷ Korhonen 2001, 132—133; Bergholm 2018, 498.

ylikuumeneminen 1980-luvun lopulla ja asuntokuplaa seurannut romahdus 1990-luvulla.¹⁸⁸

Rakentamisen huippuvuosi oli 1990, jolloin asuntoja valmistui 60 000.¹⁸⁹ Samaan aikaan suomalaisilla rakennusliikkeillä oli tähtäimenä kansainvälistyminen. Kansainvälistyminen vaihtui suurimpien rakennusliikkeiden rappioon. Neljä suurinta rakennuskonsernia Haka, Polar, YIT ja Puolimatka olivat 1990-luvun alussa tappiollisia ja raskaasti velkaantuneita. Parhaimmassa kunnossa näistä yrityksistä oli YIT, mutta liikevaihtoon suhteutettuna sen velan määrä oli vain hieman pienempi kuin Hakalla. Huonoimmassa tilanteessa oli Polar, joka oli tehnyt laman kynnyksellä suuria kiinteistö Hankintoja. Puolimatka oli liikevaihtoon suhteutettuna vielä raskaammin velkaantunut kuin Haka.

Polar ja Puolimatka olivat konkurssitilassa siinä mielessä, että niiden omaisuuden arvo sen hetkisen hintatason vallitessa oli pienempi kuin niiden velkojen määrä. Tästä tilanne meni vielä huonompaan suuntaan, kun Polar joutui velkasaneeraukseen ja Puolimatka päätyi pankin haltuun, kun sen emoyhtiö meni konkurssiin. Hakan netto-omaisuus sulii olemattomaksi, koska sen toiminta oli tappiollista ja kiinteistöjen hinnat alenivat yhä. Haka joutui myös pankkien haltuun siinä mielessä, että rahoittajat miehittävät sen hallituksen omilla edustajillaan. Polar ja Puolimatka pelastettiin auttamalla laman yli, mutta Hakan kohtalo oli huonompi. Pankit eivät myöntäneet luottoa Hakan toiminnan rahoittamiseen, joten yhtiö hakeutui konkurssiin 15.3.1994. Hakan päästämiseen konkurssiin ei ole yksiselitteistä vastausta, mutta rahoittajien kannalta voi arvioida, että Hakaan liittyi suurempia riskejä, koska sillä oli ongelmia omien rakennusprojektien suhteen, ja se oli menettänyt kokoneet johtajansa.¹⁹⁰

Rakennusliikkeiden ongelma oli se, että kiinteistöjen hintataso oli 1990-luvun alussa tietyllä tapaa mielivaltainen. Hinnat olivat painuneet niin alas, että aitoja

¹⁸⁸ Saikku 2000, 3—5 & 13.

¹⁸⁹ ”Rakentaja on ollut aina vuoristoradalla – rahamarkkinoiden, muuttoliikkeen ja finanssipolitiikan heiteltävänä”. Rakennuslehden verkkosivut, 20.5.2016.

<<https://www.rakennuslehti.fi/2016/05/rakentaja-on-ollut-aina-vuoristoradalla-rahamarkkinoiden-muuttoliikkeen-ja-finanssipolitiikan-heiteltavana/>> [luettu 3.2.2022].

¹⁹⁰ Luukko 2000, 239–241.

kiinteistökauppoja ei tehty. Rakennuskustannuksiin verrattaessa hinnat olivat liian alhaiset ja kauppoja tehtiin vain pakkotilassa sekä taseiden järjestämiseksi.¹⁹¹

Ruotsalainen rakennusliike Skanska kaappasi Suomeen perustettuun tytäryhtiönsä parhaat osat Hakan organisaatiosta ja sai näin rakennettavakseen osan Hakalta kesken jääneet projektit. Samanlaisen kohtalon koki myös myöhemmin Puolimatka,¹⁹² kun se siirtyi vuonna 1996 ruotsalaiselle NCC:lle.¹⁹³ Tätä ennen Rakennus-Ruola oli yhdistynyt Puolimatkaan.¹⁹⁴ Kummila Oy muuttui Kummila-konserniksi 1980-luvun lopulla, ja ajautui vuonna 1994 konkurssiin.¹⁹⁵

Hakan kaaduttua rakennusmarkkinoille ei tullut kaivattua tilaa muille rakennusliikkeille, vaan tilalle tuli uusia rakennusliikkeitä, jolla ei ollut laman rasitteita. Laman vaikutus suomalaisiin rakennusliikkeisiin merkitsi myös suomalaisten rakennusliikkeiden kansainvälistymisen epäonnistumista, mitä oli yritetty vielä ennen laman käännekohtaa.¹⁹⁶

Rakennusalan noususuhdanteen jyrkkä muuttuminen laskusuhdanteeksi vaikutti merkittävästi Rakennusliiton jäseniin, koska laskusuhdanteen takia kaikki rakennusliikkeet vähensivät kapasiteettiaan. Rakennusalan kenttä muuttui Suomessa radikaalisti, kun rakennusliikkeistä Haka joutui konkurssiin, Polar velkasaneeraukseen ja Puolimatka ulkomaalaisomistukseen. Tämän myötä Skanska ja NCC pääsivät menestyksellisesti Suomen rakennusmarkkinoille.¹⁹⁷

Laman vaikutuksen rakennusalan työmarkkinaosapuolten neuvotteluihin voi nähdä vielä nykyään. Rakennusliitto katsoo edelleen rakennusalan työmarkkinaosapuolten

¹⁹¹ Luukko 2000, 239–241.

¹⁹² Luukko 2000, 22–24.

¹⁹³ ”Vuorineuvos Armas Puolimatka (1918–1989)”. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivut, 2018. <<https://kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/henkilo/1087>> [luettu 3.2.2022].

¹⁹⁴ ”Urho Ruola”. Helsingin Sanomat, 8.11.2006. <<https://www.hs.fi/muistot/art-2000002623484.html>> [luettu 3.2.2022].

¹⁹⁵ ”Kevyet mullat Kummilalle – 21 vuotta konkurssihakemuksen jälkeen. YLE:n verkkosivut, 1.9.2015. <<https://yle.fi/uutiset/3-8262476>> [luettu 3.2.2022].

¹⁹⁶ Luukko 2000, 22–24.

¹⁹⁷ Saikku 2000, 13.

työehtosopimusneuvotteluissa palkkakehitystä vuoden 1985 laskentakaudesta, johon sisältyy myös 1990-luvun romahdus.¹⁹⁸

Rakennusalan lisäksi Suomessa kansantalouden lasku oli ennennäkemätöntä, kun sotien jälkeisinä vuosikymmeninä oli totuttu kansantalouden nousuun huonoinakin vuosina. Lamassa rakentamisen kannattomuuden lisäksi korot nousivat ja näin asuntojen ja kiinteistöjen pääomakustannukset nousivat oleellisesti. Asunnoista ja liiketiloista haluttiin eroon huonommallakin hinnalla, mutta ne eivät silti menneet kaupaksi. Vuonna 1994 rakennustuotantoa oli puolet huipputasosta.¹⁹⁹

Pankkien asiakkaat joutuivat vaikeuksiin, kun korkokulut kasvoivat voimakkaasti ja tuotot vähenivät. Näin myös pankit joutuivat ongelmiin. Rakennus- ja kiinteistö alan vaikeudet eivät pelkästään ajaneet pankkeja kriisiin, mutta olivat siinä merkittävä tekijä. Pankkikriisi vaikeutti rakennusliikkeiden selviämistä lamassa, koska liikkeiden kiinteistöomaisuus rasitti niiden kannattavuutta.²⁰⁰

¹⁹⁸ ”Rakennusteollisuus: Työntekijät vaativat kaksi kertaa suurempia palkankorotuksia kuin muilla aloilla – ”Ei vääryyttä voi korjata uudella vääryydellä””. Rakennuslehden verkkosivut, 3.4.2018. <https://www.rakennuslehti.fi/2018/04/rakennusteollisuus-tyontekijat-vaativat-kaksi-kertaa-suurempia-palkankorotuksia-kuin-muilla-aloilla-ei-vaarytta-voi-korjata-uudella-vaaryydella/> [luettu 3.2.2022].

¹⁹⁹ Luukko 2000, 239–241.

²⁰⁰ Luukko 2000, 239–241.

Kuva 5: Polar-yhtiön rakennustyöntekijöitä työmaatilaisuudessa säästöpankin työmaalla, 1980-l., Kansan Arkisto.

5.3 Rakennusliiton kohtalonhetki

Rakennusliitto kärsi kaikista ammattiliitoista eniten lamasta, kun yli puolet sen jäsenistä oli työttöminä laman pahimpana aikana. Erityisesti liiton työttömyyskassaa lama rasitti pahasti. Rakennusliitto maksoi kassasta vuodessa korvauksia 2,5 miljardia markkaa

Vuonna 1988 työllisyysaste oli hyvä ja työttömyysaste oli vain 4,5 %. Vuoteen 1989 tultaessa hyvä taloussuhdanne jatkui, ja rakennusalalla alkoi olla havaittavissa ylikuumentumista. Vuoden loppua kohden rakentaminen alkoi jo hidastua, mutta talonrakennusalan tuotanto kasvoi vuoden aikana kokonaisuudessaan 12,5 %. Rakennusliiton jäsenistä työttömyyspäivärahaa sai tällöin 24,8 %, ja työttömyysjaksojen pituudet olivat lyhentyneet. Keskeneräisten rakennusten loppuun saattaminen piti työllisyyttä korkealla vielä vuoden 1990 alusta, mutta

talonrakennuksen korkeasuhdanne taittui sen jälkeen. Uusia rakennuksia aloitettiin yhä vähemmän, ja julkisten kohteiden rakentamista lykättiin.²⁰¹

Vuoden 1991 lopulla Rakennusliiton 100 000 jäsenestä 8400 oli työttömyyskassan asiakkaina. Puheenjohtaja Hynönen kuulutti tuolloin, että valtion tulisi lisätä avararakentamisen budjettia. Valtio oli luvannut budjetissaan 21 750 Avara-asunnon rakentamisen.²⁰²

Rakennusliiton Mikkelin läänin aluesihteri Juha Ruuskanen kommentoi vuonna 1990 tilannetta seuraavanlaisesti:

”Nyt työttömyyskassan luukulle tulevat ovat todennäköisesti avustuksen piirissä juhannukseen saakka, joten heille on luvassa pitkä talvi. Jonkin verran on työtä lähdetty hakemaan pääkaupunkiseudulta, jonne on matkannut jopa kymmeniä muurareita. Heille on sentään yleensä työtä riittänyt kotiseudullakin.”²⁰³

Vuonna 1991 rakennustoiminta väheni 14 % ja työttömyyspäivärahaa sai jäsenistä jo lähes puolet ja työttömyysajanjaksot kasvoivat 50 päivään. Vuonna 1992 työttömyyspäivärahaa sai liiton jäsenistä jo 67,8 % ja työttömyyskassan maksatuksissa ylitettiin 2 miljardin markan rajapyykki. Vuonna 1993 liiton työttömyyspäivärahaa saavat kasvoivat 11 % ja sen saajia oli kokonaisuudessaan 76,5 %. Vuosien 1992–1994 välillä reilu 14 000 jäsentä joutui ansioturvan ulkopuolelle työttömyyskassapäivien tullessa täyteen, mikä oli tuolloin 500 päivää.²⁰⁴ Laman aikana moni rakentaja jäi myös työkyvyttömyyseläkkeelle, erityisesti 50-vuotiaiden loppupäästä.²⁰⁵

Rakennusliitto kärsi kaikista ammattiliitoista eniten lamasta, kun yli puolet sen jäsenistä oli työttöminä laman pahimpana aikana. Erityisesti liiton työttömyyskassaa

²⁰¹ Helin 1997, 447–448.

²⁰² Länsi-Savo 20.12.1990.

²⁰³ Länsi-Savo 20.12.1990.

²⁰⁴ Helin 1997, 448—449.

²⁰⁵ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

lama rasitti pahasti. Rakennusliitto maksoi kassasta vuodessa korvauksia 2,5 miljardia markkaa.²⁰⁶

Syvä lama oli johtaa Rakennusliiton lähes vararikkoon.²⁰⁷ Liiton pelasti Rakennusliiton vuoden 1992 ylimääräisessä liittokokouksessa tehty sääntömuutos, joka määräsi työttömyyspäivärahan liiton jäsenmaksun piiriin. Rakennusliiton jäsenmaksu korotettiin 3,2 prosenttiin. Samanlaista korotusta ei ollut nähty missään muussa liitossa.²⁰⁸ Sääntömuutos, jolla liitto sai laajennettua jäsenmaksupohjaa, hyväksyttiin liittokokouksessa yksituumaisesti.²⁰⁹ Pekka Hynösen mukaan sääntömuutos oli liitolle elinehto.²¹⁰ Rakennusliittoa auttoi myös SAK:n liittojen yhteinen tuki, kun keskusjärjestö sai sovituksi vuoden 1992 ns. nollatupossa, jossa palkkoja ei nostettu, tasausjärjestelmän. Tasausjärjestelmällä avustettiin massatyöttömyydestä kärsiviä työttömyyskassoja.²¹¹

Suomen poliittisen ja taloudellisen tilanteen lisäksi 1990-luvun laman aikana Rakennusliitto oli lähellä ajautua varattomaksi, kun laman pahimpana aikana yli puolet sen jäsenistä olivat työttöminä. Tämä ei estänyt Rakennusliittoa vaatimasta yrityskohtaista luottamusmiesjärjestelmää rakennusalalla. Hynösen mielestä edes pahin lama-aika ei vienyt liiton jäsenten taistelutahtoa työtaistelu- ja sulku-uhan alla. Hänen mukaansa jäsenet uskoivat, että liitto on tuki ja turva vaikeinakin aikoina.²¹² Tästä voi päätellä, että niin kuin liitto oli tukena sen jäsenille, olivat myös jäsenistö liiton tukena sen vaikeina aikoina.

²⁰⁶ Korhonen 2001, 122–124.

²⁰⁷ Helin 1997, 440; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²⁰⁸ Korhonen 2001, 122–124.

²⁰⁹ Helin 1997, 451.

²¹⁰ Helin 1997, 440; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²¹¹ Korhonen 2001, 122–124.

²¹² Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

6 Luottamusmiesjärjestelmän vaarantumisesta sen laajentumiseen

6.1 Työmarkkinaosapuolien keskustelu luottamusmiesjärjestelmän laajennuksesta ja kavennuksesta

Vuonna 1991 Suomen valtio toteutti markan devalvaation, jonka jälkeen työmarkkinoilla sovittiin kaksivuotinen keskitetty ratkaisu. Sopimukseen kirjattiin, ettei sopimuksen ensimmäisenä vuotena 1992 palkkoja koroteta.²¹³ Rakennusliitto ei lähtenyt nollaratkaisuun mukaan, koska työnantajaosapuoli ei ollut valmis talonrakennusalan luottamusmiesjärjestelmän jatkamiseen, jonka kokeilun oli sovittu päättyvän vuoden 1991 lopussa.²¹⁴ Samaan aikaan muilla Rakennusliiton aloilla paitsi talonrakennusalalla neuvottelutulokset saatiin maaliin jäsenäänestyksen hyväksynnällä.²¹⁵

Luottamusmieskiistasta enteilevät lakot ja työnantajapuolen sulku-uhat vauhdittivat Rakennusliiton kannatusta tupon puolesta, jotta liiton takana olisi selkänöjää SAK:sta mahdollisia työtaistelutoimia vastaan. SAK:n tuen pitämiseksi Rakennusliitosta nähtiin, ettei tupoa sovittaessa kannata lähteä vaatimaan liikoja. Rakennusliitossa ajateltiin myös, että luottamusmiesasiasta kannattaa pitää melua niin jäsenistön kuin yritysjohtajien suuntaan, jotta kaikki tietäisivät, missä kiistassa on kyse.²¹⁶

Työnantajapuolen hyökkäykset 1990-luvun laman aikana vaikuttivat siihen, että Rakennusliitossa haluttiin parantaa luottamusmiehen asemaa. Rakennusliitto suunnitteli myös, että sopimustoiminta olisi laajenemassa yritystasolle, johon tarvittaisiin luottamusmiesten vahvempaa asemaa.²¹⁷

Samaan aikaan Rakennusliiton TES-tavoitteet kääntyivät pääläelleen. Vielä vuoden 1989 syksyllä tavoitelistassa puhuttiin edunvalvontatavoitteiden edistämisestä, mutta vuoden 1991 syksyn tavoitelistassa ne muuttuivat aikaansaannosten puolustamiseen. Rakennusliiton syksyn 1991 TES-tavoitelistan kolmen kärjestä löytyivät palkkojen

²¹³ Helin 1997, 452.

²¹⁴ Länsi-Savo 30.11.1991.

²¹⁵ Helin 1997, 452.

²¹⁶ Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksien ptk. 18.11.1991 s. 45–46 & 12.12.1991, s. 57, Rakennusliitto, CC, KansA.

²¹⁷ Rakennusliiton liittokokoukseen 9.-12.5.1991 hyväksymät ajankohtaislausumat, s.2, Aitamurto Aarno, DC, KansA.

alennuksen sekä vuosilomasopimuksen ja työajanlyhennyssopimuksen heikentämisten pysäyttämiset.²¹⁸

Rakennusliitto lähti vuoden 1992 työehtosopimuskierrokselle siitä asetelmasta, että yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä laajentuisi kaikkiin edellisellä kierroksella sovittuihin rakennusalan yrityksiin. Samalla Rakennusliitto halusi säilyttää myös työmaakohtaisen luottamusmiesjärjestelmän.²¹⁹

Rakennusliitto neuvotteli rakennusalan työsuojelusopimuksen uudistamisesta, mutta myös nämä neuvottelut hidastuivat, koska työnantajat liittivät sen luottamusopimuksen uudistamiseen.²²⁰

Vuonna 1988 yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmän kokeilu oli saatu sovittua työntekijä- ja työnantajapuolen välillä.²²¹ Työnantajan vetäytyminen vuonna 1988 sovitun yrityskohtaisen luottamusmiesverkoston laajentamisesta aiheutti suuttumusta Rakennusliitossa.²²² Pekka Hynösen mielestä uusi luottamusmiesjärjestelmä oli parantanut työsuhteasioiden tiedonkulkua ja turvallisuudentunnetta.²²³

Rakennusliiton vuonna 1991 pidetyssä liittokokouksessa liiton toinen puheenjohtaja Matti Ojala puhui uuden neuvottelukulttuurin vallinneen työmarkkinapolitiikassa. Hänen mielestään neuvottelut olivat menneet yhä enemmän liitto- ja alakohtaisiksi. Ojala kehui neuvotteluilmapiirin olleen suotuisa, mutta muuttuneen viime viikkojen aikana. Tästä esimerkkinä hän piti talonrakennusalan luottamusmiessopimuksen sovellusneuvotteluita, joissa työnantaja pyrki hänen mukaansa kääntämään aikaa vuosia taaksepäin. Ojala kritisoi työnantajien käyttävän hajota ja hallitse -taktiikkaa, jolla pyrittiin hajottamaan koko järjestäytynyt sopimuskenttä.²²⁴

Matti Ojala kommentoi työnantajien työmarkkinapolitiikkaa:

²¹⁸ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenvedot ja arviot työehtosopimuskierroksista 1983–1992, Rakennusliitto, KansA.

²¹⁹ Rakennusliiton työehto-osaston yhteenvedo tes-tavoitekäsittelystä, 6.11.1991, s. 3 & 6, Rakennusliitto, KansA.

²²⁰ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 9–11, Aitamurto Aarno DC, KansA.

²²¹ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²²² Helin 1997, 452.

²²³ Länsi-Savo 20.12.1990.

²²⁴ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n liittokokouksen 9.-12.5.1991 painettu ptk., s. 65–66, KansA.

”Voidaan sanoa, että vallinneen hyvän työllisyyskauden hiljennettyä työnantajat ovat palanneet vanhaan patruunahenkeen. Ja koska näin on tapahtunut, se muistuttaa kovalla kädellä liittotyömme tärkeydestä, yhdessä toimimisesta ja taistelukoneistomme toimintavalmiuden kunnossapidämisen tarpeesta.”²²⁵

Rakennusliiton liittokokous esitti vuonna 1991, että seuraavien työmarkkinakerrosten tavoitteiksi otetaan luottamusmiesten aseman vahvistaminen eri tavoin. Luottamusmiehellä olisi oikeus perustelluin syin estää aliurakoitsijan tai vuokratyövoiman käyttö. Ylikansallisen yritystoiminnan lisääntymisen ja Euroopan yhdistymiskehityksen eteneminen edellytti Rakennusliiton mielestä luottamusmiesjärjestelmän toimintaoikeuksien kansainvälistä tunnustamista.²²⁶

Liittokokouksessa esitetyt tavoitteet osoittavat Rakennusliiton huolet 1990-luvun laman aikana. Hynösen mielestä aliurakoitsijat olivat vielä tuolloin työmarkkinaosapuolten sopimisen ulkopuolella, ikään kuin ulkokehällä, suuryrityksiin verrattuna Aliurakoitsijoiden käyttö oli hämärtämässä työntekijöiden ja työnantajien välistä suhdetta. Vuokratyövoiman käyttö Samalla Euroopan avautuminen ja yhdistyminen sekä orastava globalisaatiokehitys nähtiin vaarana suomalaisille työmarkkinoille.²²⁷

Pekka Hynösen pitämässä Rakennusliiton vuoden 1991 liittokokouksen toimintaselostuksessa sanottiin, että Rakennusliitto oli 15 vuoden kiistelyn jälkeen katsonut ajan kypsäksi siirtyä talonrakennuspuolella luottamusmiesjärjestelmän uudistamisen toteuttamisvaiheeseen.²²⁸

Pekka Hynönen kommentoi työnantajapuolen suhtautumista yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän uudistamiseen:

”Työnantajaliiton vanhempi johto ja osaksi myös tämä nuorempikin oli vakuuttanut meille, etteivät työnantajat halua

²²⁵ Rakennustyöläisten Liitto r.y:n liittokokouksen 9.-12.5.1991 painettu ptk., s. 66, KansA.

²²⁶ Rakennusliiton liittokokoukseen 9.-12.5.1991 hyväksytyt ajankohtaislausumat, s. 2, Aitamurto Aarno, DC, KansA.

²²⁷ kts. Vanamo-Chireux 2012; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²²⁸ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 6, Aitamurto Aarno, DC, KansA.

sellaisia ”vallankumousorganisaatioita” yrityksiinsä ja että tavoitteemme on mahdoton.”²²⁹

Hynönen sanoi, että yritysکوhtainen luottamusmiesjärjestelmä näyttäytyi olevan työnantajapuolelle niin kova pala, että työnantaja oli valmis päästämään tilanteen lakko- ja sulkutaisteluksi.²³⁰

Lama-ajan varjostamat Rakennusalan työmarkkinaosapuolten neuvottelut kiristyivät,²³¹ joten rakennusalalla oltiin ajautumassa avoimeen työtaisteluun. Työnantajapuoli esitti selviä heikennyksiä jo saavutetusta tasosta luottamusmiesten suhteen. Työnantajapuolelta katsottiin, ettei valittava luottamusmies edustaisi enää liittoa, eikä hänellä olisi työehtosopimuksen valvontaoikeutta. Työnantajapuolelta esitettiin myös, ettei luottamusmiehille varattaisi enää aikaa luottamustehtävien suorittamiseen, kuten ei myöskään vapaata liikkumisoikeutta työpaikoilla. Työmaakohtaisia luottamusmiesmiehiä ei työnantajan esityksissä edes mainittu. Sopimukseton tila alkoi vuoden 1992 maaliskuun alussa ja päättyi Rakennusliiton lakkovaroitukseen. Tätä ennen työnantaja oli irtisanonut vanhankin luottamusmiessopimuksen.²³²

Hynösen mielestä työnantajapuolen koko strategia muuttui neuvotteluiden suhteen. Työnantajaliiton ilmoituksessa luottamusmiessopimusten irtisanomisista oli Hynösen mielestä kyse samasta ideologisesta vastakkainasettelusta, joka työnantajaliiton puolella tuolloin vallitsi. Rakennusliitto vastasi tähän työtaistelu-uhalla ja vaatimuksena luottamusmiesjärjestelmän kokeilun laajentumisesta virallisesti koko kentälle. Hynönen oli käynyt keskustelua yritysjohtajien kanssa yritysکوhtaisen luottamusmiesjärjestelmän laajentamisesta.²³³

Reino Hanhinen toimi YIT:n toimitusjohtajana ja hän vaikutti huomattavasti työnantajapuolen yleiseen mielipiteeseen ja niihin perustuviin päätöksiin asemansa takia. Hanhinen ei vastustanut luottamusmiesjärjestelmän laajentumista, joten

²²⁹ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 6. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

²³⁰ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 7. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

²³¹ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²³² Helin 1997, 452.

²³³ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

Hynösen mielestä Rakennusliitto olisi voinut jättää YIT:n työtaistelu-uhan ulkopuolelle. Hanhinen kuitenkin suositteli Hynöselle, ettei YIT:tä jätettäisi työtaistelu-uhan ulkopuolelle, koska näin hänen olisi helpompi vaikuttaa työnantajapuolen päätökseen luottamusmiesjärjestelmän suhteen.²³⁴

Työntekijä- ja työnantajaosapuolilla oli kummallakin omat esitykset uudeksi luottamusmiesjärjestelmäksi. Osapuolet kertoivat, että oma esitys perustui aiemmin sovittuun luottamusmiesjärjestelmän kokeiluun. Samalla osapuolet sanoivat, että toisen puolen esitys oli jotain aivan muuta kuin aiemmin oli kokeiltu.²³⁵

Suomen Rakennusteollisuusliiton johtaja Kalliomäki sanoi vuoden 1991 lopulla, että työntekijäosapuoli halusi rakentaa luottamusmiesjärjestelmän, joka perustuisi 1980-luvun yhteistoimintajärjestelmiin, ja joissa työntekijöiden vaikutus yrityksen toimintaan kasvaisi. Kalliomäen mielestä työntekijäosapuolen ajamassa mallissa sen omat edustajat pyrkivät vaikuttamaan luottamusmiesten ehdokasasetteluun työmailla ja täten varmistamaan liiton asemaa.²³⁶

Kalliomäki kommentoi Rakennusliiton toimintaa:

*”Rakennusliitto hämää omaa jäsenkuntaansa. Jostain syystä se ajaa täysin erilaista mallia kuin on kokeiltu. Liiton toimet eivät kestä päivänvaloa, siksi musta puhutaan valkoiseksi.”*²³⁷

Hynönen totesi lausunnossaan Kalliomäelle, että Rakennusliitto puuttui luottamusmiesvaaleihin, jotta vaalien mahdollisilta muotovirheiltä vältyttäisiin. Hynönen torjui väitteen, että Rakennusliitto saisi luottamusmiesvaalien avulla liiton työntekijöitä työpaikoille. Hän arvioi, että yrityskohtaisten luottamusmiesten tultu käytäntöön, se johtaisi siihen, ettei liiton apua lopulta tarvittaisi enää vaalijärjestelyissä.²³⁸

²³⁴ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²³⁵ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²³⁶ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²³⁷ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²³⁸ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

Yrityskohtaisessa luottamusmieheissä oli kyseessä myös työnantajan ja työntekijöiden välisestä valta-asetelmasta. Jouko Parkkosen mielestä yrityskohtaiset luottamusmiehet olivat myös järjestöllinen toimi, jolla tätä valta-asetelmaa saataisiin hiukan paremmaksi työntekijäpuolen näkökulmasta.²³⁹ Rakennusliitto edisti luottamusmiesten valintaa myös siitä syystä, että halukkaita tehtävään oli laman aikaan niukasti.²⁴⁰

Pekka Hynönen perusteli Rakennusliiton esitystä luottamusmiesjärjestelmää sillä, että ammattiyhdistystoiminta ja osaksi myös sopimustoiminta siirtyisivät enemmän yritys- ja työpaikkatasolle.²⁴¹

*”Joustavuus, mutta ei työnantajan sanelemana vaan yhteisesti sopien, lisääntyy. Tätä ei pidä pelätä, edellyttäen että kykenemme saamaan sinne toimivan luottamusmies- ja työsuojeluvaltuutettujärjestelmän, ja vahventamaan työntekijöiden ja heidän edustajiensa asemaa ja toimintaoikeuksia.”*²⁴²

Hynönen kommentoi tapahtunutta käytäntöä korostaen sen olevan työnantajien etu. Hän sanoi, että käytäntö, jossa luottamusmiehet nimitetään liiton edustajiksi, perustuu alun perin työnantajapuolen toivomukseen, kun tehtaassa tai työmaalla voi olla kymmenenkin eri ammattiosaston jäsentä. Täten liitto vastaa luottamusmiesten toiminnasta esimerkiksi silloin, jos työmaalla järjestetään laitton lakko. Tällöin liittoa sakotetaan työtuomioistuimessa ensimmäisenä.²⁴³

Jouko Parkkonen puhui samansuuntaisesti työnantajien ja työntekijöiden yhdessä sovitusta joustavuudesta työpaikoilla. Hänen mielestään joustoja voitiin liiton puolesta hyväksyä, jos työpaikalla oli ammattitaitoinen luottamusmies, joka huolehtii siitä, että miten joustot tehdään ja toteutetaan.²⁴⁴

²³⁹ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020.

²⁴⁰ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

²⁴¹ Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 11. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

²⁴² Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.-12.5.1991, s. 11. Aitamurto Aarno, DC, KansA.

²⁴³ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁴⁴ Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020.

Hynönen perään kuulutti muiden alojen mukaisia pelisääntöjä rakennusalan luottamusmiesjärjestelmään:

”Työnantajan edustaja puhuu täyttä soopaa” – ”Me haluamme ihan normaalin luottamusmiesjärjestelmän ja siihen Suomessa vuosikymmenet vallinneet pelisäännöt – samat, jotka ovat voimassa niin työntekijä- kuin toimihenkilökentässä. Nämä pelisäännöthän ovat hyvin samanlaiset sekä SAK:n, TVK:n²⁴⁵, STTK:n että Akavankin kentässä. Työnantaja ei omissa esityksessään hyväksy näitä pelisääntöjä, vaan haluaa siihen radikaalin muutoksen.”²⁴⁶

Hynösen esittämä Rakennusliiton esitys yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmästä oli johdonmukainen, kun sitä verrataan muiden alojen luottamusmiesjärjestelmiin.

Työnantajaosapuolta epäilytti Rakennusliiton esittämässä luottamusmiesjärjestelmässä luottamusmiesmäärän kasvu. Tämä olisi Kalliomäen mielestä rasittanut yrityksiä. Kalliomäen näkökulmasta työnantajapuoli voisi hyväksyä joko yritys- tai työmaakohtainen luottamusmiesjärjestelmä, ei molempia. Hänen mielestään luottamusmiesorganisaatio, jossa olisi mukana kummatkin järjestelmät, kasvattaisi luottamusmiesten määrää kymmenkertaisesti verrattuna metalli- ja metsäalaan.²⁴⁷

Hynönen arvioi, että Rakennusliiton mallin seurauksena luottamusmiesten lukumäärä kasvaisi hieman. Hänen mielestään työnantajapuolen esitys oli kohtuuton, missä yhden yrityskohtaisen luottamusmiehen pitäisi suurissa yrityksissä hoitaa jopa satojen työmaiden asiat. Hynönen sanoi, että luottamusmiehiä oli rakennustyömailla noin tuhat, ja isojen yritysten luottamusmiehistä 23 oli päätoimisia ja 14 sivutoimisia. Sivutoimisilla luottamusmiehillä oli työviikossa yksi tai kaksi päivää vapautettuna luottamusmiehen toimien hoitamiseen.²⁴⁸

²⁴⁵ Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto, joka teki konkurssin 1992. ”Sanasto”. Toimihenkilöliikkeen museon verkkosivut.

<<https://www.toimihenkilöliikkeenmuseo.fi/sanasto/toimihenkilo-ja-virkamiesjarjestojen-keskusliitto-tvk-tjanstemannaorganisationernas-centralforbund-toc-ry/>> [luettu 31.1.2022].

²⁴⁶ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁴⁷ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁴⁸ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

Rakennusliiton puheenjohtajan mielestä työnantajat yrittivät heikentää luottamusmiesten asemaa erittäin rajusti. Hänen mielestään työnantajat ajoivat Suomeen amerikkalaista luottamusmiessysteemiä, jossa luottamusmiesten toiminnalle asetettaisiin monta ehtoa. Hynönen tarkoitti amerikkalaisella luottamusmiessysteemillä sitä, että luottamusmiesten tarpeesta työmaille äänestettäisiin, ja luottamusmiesten puolesta pitäisi äänestää yli puolet työntekijöistä. Äänestämättä jättäneet luettaisiin automaattisesti luottamusmiehen vastustajiin. Työnantaja lisäksi päättäisi, mihin osiin yritystä luottamusmies voitaisiin valita ja mitä tehtäviä hänelle kuuluisi.²⁴⁹

Kalliomäki sanoi, ettei luottamusmiehellä voi katsoa olevan valtuuksia tehdä sopimuksia muiden puolesta, jos hänen kannatustaan ei ole mitattu. Tähän riittäisi Kalliomäen mielestä yli puolet annetuista äänistä. Luottamusmiehen tärkein tehtävä olisi tiedonkulun varmistaminen yrityksen sisällä. Työehtosopimusten valvonta kuuluisi luottamusmiehen tehtäviin siinä sivussa. Kalliomäki korosti edelleen järjestelmän yhteistoiminnallista luonnetta. Hän myös kritisoi Rakennusliiton osallisuutta luottamusmiesjärjestelmään.²⁵⁰

Hynönen kritisoi työnantajapuolen kannan äkillistä muuttumista luottamusmiesjärjestelmän suhteen. Hänen mukaansa yritysjohtajat olivat olleet tyytyväisiä yrityskohtaisiin luottamusmiehiin ja toivoneet järjestelmän kehittymistä siihen suuntaan.²⁵¹ Hän kommentoi asiaa seuraavanlaisesti:

”Sitä mieltä työnantajaosapuoli oli vielä vuoden 1990 keväällä, jolloin työehtosopimuksen allekirjoituspöytäkirjaan sisällytettiin teksti, että tänä syksynä sovitaan uudesta kokeiluun perustuvasta järjestelmästä, joka alkaa vuoden 1992 alusta. Tekstissä on nimenomaan mainittu yrityskohtaiset luottamusmiehet ja työmaaluottamusmiehet ’alan

²⁴⁹ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁵⁰ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁵¹ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

*tarpeiden edellyttämässä laajuudessa. SAK:n ja STK:n luottamusmiessopimus mainittiin otettavaksi huomioon.*²⁵²

Kalliomäen mielestä työntekijäosapuoli ei ollut halukas neuvottelemaan, ja se oli antanut neuvotteluiden kriisiytyä. Kalliomäki sanoi, että Rakennusliitto pyrki ajamaan läpi oman luottamusmiesmallinsa tupon ohella samalla kun Sorsan sopimuksen kohtalo oli vielä avoinna. Hänen mielestään Rakennusliitto ratkaisisi myös Sorsan sopimuksen tulevaisuuden.²⁵³

Keskitettyä tupoa ei ollut saatu tuolloin vielä sovittua, koska Suomen hallitus pyrki saamaan aikaan tupo ratkaisun, joka alentaisi palkkoja ja näin toteuttaisi sisäisen devalvaation. Tupo muuttui ns. Sorsan sopimukseksi, kun entisen pääministerin ja silloisen pankinjohtajan Kalevi Sorsan johdolla tehtiin sopimusehdotus, joka olisi toteuttanut myös sisäisen devalvaation. Lopulta sopimus jäi lopulta syntymättä lähinnä Paperiliiton ja Metalliliiton vastustuksen takia. Suomen hallitus päätyi markan devalvaatioon, jonka jälkeen aikaan saatiin aikaan tupo. Tupossa ei ollut palkankorotuksia, mutta ei myöskään palkanalennuksia.²⁵⁴

Työnantajapuoli oli irtisanonut rakennusalan vuodesta 1974 voimassa olleen alan perustavan luottamusmiessopimuksen. Kalliomäki kommentoi irtisanomisen olleen vain tekninen toimenpide. Pekka Hynösen mielestä kyseessä oli taistelu koko luottamusmiesjärjestelmästä, ja täten Rakennusliitto olisi hyvinkin oikeutettu käyttämään painostuskeinoja työnantajapuolta kohtaan. Hynönen uskoi työntekijöiden lakkovalmiuden olevan vahva, vaikka maan taloudellinen tilanne oli heikko.²⁵⁵

Työnantajapuolella ei ollut tahtoa julistaa työsulkua sen oma luottamusmiesmallin ajamiseksi. Kalliomäen mukaan taistelun myötävaikutuksella saatu malli ei toimisi käytännössä.²⁵⁶ Työnantajapuoli ei ollut valmis käyttämään voimakeinoja oman luottamusmallinsa edistämiseksi, joten voidaan päätellä, ettei työnantajapuoli esittänyt

²⁵² Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁵³ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁵⁴ Kiander 2001, 27–28.

²⁵⁵ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

²⁵⁶ Etelä-Suomen Sanomat 16.12.1991.

sitä tosissaan, vaan painostusmielessä. Käytännössä työnantajapuolen luottamusmalli olisi ollut paljon riisutumpi malli jo vuonna 1974 sovitusta luottamusmiesmallista.

Työnantajapuolen kannan äkillinen kääntyminen luottamusmiesjärjestelmässä juontuu työmarkkinapolitiikan ja Suomen politiikan muuttumisesta. Tuolloin Ahon hallituksen lisäksi myös muut taloudelliset ja poliittiset instituutiot, kuten valtiovarainministeriö ja elinkeinoelämän järjestöt esittivät, että työmarkkinat ja hyvinvointijärjestelmä vaativat rakenteellisia muutoksia. Nämä näkemykset perustuivat siihen käsitykseen, ettei työn teettäminen ja vastaanottaminen ole tarpeeksi houkuteltavaa. Tämä johti siihen johtopäätökseen, että yrittäjien työhönottokynnystä tulisi madaltaa työn verotuksen kevennyksellä, eli alentamalla työnantajien maksamia sosiaaliturvamaksuja. Ahon hallituksen näkökulmasta ay-liike esti tarpeelliset rakenteelliset muutokset, kuten sosiaaliturvan leikkaamisen. Ay-liikkeen tekemät yleislakkouhkaukset olivat muutosten esteenä.²⁵⁷

6.2 Neuvottelut kriisissä

Rakennusliiton näkökulmasta se ajautui ristiriitaan Rakennusteollisuuden Keskusliiton kanssa luottamusmiesten asemasta, koska työnantajaosapuoli halusi poistaa koko luottamusmiesjärjestelmän. Rakennusteollisuuden Keskusliiton mielestä Rakennusliitto tavoitteli vahvempaa otetta yrityksistä.²⁵⁸

Talonrakennusalan sopimusneuvottelut päättyivät helmikuun lopulla 1992, ja uutta neuvotteluaikaa ei tuolloin sovittu. Sopimuksettoman tilan alkaessa Rakennusliitto julisti ylityökiellon. Hynönen varoitti, että tulevasta rakennusalan lakosta tulisi mahdollisimman laaja.²⁵⁹ Rakennusliitto jätti työtaisteluvaroituksen ilmoittaen lakon alkavan 17.3.1992, mikäli sopimusta ei synny. Lakko olisi pysäyttänyt työt valtaosassa Rakennusteollisuuden Keskusliiton jäsenyrityksissä, joka käsitti noin 13 000 talonrakennusalan työntekijää.²⁶⁰

²⁵⁷ Kiander 2001, 57.

²⁵⁸ ”Luottamusmieskiista uhkaa johtaa lakkoon rakennusalalla Talonrakennusalalla riidellään luottamusmiesten asemasta”. Helsingin Sanomat, 3.3.1992. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003126660.html>> [luettu 12.5.2019].

²⁵⁹ Etelä-Suomen Sanomat 26.02.1992.

²⁶⁰ Etelä-Suomen Sanomat 03.03.1992.

Työtaistelu-uhan ulkopuolelle Rakennusliitto jätti Rakennusteollisuuden rakennusyriityksistä Haka Oy:n ja Kummila Oy:n tytäryhtiöineen, koska näissä yrityksissä yritysکوhtainen luottamusmiesjärjestelmä oli saatu jo sovittua. Työtaistelu-uhan ulkopuolelle jätettiin myös suomalaisyritysten ulkomailla olevat työkohteet, sairaalat sekä joukko muita työmaita. Lakkouhan ulkopuolelle jäivät myös työnantajaliittoon kuulumattomat yritykset. Lakko ei olisi koskenut myöskään rakennusten erityisalojen sopimuspiiriin kuuluvia rakentajia. Kaiken kaikkiaan rakentajia olisi ollut lakossa yhtä paljon kuin sen ulkopuolella.²⁶¹

Etelä-Suomen Sanomissa kiistaa kommentoitiin seuraavanlaisesti:

”Rakennusliiton mielestä työnantajapuoli on asettanut uudelle järjestelmälle sellaiset ehdot, että samalla romuttuisi koko vakiintunut luottamusmieskäytäntö. Työnantajaliitosta syytettiin, että työntekijäapuoli on nostanut pöytään vanhoja 1970-luvun vaatimuksia.”²⁶²

Kiista luottamusmiehistä kiteytyi siihen valittaisiinko yritysکوhtaisten luottamusmiesten lisäksi työmaakohtaiset luottamusmiehet. Työnantajapuolella oli myös huoli uuden luottamusmiesorganisaation kustannuksesta. Rakennusteollisuusliiton Keskusliitto väläytteli edelleen myös sitä esitystä, että liittoon kuulumattomien pitäisi pystyä osallistumaan luottamusmiehen valintaan.²⁶³ Työnantajaliiton vaatimus, että myös liittoon kuulumattomilla työntekijöillä pitäisi olla mahdollisuus osallistua luottamusmiehen valintaan, oli työnantajapuolelta strateginen valinta. Vaatimuksen läpi mennessä se poistaisi työntekijöiltä yhden syyn kuulua alan ammattiliittoon, koska luottamusmiesten pitäisi tällöin punnita panostaan liittoon kuulumattomien työntekijöiden edunvalvonnan suhteen.

Valtakunnansovittelija Teuvo Kallion jälkeen tehtävässä toimi Jorma Reini vuosina 1990–1996.²⁶⁴ Reini jatkoi sovittelua osapuolten välillä maaliskuun alkupuolella 1992.

²⁶¹ Etelä-Suomen Sanomat 03.03.1992; Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²⁶² Etelä-Suomen Sanomat 03.03.1992.

²⁶³ Etelä-Suomen Sanomat 03.03.1992.

²⁶⁴ ”Reini, Jorma (1942–1998)”. Suomalaisen Kirjallisuus Seuran verkkosivut, 2006.
<<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5354>> [luettu 9.4.2022].

Tällöin Rakennusliitto oli jo sitoutunut seuraamaan tupossa sovittua nollalinjaa. Sen lisäksi myös muista TES-asioista oli päästy sopuun.²⁶⁵ Valtakunnansovittelija ei pystynyt vielä 11.3.1992 jättämään sovintoehdotustaan, koska osapuolet olivat kaukana toisistaan luottamusmieskysymyksen suhteen.²⁶⁶

Reinin sovintoesityksen perusta lähti siitä, että työmarkkinaratkaisu ja sen sisältämät indeksiehdot ulottuisivat myös Rakennusliittoon, jos luottamusmiesasia ja muut avoimet kysymykset saataisiin sovittua. Lakon alkamispäivän aamuna valtakunnansovittelijan sovitteluesitys hyväksyttiin Rakennusliiton jäsenäänestyksessä suurella enemmistöllä²⁶⁷, ja täten lakko ei alkanut. Reinin sovintoesityksen aikana yli 60 000 talonrakentajasta noin 45 % olivat työttöminä.²⁶⁸ Rakennusliiton jaostosihteeri Tarmo Salomaa kertoi työntekijäpuolen saavuttaneen yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän, jota liitto oli ajanut 20 vuotta. Salomaan arvion mukaan sopimuksessa toteutui Rakennusliiton tavoittelemat pääasiat, ja se oli odotuksiaan parempi.²⁶⁹

Hynönen uskoi työntekijöiden olevan valmis lakkoilemaan luottamusmiesjärjestelmän puolesta. Toisaalta jaostosihteeri Salomaa, eräs jäsen ja luottamusmies sanoivat sopimuksen synnyttyä Etelä-Suomen Sanomissa, että lakko olisi ollut hankalapaikka liiton jäsenille²⁷⁰. Tästä voi päätellä, että rakennusalan korkealla työttömyydellä oli vaikutusta sovitteluesityksen hyväksymiseen Rakennusliiton jäsenäänestyksessä. Rakennusliiton hyväksyessä keskitetty työmarkkinaratkaisu, jotta luottamusmiesasia saataisiin sovittua, kertoo siitä, että yrityskohtainen luottamusjärjestelmä oli merkittävä tavoite liitolle. Rakennusliiton hyväksyessä keskitetty ratkaisu, kertoi se liiton kannan muuttumisesta neuvotteluiden aikana. Rakennusliitto ei ollut aluksi valmis hyväksymään keskitettyä ratkaisua, mutta se muutti kantaansa, kun työnantajapuoli oli valmis romuttamaan koko luottamusmiesjärjestelmän.

²⁶⁵ Länsi-Savo 08.03.1992.

²⁶⁶ Länsi-Savo 11.03.1992.

²⁶⁷ Helin 1997, 452.

²⁶⁸ Etelä-Suomen Sanomat 26.03.1992.

²⁶⁹ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁷⁰ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

6.3 Laajennetun yrityskohtaisen luottamusmiessopimuksen sisältö

Uutta luottamusmiesjärjestelmää luonnehdittiin sopimus pohjaiseksi, uuden neuvottelukulttuurin systeemiksi.²⁷¹ Rakennusteollisuuden Keskusliiton toimitusjohtaja Matti Loukola korosti järjestelmästä sen mahdollistavan paikallisen sopimisen²⁷² Yrityskohtainen sopiminen oli myös Rakennusliiton argumentti yrityskohtaiselle luottamusjärjestelmälle. Se myös keventäisi liiton resurssien tarvetta työpaikkojen konfliktien selvittämisessä.

Keskitettyssä ratkaisussa talonrakennusosalalle ei tullut palkankorotuksia lukuun ottamatta ammattimiesten apuna urakkatöissä työskenteleville apumiehille, joille tuli noin markan korotus tuntipalkkoihin.²⁷³ Työmaakohtaiset luottamusmiehet säilyivät yrityskohtaisten luottamusmiesten rinnalla.²⁷⁴

Hynösen mielestä Reini runnoi yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän talonrakennuspuolelle.²⁷⁵ Työnantajapuolen yritys murtaa luottamusmiesjärjestelmä oli Hynösen näkemyksen mukaan todella härski yritys muuttaa työmarkkinapelisääntöjä.²⁷⁶ SAK ja STK uudistivat sotien jälkeen yleissopimuksen, joka vahvisti myös luottamusmiesten asemaa.²⁷⁷ Tällöin rakennettiin edellytykset ammattiliittojen luottamusmiesverkostojen rakentamiselle. Työnantajapuolen esitys erittäin riisutusta luottamusmiesjärjestelmä oli täten samalla esitys muuttaa hyvin perustavanlaatuisesti työmarkkinapelisääntöjä.

Reinin esittämän ja työmarkkinaosapuolten hyväksymä sovintoesitys työehtosopimuksesta jatkui vuoden 1993 lokakuun loppuun. Sopimus sisälsi tupoon yhtymisen, mikä toi indeksiehdon myös talonrakennusalan työehtosopimukseen. Luottamusmiessopimuksessa sovellettiin samoja asioita, jotka olivat myös keskusjärjestöjen luottamusmiessopimuksessa.²⁷⁸

²⁷¹ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁷² Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁷³ Etelä-Suomen Sanomat 26.03.1992.

²⁷⁴ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁷⁵ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²⁷⁶ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²⁷⁷ Bergholm 2013, 37; Salomaa 1959, 347.

²⁷⁸ Helin 1997, 452.

Valtakunnansovittelijan Reinin mielestä sovitussa väliesityksessä yritysکوhtainen ja työmaakohtainen luottamusmiesjärjestelmä olivat sovitettu yhteen.²⁷⁹ Luottamusmiessopimuksessa työntekijöillä oli oikeus valita itselleen luottamusmies ja hänelle varaluottamusmies yrityksessä, joka työllisti yli 10 henkeä säännöllisesti. Luottamusmiehen tehtäviä pystyi hoitamaan myös työsuojeluvaltuutettu tai työsuojelun yhteisasiamies ja työntekijät saivat valita keskuudestaan työmaakohtaisen luottamusmiehen, ja hänelle varaluottamusmiehen. Sopimus mahdollisti myös sen, että yritysکوhtaisesti voitiin sopia pelkän yritysکوhtaisen luottamusmiesjärjestelmän riittävän. Alle 70:n henkilön yrityksissä tätä pidettiin suotavana.²⁸⁰ Uuden esityksen myötä yritysکوhtaiset luottamusmiehet kattoivat koko talonrakennusalan, kun aiemmin yritysکوhtaisia luottamusmiehiä oli ollut vain 23 suurimmassa yrityksessä.²⁸¹

Luottamusmiessopimuksen mukaan yritysکوhtaisen luottamusmiehen, eli pääluottamusmiehen ja hänen varaluottamusmiehensä toimikausi oli 2 vuotta. Pääluottamusmieheksi voitiin valita Rakennusliiton jäsen, joka oli ollut vakituudessa työsuhteessa vähintään vuoden. Pääluottamusmiestä saivat olla valitsemassa kaikki yrityksen työsuhteessa olevat, jotka olivat rakennusalan työehtosopimuksen piirissä. Rakennuskohteeseen valitun luottamusmiehen toimikausi päättyisi luottamusmiehen työsuhteen päättyessä kyseisessä rakennuskohteessa. Luottamusmiehet, joilla oli vastuulla yli 500 työntekijää, olivat kokonaan vapautettu työstä.²⁸² Sopimuksen mukaan luottamusmiehen tuli edustaa ensisijaisesti yrityksen työntekijöitä ja työehtosopimuksen tulkinnassa luottamusmies edusti myös liittoa. Rakennusliitto joutui taipumaan työnantajien vaatimukseen siitä, että luottamusmiehen valintaan saivat osallistua myös liittoon kuulumattomat työntekijät.²⁸³

Liittoon kuulumattomien työntekijöiden mahdollisuus osallistua luottamusmiehen valintaan oli myönnytys työnantajapuolelle luottamusmiesasiassa. Asia oli työnantajapuolelta strateginen valinta, joka poisti yhden syyn kuulua alan liittoon. Rakennusliiton jäsenkehitys oli silti positiivinen 1990-luvulla.²⁸⁴

²⁷⁹ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁸⁰ Helin 1997, 452.

²⁸¹ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁸² Helin 1997, 452 & 455.

²⁸³ Etelä-Suomen Sanomat 18.03.1992.

²⁸⁴ Bergholm 2013, 71.

Pekka Hynönen kommentoi Rakentaja –lehdessä tilannetta sopimuksen syntymisen jälkeen seuraavanlaisesti:

”Erikoisen vakavaksi nyt päättyneen sopimuskierroksen teki se, että Rakennusteollisuuden Keskusliitto aikoi tosiasiallisesti paitsi vetää takaisin jo vuonna 1990 TES-kierroksella periaatteessa sovitun luottamusmiesjärjestelmän uudistuksen yrityskohtaiseksi ja purkaa jo kokeilussa olleen järjestelmän, myös romuttaa koko rakennusalan luottamusmiessopimuksen - - Jos ne (työnantajan esitykset) olisivat toteutuneet, meillä ei enää sen jälkeen olisi ollut sanan varsinaisessa merkityksessä luottamusmiehiä, vaan työnantajan mielivallan armoilla olevia ”seurustelu-upseereja”. Samalla ammattiyhdistysliike olisi suljettu pois työpaikoilta – Kokonaisuutena luottamusmiessopimuksen teksti lähtee SAK-STK vuoden 1990 luottamusmiessopimuksen pohjalta pienin poikkeuksin.”²⁸⁵

Rakennusliiton liittosihteeri Hannu Alanoja kuvaili sopimusta näin:

”Työnantajan vaatimus amerikkalaistyylistä luottamusmiesjärjestelmästä tuli neuvottelun aikana tyrmätyä ja lopullisesti haudattua valtakunnansovittelijan väliesityksellä”²⁸⁶

Puheenjohtaja Pekka Hynönen oli puhunut Rakennusliiton toukokuun vuoden 1991 uksessa yrityskohtaisesta luottamusmiesjärjestelmästä. Hynönen arveli, että eritasoinen yrityskohtainen sopiminen tulisi väistämättä lisääntymään, joten uusi luottamusmiesjärjestelmä olisi edunvalvonnan kannalta merkittävä asia.²⁸⁷

²⁸⁵ Rakentaja 12/1992, 15.

²⁸⁶ Rakentaja 12/1992, 15.

²⁸⁷ Helin 1997, 446.

Kuva 6: Rakennusliiton liittokokous, 9.5.1991-12.5.1991, Rakennusliiton kokoelma, Kansan Arkisto.

7 Rakennusalan luottamusmiesjärjestelmän ja työmarkkinapolitiikan nykytilanne

7.1 Rakennusalan pirstaleisuus ja luottamusmiehet

Tänä päivänä talonrakennusalan työehtosopimuksessa oleva kirjaus yrityskohtaisista luottamusmiehistä pohjaa vuonna 1988 sovittuun kirjaukseen.²⁸⁸ Nykyisin yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä on ensisijainen tapa järjestää työntekijöiden edustus rakennusalan yrityksissä.²⁸⁹ Rakennusliiton pääluottamusmiesjärjestelmä koostuu kolmesta erilaisesta luottamusmiestyypistä: alueyksikkökohtaisista, yrityskohtaisista, jotka toimivat valtakunnallisesti ja heistä, jotka suorittavat luottamusmiehen tehtäviä kummallakin osa-alueella. Pääluottamusmiesten tukena voi toimia myös yhteysmies.²⁹⁰ Lisäksi työpaikalle voidaan valita oma luottamusmies.²⁹¹ Jokaisessa yrityksessä on kuitenkin hieman omanlaiset luottamusmiesjärjestelmät.²⁹²

Talonrakennusalalla luottamusmiehen pitää edelleen edustaa 500 työntekijää, jotta hän on täysin vapautettu työstä. Suurin osa yrityskohtaisista luottamusmiehistä osallistuvat luottamusmiestehtävien lisäksi työhön. Kari Lambergin mielestä työpaikkojen luottamusmiestilanne on silloin hyvä, jos yrityksessä toimii yrityskohtaisen luottamusmiehen lisäksi alueyksikkökohtaiset pääluottamusmiehet.²⁹³

Lambergin mielestä työnantajien suhtautuminen ay-liikkeeseen rakennusalalla on kaksijakoinen. Hänen arvionsa mukaan niillä työntekijöillä on vähemmän ongelmia työnantajien kanssa, jotka ovat suorassa työntekijäsuhteessa rakennusyritykseen. Lisäksi nuoremmat työpäälliköt työmailla suhtautuvat ay-liikkeeseen myönteisesti. Hankaluuksia on syntynyt, kun isot yritykset kilpailuttavat keskenään aliurakoitsijoita, jotka yrittävät tarjota työn mahdollisimman halvalla pääurakoitsijoille. Tämä näkyy

²⁸⁸ Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018.

²⁸⁹ Talonrakennusteollisuus ry:n ja Rakennusliitto ry:n välinen rakennusalan työehtosopimus urakkahinnoitteluiheen 2020–2022, 78.

²⁹⁰ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018; Rakennusliiton talonrakennusalan luottamushenkilön opas 2020–2021, 4.

²⁹¹ ”Luottamusmies”. Rakennusliiton verkkosivut.

<<https://rakennusliitto.fi/tyoelamatietao/luottamushenkilotoiminta/luottamusmies/>> [luettu 31.1.2022].

²⁹² Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

²⁹³ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

Lambergin mielestä ongelmina, jotka väistämättä heijastuvat työehtosopimusasioissa työntekijöihin.²⁹⁴

Sipilän hallituksen aikana isompien yritysten tasolla tuntui vallitsevan mentaliteetti, että ”nyt on aika näyttää” ay-liikkeelle.²⁹⁵ Vuosien 1991–1995 ja 2015–2019 selvät oikeistohallitukset voimaansivat työnantajapuolta, mikä johti Rakennusliiton luottamusmiesten aseman heikentymiseen ja tehtävien hoidon vaarantumiseen.²⁹⁶ Tästä esimerkkinä on Rakennusteollisuuden julistama työsulku-uhka vuonna 2018. Työnantajapuoli oli tätä ennen yrittänyt päättää työriidan työsululla vuonna 1986. Rakennusteollisuusliitto ilmoitti vuonna 2018 estävänsä Rakennusliiton jäsenten pääsemisen työmaille ja lopettavansa heidän palkanmaksunsa. Tähän Rakennusliitto vastasi siten, että asia tullaan käsittelemään tuomioistuimessa, koska työnantajaliitto oli valinnut työsulku-uhan kohteiksi vain työnantajaliiton jäsenyrityksiä, ei järjestäytymättömiä yrityksiä.²⁹⁷ Lopulta työsulku peruuntui, kun Rakennusliitto ja Rakennusteollisuus saivat sovittua neuvottelutuloksen.²⁹⁸

Yritykset alkoivat käyttää oman työvoimansa sijaan aliurakoitsijoita 1980- ja 1990-luvun taitteessa. Tämän lisäksi myös vuokratyövoiman käyttö lisääntyi. Kyösti Suokkaan mielestä aliurakoinnin suuri käyttö heikensi Rakennusliittoa, mutta vielä enemmän työnantajia.²⁹⁹

Rakennusalan työnantajaliiton jäsenyrityksissä oli töissä 1980-luvun lopulla noin 40 000 työntekijää. Vuoden 2017 lopussa näitä työntekijöitä oli enää alle 10 000. Aliurakoitsijat ja vuokrafirmit ovat korvanneet työntekijöiden ja yritysten suorat työsuhteet ja luoneet rakennusalasta pirstaloisen. Tämän takia työntekijöiden järjestäytymisasteen ylläpito ja luottamusmiestehtävien suorittaminen on vaikeutunut,

²⁹⁴ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

²⁹⁵ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

²⁹⁶ Kts. Helin 1997; Suihkosen sähköpostiviesti Jääskeläiselle, 28.2.2022.

²⁹⁷ ”Rakennusalan työsulku lähenee – Rakennusteollisuus aikoo kieltää liiton jäseniltä työmaille pääsyn: ”Tulee pyytää poistumaan ja ilmoittaa selkeästi, että palkkaa ei makseta”. Iltalehti, 7.5.2018. <<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/201805072200926633>> [luettu 4.3.2022].

²⁹⁸ Rakennusala pääsi sopuun – työsulku peruuntuu”. Rakennuslehti, 9.5.2018.

<<https://www.rakennuslehti.fi/2018/05/rakennusala-paasi-sopuun-tyosulku-peruuntuu/>> [luettu 4.3.2022].

²⁹⁹ Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

mutta Suokkaan mielestä yrityskohtainen luottamusmies on pystynyt vastaamaan tarvittaviin ongelmiin.³⁰⁰

Aliurakoitsijoilla tai vuokrafirman kautta töihin tulleita on hankalampi rekrytoida jäseniksi kuin työnantajaliiton jäsenyrityksen työntekijöitä. Tämä vaikuttaa esimerkiksi työtaisteluiden järjestämisessä. Näistä syistä Kari Lamberg olisi valmis pohtimaan luottamusmiesjärjestelmän painopisteen vaihtamista takaisin työmaakohtaisiin luottamusmiehiin tai yhteysmiehiin. Työmaakohtaisen ja yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmien erilaiset painotukset olivat esillä Rakennusliitossa myös 1980-luvulla, kun liitto ajoi yrityskohtaista luottamusmiesjärjestelmää.³⁰¹

Lambergin mielestä yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän tulon jälkeen ongelmaksi muodostui työmaakohtaisten asioiden hoito, koska työmaakohtaista luottamusmiestä ei ollut enää pakko valita yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän tullessa käytäntöön. Tätä ongelmaa paikattiin yhteysmiesjärjestelmällä, joka pystyi toimimaan tiedonvälittäjänä työmaalta yrityskohtaiselle luottamusmiehelle. Yhteysmiesjärjestelmä rakentui kylkiäiseksi työsuojeluvaltuutetun tehtävään. Yhteysmiesjärjestelmän ongelma on ollut se, ettei se vastaa todellista luottamusmiehen tehtävää, koska tehtävä on sivutoiminen työsuojeluvaltuutetun tehtävään nähden. Lambergin näkemyksen, että rakennusalalla tulisi painottaa työmaakohtaisia luottamusmiehiä, suhteen puolesta puhuu se, että rakennusalan pääluottamusmies on täysin vapautettu työn suorittamisesta vasta, kun hän edustaa vähintään 500 työntekijää.³⁰² Tämä tarkoittaa sitä, että yrityskohtaisella luottamusmiehellä on laaja edunvalvonta-alue, mikä vaikuttaa luottamusmiestehtävien suorittamiseen.

Aliurakointi on rakennusalalla viety Kyösti Suokkaan mielestä niin pitkälle kuin mahdollista. Alihankkijaketjujen myötä samalla työmaalla voi olla monia yrityksiä operoimassa samaan aikaan, joilla kaikilla on omat prosessinsa aikataulutettuna. Jos alihankkijoiden prosessit sotkeentuvat esimerkiksi työtaistelun tai työsulun takia, rakennusprosessien käynnistäminen uudelleen vie nykyisin paljon enemmän aikaa.

³⁰⁰ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018; Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

³⁰¹ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018; Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

³⁰² Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

Tämä on johtanut siihen, että työnantajat ovat todella haavoittuvaisia.³⁰³ Työnantajien aliurakoinnin ja ulkomaisen työvoiman käyttö on johtanut myös siihen, että työehtosopimukset on tehty mahdollisimman yksinkertaiseksi.³⁰⁴ Rakennusalan työmailla kymmenien aliurakoitsijoiden lisäksi työnantajat käyttävät paljon vuokratyövoimaa. Yritykset tavoittelevat vuokratyövoiman käytöllä kustannussäästöjä, koska sen myötä yritysten sosiaalikulut laskevat. Työnantajat ovat katsoneet vuokratyönvoiman käytön taloudellisesti varmemmaksi rakennusalan korkeiden suhdannevaihteluiden vuoksi.³⁰⁵

Vuokratyövoiman käyttö on luonut rakennusalan luottamusmiehille 2000-luvulla uusia ongelmia. Jotkut työnantajat ovat pyrkineet hyötymään räikeästi ulkomaalaisista työntekijöistä. Luottamusmiehet eivät ole pystyneet aukottomasti vastaamaan tähän ongelmaan, koska heitä ei ole järjestäytymättömien työnantajien työpaikoilla ja järjestäytyneidenkin työnantajien työpaikoilla luottamusmiesjärjestelmä on osoittautunut vajavaiseksi vastaamaan edunvalvonnan tarpeisiin. Rakennusliitto on vastannut ongelmaan valistamalla aktiivisesti ulkomaalaisia työntekijöitä 2000-luvulta alkaen.³⁰⁶

Vuokratyövoiman lisäksi uutena tekijän rakennusalalla on ollut kasvava kevytyrittäjäisyys. Kevytyrittäjäisyydessä ongelmana on se, että verottaja kohtelee kevytyrittäjiä samalla tavalla kuin palkansaajia. Kevytyrittäjä ei voi siis tehdä yrittäjille normaalisti kuuluvia verovähennyksiä. Samalla Suomen sosiaaliturva katsoo kevytyrittäjät yrittäjiksi, jolloin he eivät välttämättä voi olla työttömyyskassan jäseniä. Kevytyrittäjiä koskevia eläke- ja tapaturmavakuutusten puutteita ei tunneta, ja he eivät saa työnantajan maksamaa verovapaata päivittäisten matkakulujen korvausta. Rakennusliitosta on huomattu, että kevytyrittäjiltä on puuttunut työmailla kunnolliset suojaruusteet. Kevytyrittäjinä on huomattu olevan rakennusalalla enimmäkseen ulkomailta tulleita, eivätkä he välttämättä tiedä heille kuuluvista oikeuksista. Ulkomaalaisten työntekijöiden kevytyrittäjäisyyden takana on saattanut olla oman työnantajan ohjaus, mutta jotkut työnantajat.³⁰⁷

³⁰³ Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

³⁰⁴ Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

³⁰⁵ Suihkosen sähköpostiviesti Jääskeläiselle, 28.2.2022.

³⁰⁶ Vanamo-Chireux 2012, 92–93.

³⁰⁷ ”Mieluummin palkkatyötä kuin yrittäjyyttä”. Rakennusliiton verkkosivut, 29.1.2021.

<<https://rakennusliitto.fi/rakentaja/mieluummin-palkkatyota-kuin-yrittajyytta/>> [luettu 7.3.2022].

Rakennusalalla ulkomaalaiset työntekijät, vuokratyövoima, kevytyrittäjyys ja aliurakoitsijoiden suuri määrä pirstaloivat alaa ja luovat epävarmuutta työntekijöiden ja työnantajien väliseen suhteeseen. Näitä ongelmakohtia yrityskohtaiset luottamusmiehet pyrkivät lieventämään tuomalla sopimiseen varmuutta, mutta he eivät pysty aukottomasti vastamaan ongelmiin. Olisi tarpeen arvioida, tulisiko rakennusalalla painottaa esimerkiksi työmaakohtaista luottamusmiesjärjestelmää.

Kyösti Suokkaan mielestä Rakennusliitto sai yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmä aikaan voimakeinoin 1980-luvulla.³⁰⁸ Kari Lamberg oli asiasta samaa mieltä, että ammattiliittojen voimakeinot edistävät liittojen tavoitteiden saavuttamiseksi. Lambergin mielestä työntekijä- ja työnantajaosapuolen kiistoissa mitataan aina voimasuhteita sekä sitä, paljonko voiton eteen on valmiutta käyttää taloudellisia resursseja.³⁰⁹

Tällä hetkellä työmarkkinoiden pelikentällä ravistellaan sopimisen kulttuuria, ja samat kiistakapulit nousevat esiin luottamusmiesten osalta nykypäivänä kuin 1980- ja 1990-luvulla rakennusalan yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän osalta. Olisiko ammattiyhdistysliikkeen tämän takia syytä pohtia, millä tavoin luottamusmiesten asemaa pystytään vahvistamaan? Ammattiyhdistysliikkeen on epävarmana aikana syytä arvioida, että miten se pystyisi vahvistamaan luottamusmiesten asemaa. He ovat sekä liiton että jäsenten edustajia työpaikoilla.

Rakennusliiton vuoden 1991 liittokokouksen aiheet luottamusmiehistä, aliurakoinnista, työvoiman vuokrauksesta ja ulkomaisesta työvoimasta³¹⁰ ovat edelleen ajankohtaisia ja luottamusmiehillä on edelleen tärkeä rooli työpaikoilla, koska ne edustavat alan työntekijöitä.³¹¹ Rakennusliiton aktiiviselle reilujen työelämänpelissäntöjen edistämiseksi ja turvaamiselle on edelleen tilausta.³¹²

³⁰⁸ Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018.

³⁰⁹ Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018.

³¹⁰ Helin 1997, 446.

³¹¹ ”Sopimuspolitiikka”. SAK:n verkkosivut. <<https://www.sak.fi/ajankohtaista/tyoelaman-sopiminen>> [luettu 30.1.2022].

³¹² Kts. Helin 1997; Suihkosen sähköpostiviesti Jääskeläiselle, 28.2.2022.

7.2 Sopimisen kulttuuri nykypäivänä

EK:n vetäytyminen tulopoliittisista ratkaisuksista tarkoitti tupo-käsitteen kuolemista 2010-luvulla. Vaikka käsite kuoli, tupon sisältö jatkoi elämäänsä raamisopimuksessa vuonna 2011, työllisyys- ja kasvusopimuksessa vuonna 2013, sekä kikyssä vuonna 2016. EK:n keskusjärjestösopimusten irtisanominen olivat myös osoitus siitä, että työehtosopimusneuvottelut ovat hajautuneet. Keskusjärjestösopimukset olivat tärkeitä, koska niissä säädeltiin mm. luottamusmiesten asemaa ja ammattiliittojen jäsenmaksujen perimistä.³¹³ Palkkaratkaisut ovat edelleen noudattaneet ns. yleistä linjaa, joka tarkoittaa palkankorotuskattoa kaikille aloille.³¹⁴

Työnantajajärjestö Metsäteollisuus ry päätti lopettaa vuonna 2020 valtakunnalliset työehtosopimukset puu- ja paperialoilla yli 70 vuoden jälkeen. Tämä tarkoittaa alan työehtosopimusten yleissitovuuden loppumista, kun valtakunnallisista työehtosopimuksista siirryttiin yrityskohtaiseen sopimiseen. Päätös luo epävakautta alalle, ja työntekijäpuolen pelkoina ovatkin työehtojen polkeminen sekä työvoiman hyväksikäyttö, sillä yleissitovuuden poistuessa työehtosopimuksista työnantajia ei sido palkka- ja vähimmäisehdot. Myös luottamusmiesten asemaa koskevat määräykset ovat pitkälti työehtosopimuksissa. Syyksi tähän ratkaisuun työnantajat ovat nostaneet esiin kansainvälisen kilpailukyvyn parantamisen. Samalla isot konsernit ovat maksaneet avokätisiä osinkotuottoa omistajilleen.³¹⁵

Metsäteollisuus ry:n kanssa samalle tielle lähti vuonna 2021 myös Teknologiateollisuus ry, kun se ilmoitti luopuvan valtakunnallisesta työehtosopimustoiminnasta ja perustavansa uuden yhdistyksen Teknologiateollisuuden työnantajat ry:n. Uusi työnantajayhdistys neuvottelisi jatkossa uudet sopimukset. Tämä tarkoitti sitä, että jos yritykset eivät olisi liittyneet uuteen työnantajayhdistykseen, teknologiateollisuuden työehtosopimuksesta olisi mennyt yleissitovuus ja sopimukset olisi pitänyt tehdä yrityskohtaisesti. Tähän ratkaisuun

³¹³ Reunanen & Väliverronen 2020, 18; Kuorelahti 2020, 407.

³¹⁴ ”Teollisuusliitto ja Teknologiateollisuuden työnantajat pääsivät sopuun merkittävästä työehtosopimuksesta – lakko peruuntumassa”. Helsingin Sanomat, 4.1.2022. <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008518795.html>> [luettu 24.2.2022].

³¹⁵ Metsäteollisuuden irtisanoutuminen valtakunnallisesta työehtosopimustoiminnasta on iso muutos.” Heli Puuran blogi, SAK:n verkkosivut, 14.10.2020. <<https://www.sak.fi/ajankohtaista/blogi/metsateollisuuden-irtisanoutuminen-valtakunnallisesta-tyoehtosopimustoiminnasta-iso-muutos>> [luettu 30.1.2022].

työnantajaosapuoli kertoi syyksi kansainvälisten markkinoiden tilanteen. Lopulta Teollisuusliiton vaatimuksien ja toimenpiteiden takia työnantajia liittyi tarvittava määrä uuteen työnantajajyhdistykseen ja alalle saatiin yksi kattava valtakunnallinen työehtosopimus.³¹⁶

On vielä liian aikaista sanoa laajentuvatko työnantajien aikaisemmin mainitut kokeilut muille aloille. Mahdollisuus siihen antaa syyn tutkia työmarkkinapolitiikan, sopimisen kulttuurin ja luottamusjärjestelmien muutosta ja asettaa se historialliseen perspektiiviin sekä syventyä siihen edelleen.

Viime vuosina luottamusmiesten asemasta on tehty myös oikeudessa päätöksiä. Työnantajan edustajat olivat vuonna 2017 estäneet pienessä betonialan yrityksessä uuden luottamusmiehen valinnan, kun aiempi luottamusmiestoimi oli päätetty työnantajapuolelta lopettaa. Syyksi työnantajan edustus kertoi huonon henkilökemian silloisen luottamusmiehen kanssa. Työnantajan perustelu luottamusmiehen toimen lakkauttamiseen oli myös se, että yrityksessä ei ollut siihen velvoittavaa kahtakymmentä työntekijää. Yrityksessä oli ollut luottamusmies jo 1980-luvulta lähtien. Vuonna 2020 Turun hovioikeus kumosi Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisun, jossa työnantajan edustajat oli tuomittu sakkoihin työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta. Turun hovioikeuden mukaan asia oli lain mukaan tulkinnanvarainen.³¹⁷ Yrityksen suhtautumisen muutos luottamusmiehen toimen osalta kertoo se, että yrityksessä oli ollut luottamusmies jo 1980-luvulta lähtien. Täten työnantajan perustelu luottamusmiehen toimen lakkauttamiseen, koska yrityksessä ei ollut siihen velvoittavaa kahtakymmentä työntekijää, kertoo siitä, että vanhaa käytäntöä ei enää arvostettu yrityksessä. Työnantajan ja luottamusmiehen välinen henkilökemia ei myöskään oikeuta luottamusmiestoimen päätökseen yksipuolisesti³¹⁸.

³¹⁶ ”Teknologiateollisuus haluaa lisää paikallista sopimista – puheenjohtaja: ”Emme tavoittele työehtosopimusten heikentämistä””. Iltalehti, 25.3.2021.

<<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/a2fde26a-b2ab-49db-a3ac-c507fd0d33b2>> [luettu 30.1.2022]; ”Työehtosopimukset teknologiateollisuuteen”. Teollisuusliiton verkkosivut. <<https://www.teollisuusliitto.fi/2022/01/tyoehdosopimukset-teknologiateollisuuteen/>> [luettu 26.2.2022].

³¹⁷ ”Villi työnantaja lakkautti pääluottamusmiehen toimen, hovioikeus kumosi työnantajien edustajille tuomitut sakot”. Helsingin Sanomat, 30.12.2020. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007712832.html>> [luettu 30.1.2022].

³¹⁸ Kts. Rakennusliiton talonrakennusalan luottamus henkilön opas 2020–2021.

Vuoden 2021 alussa Itä-Uudenmaan käräjäoikeus päätti, ettei työnantajaliittoon kuulumattoman työnantajan ole pakko hyväksyä ammattiliiton jäsenten valitsemaa luottamusmiestä työntekijöiden edustajaksi. Tapauksessa työpaikalla vähemmistö työntekijöistä kuului ammattiliittoon. Kattoremonttiyhtiö ei hyväksynyt ammattiliiton jäsenten valitsemaa luottamusmiestä. Tähän ratkaisuun yritys päätyi, koska sen mukaan työehtosopimuksen yleissitovuus ei ulotu luottamusmiehen valintaan. Työpaikan 60 työntekijästä vain seitsemän kuuluivat ammattiliittoon, ja saivat täten osallistua luottamusmiehen valintaan. Yritys ei tätä valintaa hyväksynyt. Työnantaja olisi kuitenkin antanut työntekijöiden valita luottamusvaltuutetun, jonka valintaan olisi osallistunut kaikki työpaikan työntekijät. Oikeus päätti, ettei työnantajalla ollut velvollisuutta tunnustaa luottamusmiestä, ja ettei työntekijöiden oikeutta ei tämä loukannut. Oikeuden mukaan työntekijöillä oli kuitenkin mahdollisuus valita luottamusmiesvaltuutettu.³¹⁹ Luottamusmiesvaltuutettu asema perustuu työ sopimuslakiin, mutta sen toimintaoikeudet ovat paljon rajallisemmat, kuin luottamusmiehen.³²⁰ Talonrakennusteollisuus ry:n ja Rakennusliitto ry:n välisessä rakennusalan työehtosopimuksessa ei kuitenkaan ole käsitettä luottamusmiesvaltuutettu. Sen sijaan työehtosopimuksessa lukee, että kaikki yrityksen työntekijät pitää olla mahdollisuus valita luottamusmies.³²¹

Yksi keino vahvistaa luottamusmiehen asemaa olisi lainsäädännön kautta, jota SAK:n puheenjohtaja ehdotti syyskuussa 2021. Asia on ollut esillä erityisesti paperiteollisuuden puolella, koska Metsäteollisuus ry ilmoitti vuonna 2020, ettei se neuvottele enää työehtosopimuksia. Näin neuvottelut siirtyivät yritystasolle. Metsäteollisuusyhtiö UPM haluaa sen lisäksi neuvotella liiketoimintakohtaisesti konsernikohtaisuuden sijasta. Paperiliitto kannattaa neuvottelemista konsernikohtaisesti. Tämän myötä tilanne on kärjistynyt, ja UPM on ilmoittanut olevansa valmis järjestämään työehdot ilman työehtosopimuksia. Tällöin työehtoja määritteli työlainsäädäntö, UPM:n käytännöt ja henkilökohtaiset työ sopimukset.

³¹⁹ ”Käräjäoikeus: Villin työnantajan ei tarvitse hyväksyä liittoon kuuluvien työntekijöiden valitsemaa luottamusmiestä”. Helsingin Sanomat, 3.2.2021. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007780537.html>> [luettu 30.1.2022].

³²⁰ ”Mitä eroa on luottamusmiehellä ja luottamusmiesvaltuutetulla?”. Akavan Erityisalojen verkkosivut. <https://www.akavanerityisalat.fi/nain_vaijutamme/tyossa_yksityissektorilla/henkilostoedustus_tyop_aikoilla/mita_eroa_on_luottamusmiehellä_ja_luottamusvaltuutetulla> [luettu 28.2.2022].

³²¹ Talonrakennusteollisuus ry:n ja Rakennusliitto ry:n välinen rakennusalan työehtosopimus urakkahinnoitteluneen 2020–2022, 80.

Tämä tarkoittaisi Paperiliiton mielestä sitä, että se murtaisi sopimusrakenteen, ja näin poistaisi muun muassa luottamusmiesjärjestelmän UPM:n työpaikoilta.³²² Asia on kuitenkin kesken vielä kevättalvella 2022.³²³

Samana suuntaisen tulkinnan työehdoista UPM:n kanssa tehtiin teknologiateollisuuden puolella, kun työnantajien tulkinnan mukaan sopimuksettomassa tilassa ei voisi olla voimassa enää vanhassa työehtosopimuksessa olevia työehtojen jälkivaikutusta tai jälkisuojaa. Tätä työnantajapuoli perusteli sillä, että heidän puolellaan jatkossa työehtosopimuksista neuvotteli uusi työnantajayhdistys Teknologiateollisuuden työnantajat ry. Uudesta työnantajayhdistyksestä sanottiin, että työehtoasiat ratkaistaisiin tapauskohtaisesti. Ammattiliitoista kommentointiin jälkivaikutuksen suhteen siten, ettei ole merkitystä sillä, että työnantajapuolella on uusi yhdistys sopimassa työehtosopimuksista.³²⁴

Suomalaisen työmarkkinapolitiikan 2020-luvun nopeatempoisista käänteistä kertoo se, että Helsingin sanomat arveli 10.4.2022, keskitetyn ratkaisun voivan ratkaista hoitajien palkankorotusvaatimukset ja vuoden 2022 syksyllä vientialojen palkankorotusvaatimukset.³²⁵ Työmarkkinapolitiikan historian tutkiminen on relevanttia edelleen ja sitä on syytä jatkaa.

³²² ”SAK:n Eloranta harkitsisi luottamusmiesjärjestelmän vahvistamista lainsäädännön kautta”. Helsingin Sanomat, 1.9.2021. <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008233874.html>> [luettu 30.1.2022].

³²³ ”Lakko UPM:n tehtailla 1.1.-2.4.2022.”. Paperiliiton verkkosivut. <<https://www.paperiliitto.fi/edunvalvonta/tyotaistelu.html>> [luettu 1.3.2022].

³²⁴ ”Teknologiateollisuus umpikujassa jo ennen neuvotteluja: Työntekijöiden mukaan palkat laskisivat rajusti, työnantaja katsoo olevansa uusi toimija”. Helsingin Sanomat, 26.9.2021. <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008275762.html>> [luettu 10.4.2022].

³²⁵ ”He päättävät, miten suomalaisten palkoille käy”. Helsingin Sanomat, 10.4.2022. <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008741665.html>> [luettu 10.4.2022].

Kuva 7: YIT:n yrityskohtainen luottamusmies, työmaainsinööri ja vastaava mestari keskustelevat Helsingin kaupungin yhteiskäyttötunnelin työmaalla, 09.1994, Kauko Ainasoja, Kansan Arkisto.

8 Johtopäätökset

Rakennusliiton intressiksi oli kasvanut jo 1970-luvulta lähtien luottamismiesjärjestelmän laajentaminen liiton pääalalle, talonrakennusalalle. Rakennusliitto lähti varsinaisesti ajamaan luottamusmiesjärjestelmän uudistusta 1980-luvun puolivälistä alkaen. Rakennusliitossa nähtiin, että työmaakohtainen luottamusmiesjärjestelmä ei ollut enää pitkään vastannut liiton tarpeita ja alan vaatimuksia.

Luottamusmiesjärjestelmän uudistaminen tuli Rakennusliiton intressiksi, koska aliurakoinnin lisääntyminen ja sen ketjuuntuminen hämärsi työntekijöiden ja työnantajien välisiä suhteita. Merkittävä tekijä luottamismiesjärjestelmän uudistamisessa Rakennusliitolle oli myös sen vallan lisääntyminen työpaikoilla. Yrityskohtaisella luottamusmiesjärjestelmällä Rakennusliitto sai työnantajan kustantamat luottamusmiehet, joille kuului jäsenten, että liiton edustaminen työpaikoilla. He saivat myös luottamusmiehet, joilla oli jatkumoa ja vapautta suorittaa tehtäviensä. Rakennusliitto sai myös uuden luottamusmiesjärjestelmän kautta lisää tietoa yrityksistä, ja aliurakoinnista, jolloin työpaikkojen tilanteet olivat paremmin liiton hallinnassa.

Jouko Parkkosen mielestä Rakennusliitolla oli radikaalin liiton maine, ja yrityskohtainen luottamusmies aiheutti epäilyksiä työnantajapuolella. Työnantajaliitossa se suorastaan nähtiin punaisena vaatteena. Työnantajat pelkäsivät, että yrityskohtaiset luottamusmiehet voisivat aiheuttaa esimerkiksi työtaisteluita työpaikoilla, ja tehdä niistä entistä vaikeampia. Työnantajapuolen esittämän näkökulman puolesta puhuu se, että Rakennusliitto oli valmis työehtosopimuskiirroksilla käyttämään tavoitteittensa saavuttamiseksi työtaisteluvälineitä. Tutkielmassa läpikäytyt sopimukset saatiin tehtyä ennen lakkoja, koska työnantajapuoli ja Rakennusliitto halusivat välttää lakot viimeiseen asti.

Yrityskohtainen luottamusmiesjärjestelmä toteutui virallisesti Hakassa, ja muutamassa suurissa yrityksissä epävirallisesti vuoteen 1988 mennessä. Tämä lievensi työnantajapuolen ennakkoluuloja uutta luottamusmiesjärjestelmää kohtaan. Viimeistään työnantajapuolen nähdessä yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän käytännössä, työnantajapuolen epäilykset hälvenivät, ja näin myös työnantajapuoli

näki järjestelmän mahdollistavan yritysten ja työntekijöiden välisen suhteiden hoitamisen.

Työnantajaosapuoli näki yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän mahdollistavan paikallisen sopimisen tehokkaammin. Tämä vaikutti osittain työnantajan myöntymiseen Rakennusliiton yrityskohtaisiin luottamusmiesjärjestelmän kokeiluun ensin vuonna 1988, ja lopulta sen laajentumiseen sekä virallistumiseen vuonna 1992.

Työmarkkinaneuvottelut alkoivat, etenivät ja päättyivät tietyn kaavan mukaan tutkielmassa tarkastellun 1984—1992 ajanjakson aikana. Keskitetyt ratkaisut eivät useinkaan riittäneet Rakennusliiton työntekijöille ja hallinnolle. Liiton jäsenille ne puolestaan kelpasivat, ja tätä puoltaa sopimuksista järjestetyt jäsenäänestykset. Tästä voidaan päätellä, että liiton johto ja sen työntekijät vaativat sopimuskiirroksilla liiton jäsenistöä enemmän. Jäsenistö oli siis valmiimpi kompromisseihin kuin mahdollisiin työtaistelujen aiheuttamiin tulonmenetyksiin.

Samalla Rakennusliiton johdossa ja työntekijöissä olisi ollut halukkuutta jatkaa neuvotteluita tai niiden katkoksia. Toisaalta Kari Lamberg kertoi, joka on Rakennusliiton talonrakennusalan entinen sopimusalavastaava, että esimerkiksi urakkapalkkataulukoiden tarkastuksiin ja korotuksiin oltiin haluttomia tuponeuvotteluissa. Täten Rakennusliitossa ei suhtauduttu myötämielisesti keskitettyihin ratkaisuihin. Tupo-neuvotteluissa oli myös tiukka aikataulu, ja neuvotteluihin kohdistui paljon odotuksia. Tämä vaikutti siihen, että neuvottelut siirtyivät helposti liittokierroksiksi, jotta vaadittavat asiankohdat saatiin sovittua.

Yksi pahimmista laman kärsijöistä olivat rakennusala ja Rakennusliitto. Samaan aikaan Esko Ahon porvarihallitus ja työnantajapuoli näkivät mahdollisuuden heikentää ay-liikkeen tärkeimpiä saavutettuja etuja, kuten työehtosopimusten yleissitovuutta, työaikalakia, vuosilomalakia, työttömyysturva- ja eläkejärjestelmää. Valtakunnan ja työmarkkinapolitiikan tilanne aiheutti sen, että työnantajat olivat valmiita rakennuspuolella peruuttamaan jo sovitun yrityskohtaisen luottamusmiesjärjestelmän, ja viemään neuvottelutilanteen kriisin partaalle. Näiden syiden takia on merkittävää, että luottamusmiesjärjestelmän uudistui 1990-luvun aikana. Tämän perusteella voidaan esittää, että yleinen käsitys

ammattiyhdistysliikkeen heikentymisestä 1990-luvun laman aikana ei täysin pitäisi Rakennusliittoon, ainakaan yhtä voimakkaasti.

Lähteet

I Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansan Arkisto, Helsinki (KansA.)

Rakennusliitto

Rakennusliiton liittotoimikunnan kokouksien pöytäkirjat 1987–1992.

Rakennusliiton työehto-osaston yhteenvedot ja arviot työehtosopimuskiirroksista 1983–1992.

Rakennusliiton työehto-osaston Rakennusliiton liittokohtaisen tes-tavoitekäsittelyn tulokset vuoden 1986 työehtosopimuskiirrosta varten 1985.

Rakennusliiton työehto-osaston yhteenveto tes-tavoitekäsittelystä 1989 & 1991.

Rakennustyöläisten Liitto r.y:n kiertokirje Nro. 9/1989, 25.8.1989.

Rakennustyöläisten Liitto r.y:n kiertokirje yleisjaostoille, aluejärjestöille/sivutoimistoille ja keskustoimiston toimitsijoille Nro. 18/1984, 7.5.1984.

Aitamurto Aarno

Rakennusliiton hyväksymät ajankohtaislausumat liittokokoukseen 9.–12.5.1991

Rakennusliiton liittokokouksessa 14.–17.5.1987 hyväksytty Tes-poliittinen ohjelma

Puheenjohtaja Pekka Hynösen toimintaselostus Rakennusliiton liittokokouksessa 9.–12.5.1991

Julkaistu alkuperäisaineisto

Rakennustyöläisten Liitto r.y:n XVI sääntömääräisen liittokokous 14.–17.5.1987. Rakennustyöläisten työttömyyskassan XVI varsinainen edustajiston kokous.

Rakennustyöläisten Liitto r.y:n XVII sääntömääräinen liittokokous. Rakentaen eteenpäin. XVII liittokokous 9.–12.5.1991. Rakennustyöläisten työttömyyskassan XVII varsinainen edustajiston kokous.

Rakennustyöläisten Liitto r.y. Rakennustyöläisten työttömyyskassa. Toimintakertomukset vuosilta 1985, 1989 & 1990.

Sanomalehdet

Länsi-Savo 1971–1992 (Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot).

Etelä-Suomen Sanomat 1971–1992 (Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot).

Rakentaja, 1992.

Rakennuslehti, 2016–2018. <<https://www.rakennuslehti.fi/>>

Rakennusteollisuus, 2022. <<https://www.rakennusteollisuus.fi/>>

Helsingin Sanomat, 1992, 2006 & 2019–2022. <<https://www.hs.fi/>>

Iltalehti, 2018 & 2021. <<https://www.iltalehti.fi/>>

Haastattelut ja sähköpostiviestit

Rakennusliiton puheenjohtajan (1987—2005) Pekka Hynösen haastattelu, 4.6.2018. Haastattelija Tuomas Suihkonen. Tekijän hallussa.

Rakennusliiton toimitsijan (1975—2001) Jouko Parkkosen haastattelu, 28.8.2020. Haastattelija Tuomas Suihkonen. Tekijän hallussa.

Rakennusliiton talonrakennusalan entisen sopimusalavastaavan Kari Lambergin haastattelu, 3.10.2018. Haastattelija Tuomas Suihkonen. Tekijän hallussa.

Rakennusliiton varapuheenjohtajan (2003–2019) Kyösti Suokkaan haastattelu, 9.9.2018. Haastattelija Tuomas Suihkonen. Tekijän hallussa.

Tuomas Suihkonen Esko Rönkölle (entinen yrityskohtainen luottamusmies), ”Talonrakennusalan yrityskohtaisista luottamusmiehistä”, 26.2.2022. Tekijän <tuomas.suihkonen@gmail.com> hallussa.

Tuomas Suihkonen Jari Jääskeläiselle (kirvesmies ja YIT Suomi Oy:n päätoiminen yrityskohtainen pääluottamusmies vuosina 2002–2019), ”Kysymyksiä rakennusalan luottamusmiehistä”, 28.2.2022. Tekijän <tuomas.suihkonen@gmail.com> hallussa.

II Tutkimuskirjallisuus

Bergholm, Tapio. Laatumaa ja vapaa-aikaa. Tulopolitiikan aika II – Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö vuodesta 1977. Helsinki: Suomen Ammattiliittojen keskusjärjestö ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018.

Bergholm, Tapio. SAK:n historia. SAK 2013.

Helin, Jyrki. Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995. Helsinki: Rakennusliitto ry 1998.

Kettunen, Pauli. ”Miksi toista työmarkkinaosapuolta kutsutaan liikkeeksi?” Teoksessa Ilmonen, Kai ja Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino 1998.

Kiander, Jaakko. 1990-luvun talouskriisi. Suomen Akatemian tutkimusohjelma: Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Government Institute for Economic Research. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus 1998.

Korhonen, Risto. Hakaniemen voimavuodet. Valtapeliä ay-liikkeessä 1985–1995. Helsinki: Otava 2001.

Kuorelahti, Elina. ”Päättäkää jo! 2008–2018.” Teoksessa Maiju Wuokko, Niklas Jensen-Eriksen, Henrik Tala, Elina Kuorelahti ja Aaro Sahari Loputtomat kihlajaiset. Yritykset ja kolmikantakorporatismi Suomessa 1940–2020. Helsinki: Siltala 2020.

Luukko, Unto. Rakentajan elämänkaari. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava 2000.

Nurminen, Sanna. ”Tommonen yhdistystoiminta – se on ihmistyypin ja luonnekysymys” – Tutkimus vapaaehtoisesta ammattiyhdistysliikkeestä. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntapolitiikka/Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma, Yhteiskuntatieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto 2018.

Outinen, Sami. Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin. Työllisyys sosialidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998. Helsinki: Into Kustannus Oy 2015.

- Rakennusliiton talonrakennusalan luottamushenkilön opas 2020–2021. Rakennusliitto ry.
- Rakennusteollisuus RT:n historiikki. Hajanaisista toimijoista vahvaksi vaikuttajaksi. 2021. <https://issuu.com/rakennusteollisuusry/docs/rt100_historiikki> [luettu 11.2.2022].
- Parkkonen, Jouko. Liiton mies. Helsinki: Into Kustannus Oy 2019.
- Reunanen, Esa & Jari Väliverronen. Tupo ja Media. Talous- ja työmarkkinapoliittisen julkisuuden toimintahorizontit kolmella vuosikymmenellä. Tampere: Tampere University Press 2020.
- Saikka, Sakari. Viisi rakennusliikettä nousukauden ja laman aikana. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntahistorian laitos, Valtiotieteellinen, Helsingin yliopisto 2000.
- Salomaa, Erkki. Rakentajat eilen ja tänään. 70 vuotta ammattiyhdistystoimintaa. Helsinki: Suomen Rakennustyöläisten Liitto ry 1959.
- Sauramo, Pekka. Teoksessa Työpapereita | Working papers 306. Tulopolitiikka, funktionaalinen tulonjako ja palkkamallit Suomessa vuosina 1962–2014. Palkansaajien tutkimuslaitos, Labour Institute for Economic Research. Helsinki 2016.
- Savtschenko, Ritva. Kompuroiden korporatismissa. Eheytyneen SAK:n ristipaineet suomalaisessa korporatismissa 1968–1978. Väitöskirjatutkimus, Filosofian, historian, kulttuurin ja tieteiden tutkimuksen laitos, Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Helsinki 2015.
- Talonrakennusteollisuus ry:n ja Rakennusliitto ry:n välinen rakennusalan työehtosopimus urakkahinnoitteluineen 2020–2022. Rakennustieto Oy 2020.
- Tosh, John. The Pursuit of History – Aims, methods and new directions in the study of history. 6th ed. London & New York: Routledge, 2015.
- Vanamo-Chireux, Elina. Kansallinen ay-kenttä globalisaation myllerryksessä. Ulkomaisen työvoiman kysymys Rakentaja-lehdessä 1988–2007. Pro gradu -tutkielma, poliittinen historia, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto 2012.
- Varto, Juha. Laadullisen tutkimuksen metodologia.

III Verkkosivustot

Finto, 2022. <<http://finto.fi/>>

SAK:n arkistoidut verkkosivut, 2006.

<<http://web.archive.org/web/20071217130921/http://www.sak.fi/site/include/tulosta.jsp?id=30769>>

Helsingin Rakennustoimihenkilöiden TU ry:n arkistoidut verkkosivut, 2015.

<<https://web.archive.org/web/20150210040125/http://www.hrt-tu.com/?Historia>>

Suomalaisen Kirjallisuus Seura, 2006 & 2018. <<https://kansallisbiografia.fi/>>

Toimihenkilöliikkeen museo, 2022. <<https://www.toimihenkilöliikkeenmuseo.fi/>>

Rakennusliitto, 2021 & 2022. <<https://rakennusliitto.fi/>>

SAK, 2020 & 2022. <<https://www.sak.fi/>>

Teollisuusliitto, 2022. <<https://www.teollisuusliitto.fi/>>

Akavan Erityisalat, 2022. <<https://www.akavanerityisalat.fi/>>

Paperiliitto, 2022. <<https://www.paperiliitto.fi/>>